

Mehmed Uzun

Evdalê Zeynikê'nin Hayatından Bir Gün*

Türkçesi: Muhsin Kızılkaya

EVDALÊ ZEYNIKÊ'NİN HAYATINDAN BİR GÜN*

MEHMED UZUN, (1953-2007) Kürtçe sözlü hikâye anlatım geleneğini yazı diliyle harmanlayarak anadilin gelişimine ve Mezopotamya kültürlerinin görünür kılınmasına büyük katkı sunan çokdilli yazar ve çevirmen. 12 Mart Muhtırası'nın ardından politik nedenlerle tutuklanıp sevk edildiği Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde Musa Anter'in yönlendirmesiyle anadili Kürtçeye ağırlık verdi. 1974 yılında arkadaş çevresiyle Komal Yayınevi'ni kurdu. Genel yayın yönetmenliğini yaptığı *Rizgari* (Kurtuluş) dergisinde kaleme aldığı yazılar nedeniyle tekrar tutuklandı ve yargılama süreci devam ederken siyasi mülteci olarak İsveç'e yerleşti. Türkiye Yazarlar Sendikası'nın 1980 Askeri Darbesi gerekçesiyle kapatılması ve yazarların tutuklanmasına ilişkin yazıları nedeniyle 1981 yılında Türkiye vatandaşlığından çıkarıldı. 2006 yılında ülkesine dönene kadar sürgünde yaşadı.

İsveç'e yerleştikten sonra *Dagens Nyheter* ve *Aftonbladet* gazetelerinde, 90-tal isimli edebiyat dergisinde; *Rizgariya Kurdistan* (Kürdistan'ın Özgürlüğü), *Kurmanji, Berbang* (Şafak) ve kendisinin çıkardığı *Hêvi* (Umut) gibi Kürtçe dergilerde yazmayı sürdürdü. M. Ferzîd Baran takma adıyla da şiirler ve yazılar kaleme aldı. İsveç Yazarlar Birliği'nde, İsveç ve Uluslararası PEN kulüplerinde görev aldı. Kürt PEN'in kuruluşuna katkı sundu.

Eserleri yirmiye yakın dile çevrildi. *Aşk Gibi Aydınlık Ölüm Gibi Karanlık* (1998) romanı ve *Nar Çiçekleri* (1996) denemesi Türkiye'de yargılanmasına sebep oldu; bu kitaplar ile *Bir Dil Yaratmak* (1997) ve *Kürt Edebiyatına Giriş* (1992) metinlerinin basımı 2001'de yasaklandı. Türkiye Yayıncılar Birliği tarafından Düşünce ve İfade Özgürlüğü Ödülü'ne, romanları vesilesiyle Berlin Kürt Enstitüsü Edebiyat Ödülü'ne, İskandinavya'nın en prestijli ödülllerinden Torgny Segerstedt Özgürlük Kalemî Ödülü'ne, İsveç Akademisi tarafından Stina-Erik Lundeberg Ödülü'ne, Irak Kürdistan Bölgesi Onur Ödülü ile Diyarbakır Belediyeleri Onur Ödülü'ne layık görüldü.

11 Ekim 2007 tarihinde mide kanseri nedeniyle Diyarbakır'da hayatını kaybetti.

Yapıtları:

Tu (Sen), roman, 1985; *Mirina Kalekî Rind* (Yaşlı Rind'in Ölümü), roman, 1987; *Siya Evîne* (Yitik Bir Aşkın Gölgesinde), roman, 1989; *Rojek Ji Rojên Evdalê Zeynikê* (Türkçeye ilk olarak *Abdal'ın Bir Günü* başlığıyla çevrilen *Evdalê Zeynikê'nin Hayatından Bir Gün*), roman, 1991; *Destpêka Edebiyata Kurdî* (Kürt Edebiyatına Giriş), inceleme, 1992; *Hêz û Bedewiya Pênûsê* (Kalemin Gücü ve Görkemi), deneme, 1993; *Mirina Egîdekî* (Bir Yiğidin Destanı), destan-ağıt, 1993; *Världen i Sverige* (Tüm Dünya İsveç'te), Madeleine Grive'yle birlikte, antoloji, 1995; *Antolojiya Edebiyata Kurdî* (Kürt Edebiyatı Antolojisi), antoloji, 1995; *Bîra Qederê* (Kader Kuyusu), roman, 1995; *Nar Çiçekleri*, deneme, 1996; *Ziman û Roman* (Dil ve Roman), söyleşiler, 1997; *Bir Dil Yaratmak*, söyleşiler, 1997; *Dengbêjlerim*, deneme, 1998; *Ronî Mîna Evînê-Tarî Mîna Mirinê* (Aşk Gibi Aydınlık Ölüm Gibi Karanlık), roman, 1998; *Zincirlenmiş Zamanlar Zincirlenmiş Sözcükler*, deneme, 2002; *Hawara Dicleyê* (Dicle'nin Sesi I – Dicle'nin Yakarışı, Dicle'nin Sesi II – Dicle'nin Sürgünleri), roman, 2003; *Ruhun Gökkuşağı*, anlatı, 2005; *Küllerinden Doğan Dil ve Roman*, söyleşi, 2005; *Bir Romanın Hatıra Defteri*, günlük, 2007.

*SEL YAYINCILIK / ROMAN

***SEL YAYINCILIK**

Kuloğlu Mahallesi, Turnacıbaşı Caddesi,

No: 17, Beyoğlu – İstanbul

Tel. (0212) 516 96 85

<http://www.selyayincilik.com>

e-posta: halklailiskiler@selyayincilik.com

SATIŞ - DAĞITIM:

Çatalçeşme Sokak, No: 19/1

Cağaloğlu – İstanbul

e-posta: siparis@selyayincilik.com

Tel. (0212) 522 96 72 Faks: (0212) 516 97 26

***SEL YAYINCILIK: 1058**

ISBN 978-605-772-870-8

EVDALÉ ZEYNIKÉ'NİN HAYATINDAN BİR GÜN

Mehmed Uzun

Roman

Türkçesi: Muhsin Kızılcaya

Özgün Adı:

Rojek Ji Rojên Evdalé Zeyniké

© Zozan Uzun, 2020

© Sel Yayıncılık, 2020

Genel Yayın Yönetmeni: İrfan Sancı

Yayına hazırlayan: Mısra Gökyıldız

Kapak tasarımı: Aslı Sezer

Sayfa tasarımı: İklime Yılmaz

Birinci Baskı: Ekim, 2020

Baskı ve Cilt: Yaylacık Matbaası

Fatih Sanayi Sitesi, 12/197-203

Topkapı-İstanbul, 567 80 03

Sertifika No: 44865

Mehmed Uzun

Evdalê Zeynikê'nin
Hayatından Bir Gün

Türkçesi: Muhsin Kızılkaya

Roman

İÇİNDEKİLER

Takdimim	11
----------------	----

ŞAFAK

1. Süphan Dağı	23
2. Evdal ile Gulê'nin Aşkı	31
3. Temo	39
4. Turna	45

ÖĞLEDEN SONRA

1. Xecê ile Siyabend'in Aşkı	53
2. Evdal ile Gulê'nin Şêx Silê ile Atışmaları	65
3. Karanlık, kara yıllar	75
4. Evdal'ın öğrencileri	81

GECE

1. Süphan Dağı'nda Gece Ateşi	87
2. Meyro	93
3. Bengîn	99
4. Meyro ile Bengîn'in Aşkı	105
5. Ocağı Batasica Egit Bey	109
6. Yolunu Kaybetmiş Yetimler	121

ŞAFAK

- 1. Güzel Haber..... 133**
- 2. Kara Haber 137**
- 3. Güneşin Aydınlığı ve Gökyüzünün Güzelliği 143**

*Dr. Abdurrahman Qasimlo ile
Dr. Nureddin Zaza'nın anısına*

*Ey Xanî, sen ki yetkinlikten yoksunsun
Marifet meydanını تنها bulmuşsun
Yani yetkin değil, ehil değilsin
Belki biraz tutucu ve asilzadesin
Yani inat ya da bedel ödemekten
Süregelene karşı bu yenilikten
Saf olanı terk edip tortuyu içtin
İnci gibi olan Kürt dilini seçtin
Özenle ele alıp düzen verdin sen
Halk için cefa ve eziyet çektin sen
Ki elâlem çıkıp da demesin, "Kürtler
Yeteneksiz, hünersiz, temelsizdirler
Türlü türlü milletin vardır kitabı
Yalnızca şu Kürtlerin oktur nasibi"
Hem fikir ehli demesinler ki, "Kürtler
Aşkı amaç diye hedef seçmişler
Hepsi birden ne talip olur, ne matlub
Hepsi birden ne muhib olur, ne mahbub
Aştan, sevgiden nasipsiz kalmış onlar
Hakikatten, mecazdan vazgeçmiş onlar"
Kürtler asla yetkinlikte az değiller
Ve fakat kimsesiz ve mecalsizdirler
Hepsi birden cahil, bilgisiz değil ki
Amma öyle yoksul ve sahipsizler ki*

Ehmedê Xanî

Takdimim

Adım Ehmed. Ehmedê Ferman. Ehmedê Fermanê Kîkî. Ehmed adımdır. Ferman hem soyadım, hem de kaderimdir. Kîkî de Kîkan'dan gelir, aşiretimin adıdır yani. Başka adlarım da var benim; derginin dengbêji,* Hawar'ın** şairi vs...

Hattabenim için bazen şunlar da söylenir, "güzel dengbêjimiz, Kîkanların yaşlı bilgisi, gözümüzün nuru, pirimiz, ağaların, beylerin sözcüsü, gençliğin azizi..."

İnsan tatlı dilli olur da birisinin mutlu etmek isterse, laftan bol ne...

Evet, doğrudur, ben dengbêjim ve stran*** icra ederim. Stran, şarkı, masal, mesel, anı ve söz aktarmaktan başka hiçbir işe yaramam. Karımın lafıdır. Dünyaya gelip hayata ilk selamı çakınca, kulağıma çalınan ilk şey annemin ninnisi oldu. Bu yüzden ölümle de sözleştik; eğer bağışlayan şefkatli Yaradan temiz bir ölüm nasip ederse bana, usul bilen güzel sesli bir dengbêj otursun basucuma ve annemin o ninnisi söylesin bana.

Gelip geçen upuzun ömrüm boyunca, her çeşit kötülüğe şahit oldum. Her çeşit tufan ve musibet gelip biz Kürtlerin eteğine yapışarak adeta gölgemiz oldu. Ölüm, cinayet, yangın, inilti,

* Dengbêj: Sözlü Kürt edebiyatının ozanları; Türkçede meddaha karşılık gelir. (ç.n.)

Hawar: Celadet Ali Bedirxan yönetiminde, 1932-1943 yılları arasında Latin harfleriyle Şam'da yayımlanan Kürtçe edebiyat dergisi. (ç.n.)

*** Stran: Türkü. (ç.n.)

çalışık ve yakarış ekmeğimiz, suyumuz oldu. Ülkemiz harabeye döndü. Allah'ım! Şimdi o dağlar, o yaylalar, o ovalar, o mağaralar, o şehir ve köyler dile gelip yaşadıklarını anlatabilse keşke. Hey gidi hey! Nelere, nelere şahit oldular! Sadece son 34 yılın hadiselerine bakmak bile yeterli. 1900'lerin başından beri milyonlarca insanımız katledildi. Topraklarımız dört parçaya ayrıldı. Kahrolası Cihan Harbi yüz binlerce Kürdü toprağa gömdü. 1925, 1927-28-30 isyanlarında, yine on binlerce kişi mezarla buluştu. Ülkelerinin üzerinden yıkıcı fırtınalar geçti. Azrail o toprakları mesken tuttu. Şefkatli büyük Yaradan da onlara yüz çevirdi. Ve ben... Herkes gibi benim için de ferman çıktı, sürgünün dalgalarına kapıldım. Ferman... sürgün ve hasret adım, kaderim olup çıktı.

Şimdi burada, gurbet ellerde, Şam'da sürgünde oturmuş, halimi, ahvalimi düşünüyorum. Hey gidi günler hey! Bu Kürtçe sözler olmasaydı eğer ne yapardım ben? Eğer hayatım stran, şarkı, halay ve Kürtçe sözlerle örülü olmasaydı, divane olup çöllere düşmez miydim? Onlar ekmeğimdir, suyumdur, arkadaşlarım, yoldaşlarımdır, sevgililerimdir onlar. Her şeyimdir benim onlar. Onlardan başka hiç kimsem yok benim.

Muhafızlarımdır onlar, onlardır benim memleketim.

O tatlı Kürtçe kelime ve sözlerin başına neler geldi neler, varın bir de bencileyin şu fakire sorun. Bugün yasaklı hepsi. Bugün Türkiye'de Kürtçe konuşanlar cezalandırılıyor. Her Kürtçe kelimeye karşılık bir kuruş... İki kelime iki, üç kelime üç kuruş... Hey gidi kavanoz dipli dünya hey!

Öte yandan da memlekette değilim diye seviniyorum. Türkçe bilmiyorum ve heybem ağzına kadar Kürtçe kelimelerle dolu. O kadar cezayı nasıl öderdim sonra? Beylerin, ağaların malı mülkü bile cezamı ödemeye yetmezdi. Allah'tan şimdi oralarda değilim.

Evet, şu anda Şam'dayım. Muhacir'in mahallesinde, Emir Celadet Bedirhan'ın evinde. Bugün günlerden Pazar... Aylardan

Nisan, yıl 1934... Hava sıcak mı sıcak. Bahar çıkıp gelmiş. Güneşe çıkmışım ben de. Önüme küçük bir sehpa çekmiş, usul usul bu satırları yazıyorum.

Allah'ın garibanı ben kim, yazı yazmak kim!..

Şimdi Emir Celadet Bedirhan da kim oluyor diye soracaksınız. Emir Celadet Bedirhan var, bir de küçük kardeşi Emir Kamuran Bedirhan var. Her ikisi de iyilik dolu, gencecik, bilgili, temiz kalplidir. Azizan ailesinden, Cizîra Botan mirlerinin soyundan geliyorlar. Emin Ali Bey'in oğulları, son Botan beyi Mîr Bedirhan'ın torunlarıdır. Tıpkı sülaleleri gibi onların kalbi de vatan sevgisiyle doludur. Atalarının yolunda yürüdü ikisi de, halkın hakkını hukukunu arıyorlar. Bir taraftan siyasi faaliyetler içinde, bir yandan da Kürt dili ve edebiyatının davasını sürdürüyorlar. Şu anda çaresizlik içinde, sürgün ellerde, Şam'da yaşıyorlar.

Neden bu yiğit, bu biricik güzel adamlardan bahsediyorum? Çünkü kaderimiz ortak. Bir aileyiz artık. Onlarsız yapamam. Onlar da bazen bensiz... Oğullarım gibidirler. Babam gibi. Celadet Bey'in evinde yaşıyorum. Ben, o, narin bir ceylan, dört dağ kekligi, iki hırçın tazı ve binlerce kitapla birlikte... Çoğu zaman stranlarım, oyunlarım, hikâyelerim de arkadaşlık ediyor bize. Ve yaygın deyimle, ölüm bizi ayırana kadar birlikte olacağız bu gidişle. Burada söylüyorum, büyük Yaradan'dan özel bir ricam var; onlardan sonra değil, onlardan önce canımı al, onlardan önce üzerimi mezar toprağıyla ört.

Eğer Allah güç verirse bana, günün birinde kendimden ve yaşadıklarımından da bahsedeceğim. Ama şimdi değil. Şimdi Evdalê Zeynikê bahanesiyle sarılmışım kaleme. Evdalê Zeynikê ve hikâyesini anlatacağım. Tabi becerebilirim eğer...

Bazı Kürt mirlerinin, beylerinin, paşalarının dengbêjliğini yapmışım. Stranlarımın, tamburum ve kavalımın sesi ile Kürtçe sözler, tekmil gecelerini süslemiş. Stran ve halaylar kasır, konak ve köşkerini her daim renklendirmiş. O meclislerin, misk-i am-

ber kokan o köşk ve konakların zemin katlarını da dolaşmışım. Oralarda karanlık zindanlar var. Allah insanı o soğuk ve pis kokan zindanlardan korusun ama itiraf etmeliyim; en güzel star zindana yakılan strandır. Nezdimde onların ayrı bir yeri var.

Velhasıl... o devirler geçti. Cihan Harbi bir canavar gibi çöktü üzerimize, soluğumuzu kesti. Sonra da ülkemizin beli kırıldı, düşmanlar onu dört parçaya ayırdı. Her biri her daim hasta ve artık iyileşmesi pek mümkün olmayan dört parça... Bu yetmezmiş gibi Kürtlerin ve ülkeleri Kürdistan'ın adı haritalardan silindi, ülke harabeye çevrildi. O sırada bencileyin Allah'ın garibanı ne yapabilirdim ki? Ben elime silahı alıp düşmana saldıracak bir asker değildim. Ben elime kalem kâğıt alıp Kürtlerin ahvalini yazacak bir âlim değildim. Ben halkı etrafıma toplayıp onları siyasi mücadeleye davet edecek bir mir, bey, ağa veya şeyh hiç değildim. Zavallı bir dengbêjdim ben. Ruhu beş para etmez bir dengbêjin elinden ne gelir ki? Stranlarım ve kavalımdan başka hiçbir şeyim yoktu. Onları alıp yanuma, sırtımı feleğe, yönümü gurbete çevirdim. Derin koyaklara saklanmış eski zaman köylerine uğradım. O köylerden birine postu serip stranlarıma sığındım. Stranlar sel olup aktı. Çığ olup büyüdü. Eski stranlar yenilerini doğurdu. Her hadise ve her şehit, bir yeni strana kahraman oldu.

Stranlarımın ve kavalımın sesi, seher vakitlerinde o yalçın dağlarda yankılandı durdu.

Günlerden bir gün iriyarı, cüsseli bir adam yaşadığım köye geldi. Beni arıyormuş meğer. Beni köye kadar takip etmiş. Kendisiyle gitmemi istiyordu benden. Çok uzak bir yerden gelmişti, ta Şam'dan... Şöyle şeyler söylüyordu:

“Kürtçe stran ve hikâyeler en büyük zenginliğimizdir. Zaman değişiyor. Eğer onlara sahip çıkmazsak, hepsi kaybolup gidecek. Mutlaka derlenmeli...”

Evet, birlikte Şam'a gitmemizi istiyordu, oraya gidip varlığımızı ve zenginliğimizi defterlere kaydetmemizi istiyordu benden.

Kim rızkından vazgeçmek ister ki? Kim hayatını mahvetmek ister? Stranlarım hayatım ve rızkımdı. O zaman kimselere söylemedim, ama ben de stranlarım ölümsüzleşsin istiyordum. Böyle bilgili, böyle kadirşinas birinin beni insan yerine koyması, hayatıma ve rızkıma değer biçmesi çok hoşuma gitti. Tereddütsüz ardına ardına düştüm, birlikte Şam'a geldik. O günden itibaren, bencileyin mirlerin ve beylerin dengbêji, bir bilgenin, bir âlimin dengbêji oldum çıktım.

Doğru tahmin ettiniz, o makul adam Mir Celadet'ten başkası değildi.

İki sene önce bir dergi çıkarmaya başladı. Derginin adı Hawar'dır ve tümüyle Kürtçedir. Onun sayesinde güzel dilimiz kitaplara giriyor. Diyor ki; "Hawar, halkın kürsüsüdür, herkes o kürsüye çıkıp sözünü söyleyebilir." Hemen her sayıda ben de o kürsüye çıkıp halka sözümü söylemeye çalışıyorum. O güzel adam sözünde duruyor, stranlarımızın tümünü kayıt altına alıyor, yazıya geçiriyor.

Birkaç saat önce eve gelmişti. Derginin yeni sayısı vardı yanında, 24. sayı... Bu sayıda ne var biliyor musunuz? Sayfaları arasında, "Hayyam'ın Dörtlükleri"nin yanında "Delalê Bêriyê"* stranı var. Stranın adının altında şu not var: "Ehmedê Fermanê Kikî'nin ağzından..." Bu en sevdiğim stranlardan biridir.

"Be hey gönlüm!

Gönül koyduğum ömrüm, sür haydi

Karanlık basmak üzere..."

Evde birlikte bir kahve içtik ve tekrar Evdalê Zeynikê'den konuşmaya başladık. Kardeşi Mir Kamuran'la birlikte benden vazgeçemiyorlar. Kardeşi de tam gönlünüze göre bir âlimdir ha. Beş altı dilden okuyup yazıyor ve gamlı ruhunu stranların se-

* Güzel Berci. (ç.n.)

rinliğiyle sakinleştiriyor. Çoğu zaman üçümüz sabahlara, ta ki Çoban Yıldızı bizimle vedalaşıncaya kadar oturup Kürt stranları üzerine çalışıyoruz. Bakar mısınız, ben de onların gibi “çalışıyoruz” diyorum. Aslında ben söylüyorum, onlar söylediklerimi kâğıtlara geçiriyor. Bazen kaval eşliğinde, bazen de müziksiz söylüyorum, çoğu zaman da stranların sözlerini şerh ediyorum. Buna rağmen bu yorucu çalışma tam istedikleri gibi değil. Her şeyi soruyorlar, her ayrıntıya dikkat ediyorlar. Yani iflahımı keşiyorlar. Sadece Mir Celadet gümüş kaplama tüfeğini alıp toy ve ceylan avcına çıktığı, Mir Kamuran da felekten bir gece çalmak için Beyrut’a gittiği vakit az biraz soluklanıyorum. Ama birkaç gün sonra dönüyorlar. O zaman gecelerimiz tekrar halaya dönüşüyor ve stranlarımız karanlık geceye ışık saçmaya başlıyor. O vakit ay ve yıldızlar da stranlara kulak kesiliyor. Farklı havalar, değişik makamlar ardı ardına diziliyor. Stran stranı kovalıyor, hikâye hikâyeyi... Baharda coşmuş bir ırmağa dönüşüyorlar. Gece apaydınlık oluyor.

Ama doğruya doğru, onca yorgunluğa rağmen keyfime de diyecek yok hani. Ben işimi yapıyorum, bilge ve âlimlerimiz de ağzımdan çıkanları büyük bir hürmetle ölümsüzleştiriyorlar.

Yüzlerce kez hamdolsun Büyük Yaradan’a!

Ama şimdi başıma bir bela sarmışlar. Benden akla hayale sığmayan bir şey istiyorlar. Belki de benden ne istediklerini anlamışsınızdır... Evdalê Zeynikê’den bahsetmemi istiyorlar. Kürt dengbêjlerinin pirinin hikâyesini anlatmamı istiyorlar benden. Bütün hikâyeyi, tüm ayrıntılarıyla birlikte hem de... Başka bir şey daha istiyorlar. Hikâyeyi yazmamı da... Kürtçe stran ve anlatıların babası Evdalê Zeynikê’ye yeniden hayat vermemi...

Ben Allah’ın garibi kim, Evdalê Zeynikê’yi yazmak, diriltmek kim!

Bir türlü ellerinden kurtulamıyorum. Birer ateş parçası olup eteğimi tutuşturmuşlar, dırdırlarından kurtulmak imkânsız... Ne diyebilirim ki? Bana yaptıkları zulümdür, sadece onu biliyorum. Ve her defasında dönüp onlara çıkışıyorum:

“Çocuklar, ne olursunuz beni rahat bırakın. Şimdiye kadar yaptığım gibi ben anlatayım, siz yazın. Yazı benim işim değil, ben bir anlatıcıyım sadece. Sözle, mezara girmiş gönülleri bile diriltebilirim, dostları güldürebilir, düşmanları ağlatabilir, namerdin, kötünün başına ateşi musallat edebilirim... ama bahtınıza sığınıyorum, beni rezil-i rüsva etmeyin, ben yazıdan mazıdan anlamam. Stranlar benim mutluluğum, gözümün nuru halaylardır. Fakat ben yazıyla terbiye edilmedim, kavalımı kalem haline getiremem. Sesimin gölgesini ak kâğıtlara dökemem. Canlar, bunu yapmayın bana.”

Ama söylediklerim bir kulaklarından girip ötekenden çıkıyor.

“Senden başka, stranvan ve dengbêjlerin babası Evdalê Zeynikê'yi kimse anlatamaz. Dengbêjin halinden ancak dengbêj anlar. Eğer şimdi kaleme sarılıp senin anlattığın Evdalê Zeynikê'yi yazmaya başlarsak eğer, Allah seni inandırсын, Evdalê Zeynikê de renk değiştirip bizim gibi birisi haline gelir, bizden biri olur yani. Bizim ona bu haksızlığı yapma hakkımız yok. O bizim gibi birisi değildi. O kendi çağının, kendi döneminin insanıydı. Kim o çağı, o dönemi, o biricik dengbêji bugüne getirebilir ki? Kim? Biz değil tabii... O kişi olsa olsa sensin.”

Ve dün yeni bir defter kalem getirip önüme koyarak büyük bir sevinçle, ikisi birlikte şunları söylediler:

*Geçen yıl bu zamanlar Evdalê Zeynikê'ydim
Dünyanın şairiydim
Yerdegezen bir saka kuşuydum
Güneşin kanatlarının altında bir bülbüldüm
Kürt ülkesinde bir mirin dengbêjiydim
Acem sınırında mukimdim
Yiğit biriydim, iyi bir süvari ydim
Gulê'nin yaprağına âşıktım**

* Evdalê Zeynikê bu stranda bir söz oyunu yapıyor: Gulê hem sevgilinin adıdır, hem de gül yaprağına işaret eder. (ç.n.)

Allah'ım, ne diyebilirdim ki?

İmdat çağlığı, Evdalê Zeynikê'nindi. Ses onun sesiydi. Çaresiz kaldım, defter ve kalemi aldım onlardan yavaşça. Çaresi yoktu. Kaval yerine kalem tutacaktım. Şunları söylüyorlardı:

“Kelam, her zaman kelam değil midir? Ha sözlü olmuş, ha yazılı. Nasıl anlatıyorsan, öyle yazacaksın.”

Haklıydılar, kelam kelimdi. Bununla birlikte bana göre yazılı ve sözlü anlatım birbirinden farklıydı. Nasıl dengbêj olduğumu, nasıl stran ve kilamların ustası olduğumu bilmiyorum. Kendimi bildim bileli dengbêjim. Kelimelerin nereden geldiğini, inci gibi, yakut gibi nasıl art arda dizilip ışık saçtıklarını hiç bilmiyorum. Şimdi oturup günlerce size çağırabilirim. Ama yazıya gelince, işte o uzaktır benden. Şartları, kuralları ve inşası farklıdır yazının. Bu satırları yazarken çektiğim ıstırabı bir Allah bilir, bir de ben. Her kelimenin üzerinde uzun uzun düşünüp öyle yazıyorum. Belli ki yazı da bir tür kuyumculuk. Bu yüzden bir kuyumcunun zamanını, sabrını ve hünerini istiyor.

Rahmetli babam hep söylerdi, her kuş kendi kanadıyla uçmalı... Dengbêj dengbêjle, yazar da yazarla... Ama gel de bunu benim mirlere anlat... şimdi bana bir yazar libası giydirmeye çalışıyorlar. Biliyorum, o libas bana yakışmaz, çok hata yapacağım; biliyorum, sözler ve kelimeler stran gibi akıcı olmayacak. Onun için şimdiden kusuruma bakmayacaksınız.

Ben Evdalê Zeynikê'nin stranlarıyla açtım gözlerimi hayata, babam durmadan söylerdi bana. Sık sık... Kürtlerin ülkesinde Evdalê Zeynikê'nin stranlarıyla büyümeyen dengbêj yoktur zaten. Evdal, biz Kürt dengbêjlerinin piriydi, miriydi. Bu bir tarafa, öte yandan da Mir Celadet ile Mir Kamuran'ı da çok seviyorum, niyetlerinin iyi olduğundan kuşum yok. Bunun için elimden geldiği kadar kendimi zorlayacağım ve Evdalê Zeynikê'nin sesini size ulaştırmaya çalışacağım.

Bu satırları neden yazıyorum? Bunu da onlar istedi. Defter ve kalemi aldıktan sonra gidip bir köşeye oturdum. Elimde kalem,

birkaç saat düşündüm, sonra Evdalê Zeynikê'nin hikâyesine başladım. Yazdığım ilk cümle şu oldu: "O gün her şey bir avuç ışık ve berrak bir sesle başladı..." Ama bu cümleyi mirlerim beğenmedi. Şunları söylediler:

"Evdalê Zeynikê'ye yeniden hayat vermeden önce, sevgili okurların o hikâyeyi senin yazdığını anlamaları için, kendi takdimini yazmalısın."

Şimdi bu tuhaf sözlerimle başınızı neden ağrıttığımı anladınız mı? Ama artık sizi daha fazla sıkmayacağım. Birkaç kelamdan sonra bu bahsi kapatıyoruz.

Dediğim gibi, Evdalê Zeynikê'nin adını ilk defa babamdan duydum. Bundan aşağı yukarı altmış yıl önce. Babam bir çobandı, büyük bir kaval ustasıydı aynı zamanda. Koyun sürüsünü ovalara yayınca, Evdalê Zeynikê'nin avazıyla taş eritiyordu. Evdalê Zeynikê'nin sesini, avazı, stran ve hikâyesini bana ulaştırıyordu, onları şimdi de ben size ulaştırıyorum. Bazı şeyleri babam, bazı şeyleri de ben eklemiş olabilirim. Hani ne demişler, stran ve hikâyeler de Dicle ve Fırat'a benzer, daracık, küçük bir kaynaktan doğarlar, gittikçe genişlerler, derinleşirler, en sonunda da bir nehre dönüşüp büyük bir coşkuyla akarlar.

Biz dengbêjler birbirimizi tanırız. Bir aileyiz biz çünkü. Evdalê Zeynikê babamız, pirimizdir. Biz onu da tanıyoruz. Ama onu ne kadar tanıyorsak, bir o kadar ona yabancıyız. Kendi döneminde, kendi zamanında yaşıyordu; tıpkı bizim gibi yiyor, içiyor, söylüyor ve seviyordu. İnsanın yaptığı her şeyi o da yapıyordu. Bugünse dilimizde bir efsaneye dönüşmüş durumda. Onun için bir araya getirdiğimiz sözler belki de onun döneminden, hayatından küçük bir parçadır. Belki de hikâyeye eklediğim şeyler, onunkinden ziyade kendi hayatımdandır. Son sözüm şudur; geçen ömür geri gelmez, kaçan rızkın yeri dolmaz, geçen zaman da aynı şekilde bize geri dönmez, kaybolan avazın, sesin yankısı da rengârenktir.

Kendi sesimle Evdalê Zeynikê'nin sesine seslenip hayatından bir günü bugüne geri getireceğim. Evet, sadece bir günü... Ne yazık ki, elimden başka bir şey gelmez. Ömrümün sonbaharında, bir günden daha fazlasını anlatmaya ne gücüm ne de yeteneğim var.

Sözü burada kesip dengbêjlerin piri Evdalê Zeynikê'nin yanına geleceğiz şimdi.

ŞAFAK

1.

Süphan Dağı

O gün her şey bir avuç ışık ve berrak bir sesle başladı. Sıradan bir gündü, baharın dirilişinin, yani 21 Mart Newroz gününün üzerinden 40 gün geçmişti.

Yıldızlar henüz sönmemişti. Çoban Yıldızı gökyüzünde parlıyordu. Güneşin ortalığı aydınlatmasına henüz vakit vardı. Ama çok uzaklardan dağın doruklarını aydınlatan bir demet ışık yavaş yavaş belirginleşiyordu. Evet, Süphan Dağı, bulutların, gökyüzünün dostu, dorukları her daim sisin pusun içinde, aşka düşenlerin, sevdalılarının, aslanların, kaplanların yurdu, kara bahtlıların, kederlilerin sığınağı... Dağın yükseltelerinde şahinler, kartallar kanat çırpıyor, aşağısında ise Murat suyu ile Fırat akıyor, Van gölü dalgalanıyordu.

Ortalık sessiz sakindi, gökyüzü bulutsuz ve berraktı. Suyun hışırtısı ve seher yelinin uğultusu dışında hiçbir ses duyulmuyordu. O sessizlikten, o huzur verici sükûnetten belliydi, güzel bir gün olacaktı, gün dengbêjlerin diline düşecek yeni stranlara, yeni mesellere gebeydi.

Fakat ne olacaktı? İyilik, güzellik ve mutluluk; kötülüğe, çirkinliğe ve mutsuzluğa baskın gelecek miydi? Veya tam tersi; ağrı, sızı, hasret ile dert katlanacak, hasret ve elem bir köz olup insanın yüreğine mi yapışacaktı? Yahut iyilikle kötülük, güzellikle çirkinlik, mutlulukla mutsuzluk, neşeyle keder, latifeyle dert birbirine

karışıp, iyi insanların kalpleri üstünde bir salıncak gibi bir o yana bir bu yana gidip gelecekler miydi?

Acaba o gün ne olacaktı?

Şimdilik bunu bilmiyoruz. Bakacağız, kendimizi hikâyenin akışına bırakacağız, bakalım hele hikâyemiz bizi neyle yüzleş-tirecek...

Fakat bu şafak vakti, berrak bir ses suyun hışırtısına ve rüzgârın uğultusuna eşlik etmeye başladı. Ses, dengbêjlerin ba-bası, Kürt meclislerinin ulusu, bu hikâyenin kahramanı Evdalê Zeynikê'ye aitti.

Evdalê Zeynikê'nin sesi, suyun ve rüzgârın sesine eşlik etme-ye başladığında bile ortalıkta hüküm süren sessizlik bozulmadı. Tam tersine, Evdal'ın sesi, doğanın sessizliğini süsledi. Evdal sessizliğin değil, sesin insanıydı. Stranların, toyların, halayların adamıydı. Ama dert, elem, hasret çökünce üzerine, tıpkı bu şa-fak vakti olduğu gibi yoğun bir sessizlik stranlarının, kelimeleri-nin içinden akmaya başlardı.

Evdal, her zaman olduğu gibi Süphan Dağı'nda yaşayan cümle mahlûkattan önce uyandı ve şöyle seslendi:

Ey felek

Ey felek bunu bana niye yaptın

Külahını bana ters giydirdin

*Evdalê Zeynikê'nin körlüğünü, bu dünyada yaşlılığını,
kendi hanene kâr, fayda diye yazdırdın.*

Aziz dinleyiciler, aziz okurlar, söylediği strandan çıkarmış-sıruzdur, Evdal kördü ve körlüğüne hiçbir çare yoktu. O günden yedi yıl önce, sıradan bir günde gözlerinden kara sular akmış, dünyanın ışığından mahrum kalmıştı. Gücümüz, takatimiz ka-lırsa, vaktimiz de elverirse tabii, körlük hikâyesine tekrar döne-ceğiz. Fakat şimdi değil.

O şafak vakti ayağa kalktı, kara kıl çadırından çıktı, elinde bastonu, hiçbir şey görmeksizin etrafına baktı. Üzerinde beyaz bir uzun entari ve şalvar vardı. Hava birazcık serindi. Alelade bir Mayıs günü başlıyordu. Kör adamcağız, çadırından birazcık uzaktaki bir taşın üzerine oturdu ve alçak sesle strana başladı. Bir süre, karısı Gulê çadırdan çıkıp elini sırtına koyuncaya kadar, kötü kaderine, talihine seslenmeye devam etti. Gulê bir soluk alış verişlik başucunda durdu, sonra yamacına oturdu. Gelip yanına oturan kişinin Gulê olduğunu biliyordu. Uzun hayatının yoldaşı, Kürtçe sözün, sesin ortağı... Evdal ona dönmeden sordu:

“Gulê’m, mahrumem. Güneş doğmuş mu?”

O da yavaşça cevap verdi:

“Ey Evdal, ey mahrumum. Henüz üzerimize güneş doğmadı, fakat keşke şu güzelliği görseydin. Süphan’ın başını sisin pusun içinde, rengârenk her yer. Gökyüzü mavi, ağaçlar otlar yeşil, su masmavi... Gökyüzünden aşağı salınan güneş ışıkları kalbimi ısıtıyor. Bu güzel mayıs gününde, güneş ışınları Süphan’ın doruklarından yavaş yavaş bize doğru geliyor. Dünya uyanıyor.”

“Gulê’m, tatlı dillim, gönlümün sahibi. Bu güzel gün bize neyi gösterecek? Uzak yollardan gelecek haberler tatlı, güzel haberler olmayacak mı? Temo ile Zîné’nin hali nedir acep? Çocukları olmuş mu? Sen nine oldun mu? Nerede bahtı kara, çaresiz turnam nerede?”

“Ey Koca Evdal, gönlümün azizi... Gün Allah’ın verdiği gündür. Alemin yaratıcısından umut kesilmez. Süphan Dağ’ının üzerinde böylesi berrak, güzel ve iyi bir günün muştusu da, iyilik ve güzellikle dolu olmalıdır. İçimden geliyor, iyilikler ve güzellikler bugün bize geri dönecek. Temo ile Zîné çadırlarındalar. Zîné’nin başucunda bir sürü yaşlı kadın da var. Çocukları henüz dünyaya gelmedi ama ha geldi, ha gelecek. Turnaya gelince, o da çadırda seni bekliyor.”

Başkaları da yavaş yavaş çadırlarından çıkıp yanlarına geliyordu. Evdal ile Gulê yalnız değildi. Sadece onların çadırı yoktu orada. Etraflarında başka çadırlar ve başkaları da vardı. Kaç kişiydi hepsi? Bunu kimse bilmiyor. Bazıları yüzlerce, bazıları ise birlerceydiler diyor. Çoktular ve günden güne çoğalıyorlardı. Bütün Kürt ülkesi Evdalê Zeynikê'nin Süphan Dağı'na çıktığını, dağın sabrına, hikmetine ve kudretine sığındığını biliyordu.

Evdal'ın derdi amansız bir dertti. Yüreği yaralı, ömrünün sabrı ihtiyardı. Çırakları, sözcüleri, dostları, arkadaşları ve Kürt ülkesinin tek mil halkı, imdadına yetişmek için sesinin peşine düşüp gelmişti.

Kördü ama içindeki tek yara, onulmaz derdi sadece bu değildi. Üvey kızı Meyro ile öğrencisi, kara bahtlı âşık Bengîn'in hikâyesi, içinde günden güne büyüyen bir urdu. Bir de yaralı turnanın derdi de üstüne gelmişti. Kutlu Newroz günü Süphan'a dönmüştü yüzünü, Siyabend ile Xecê'nin yurduna... O günden beri dağdan inmemişti. O ve beraberindekiler çadırları eğreti bir şekilde dağın bağrında açmışlardı. Rengârenk bir koruluğun yamacında, berrak pınarların başında...

Evdal namaz niyaz için değil, söz için gelmişti buraya. Gönül yarasına derman, hüznüne ilaç, hayatına yoldaş olan söz... Tekrar söze sığınmıştı. Söz yine derdine, elemine derman olacaktı.

Acaba Evdal, Zeynikê'nin oğlu Evdal kimdi?

Naçar bir aileden Zeynê'nin oğluydu, kimsesizdi, yetimdi. Güzel dengbêj Gulê'nin âşığı, Temo'nun babası, Meyro'nun üvey babası, yaralı bir turnanın sahibiydi. Kürt Mir'i Tahar Han'ın dengbêji, küheylan atı Gogerçîn'in süvarisi, mirlerin, beylerin, bilge insanların dostuydu. Tekmil memleketin gür sesiydi. Sesi duyulduğunda dağlar titrer, şimşekler çakar, göl suları taşar, badem ve nar ağaçları mevsimsiz çiçek açardı. Meclislerin, düğünlerin, derneklerin adamıydı. Sesiyle yaraları iyileştirir, kimsesizlerin, dulların, yetimlerin gönlünü şenlendirir, sözü kesilmiş,

başlık parası ödenmiş genç kızların hayallerini tam da istedikleri gibi süslerdi. Sadece insanların değil, aynı zamanda kuşların, cümle mahlûkatın dengbêjiydi. Koyun sürüleri onun sesi eşliğinde meralara yayılır, ceylan sürüleri Fırat ve Murat suyuna iner, kuş sürüleri, toylar ve turnalar yaylalarda kalırdı. Kürdistan coğrafyasında onun üzerine ses yoktu. Dur durak bilmeden, gece gündüz, aylarca, yıllarca söylerdi. Nisan yağmurları nasıl coşkuyla, bereketle yağar, Fırat ve Dicle nehirleri nasıl nazlı nazlı her daim akar, tıpkı onlar gibi Evdal'ın sesi de hiç kesilmez, erişilmesi zor dağların doruklarına, sonsuz gökyüzüne ulaşırdı.

Gezmediği yer kalmamıştı, Kürt, Arap ve Acem ellerini adım adım dolaşmıştı. Bazen küheylan atı Gogerçin'in sırtında, bazen yayan, bazen de kervanlarla... Uzak, çok uzak diyarlardan, geçmiş zaman ve devranlardan geliyordu. Arap çöllerinde, stralarının yardımıyla serapları gerçeğe dönüştürmüş, kumdan su fışkırtmış; Acem ellerinde, Acem halılarının üzerinde Firdevsi'nin şiirini strana dönüştürmüş, "Ferhat ile Şirin" in ahvalini anlatmıştı. Kürtlerin ülkesinde de, büyük şair Ehmedê Xanî'nin mezarı üzerinde "Memê Alan Destanı" na ruh vermişti. Bir başka büyük destan olan "Xecê ile Siyabend" de onun sesiyle sonsuz bir sele dönüşmüştü. O, sırtını kötülük ve çirkinliğe dönmüş, kucağını ise iyilik ve güzelliğe açmıştı.

Fakat kahrolası felek onun başına öylesine bir felaket getirdi ki, anlatmaya söz yetmez. Önce gözleri kör oldu. Aydınlığın, ışığın dostu, dipsiz bir karanlığa gömüldü. Sonra da zalimler, gaddarlar aşkları dillere destan Meyro ile Bengîn'i kaçırdılar. Onun için gönlü yaralı, sesi hüznü ve gamlıydı. Onun için dağlara sığınmış, bulutlara, gökyüzüne yakınlaşmıştı.

Ülkenin beş dağı onun için kıymetliydi. Ağrı, yiğitliğin meydanı, Kürt-Ermeni kardeşliğinin sembolü; Nemrut, medeniyet pınarının yurdu; Cudi ve Herekol, kadim bir tarihin, ibretin mekânı; Süphan, Siyabend û Xecê'nin mezarı, sevdanın, aşkın yuvasıydı.

Evdalê Zeynikê'nin dertleri, yaraları Xecê ile Siyabend'in hikâyesindekilere benziyordu, o yüzden orada onun sesi, başka yerlerden farklı olarak daha çok bülbülün şakımasına dönüşüyordu. Newroz günü, etrafına Gulû, Temo ve birkaç şakirt ve dost toplayarak onları şöyle dedi:

"Gulê mahrumem... Temo yiğidim... dostlarım, kardeşlerim... Şakirtler, marifet sahipleri... yüküm ağır, derdim amansızdır. Bugün Newroz'dur, bahar gelmiş her yere. Bugün güzellik, kötülüğü yeniyor. Karanlık kısıyor, aydınlık uzuyor. Bu hayırlı bereketli günde bana malum oldu, kör karanlık dünyanın ilacı Süphan'ın başında biliyorum. Sadece Süphan'ın yüceliği, taşı ağacı, suları pınarları Tavbanû ve Bengîn'in kaderinin içime düşürdüğü yarayı iyileştirebilir. Ulu dağın bahtına sığınacak, ondan medet umacağım. Sizi terk edeceğim, yaralı turnayı da alıp gideceğim. Beni aramayın, bencileyin kör, yaşlı bir adamın, mezara bakıyorum. Gözlerim açık ama dünyam kap-karanlık. Gidip bütün dünyaya sesleneceğim. Belki de Lokman Hekim'in ilacı oradadır. Hekimlerin veremediği dermanı belki de dağ verir bana."

Ne Gulê ile Temo ne de etrafındaki öğrencileri, dostları bir şey dediler. Sessizce onu dinlediler. Fakat Evdal bastonuna davranıp yola çıkınca, onlar da ardına verdiler. Gulê koluna girdi, Temo da yaralı turnayı aldı, yamacında arkadaşları, öğrencileri hep birlikte Süphan'a yöneldiler. Yayan, stranlarla, kilamlarla... İçinden geçtikleri her köyde halk etraflarına toplandı, Evdal'ın stranlarına kulak verdiler. Ve her yerde bir iki kişi, sonra beş kişi, sonra on kişi kafilelerine katıldı. Elli, yüz, iki yüz kişi oldular, Süphan'ın eteklerine vardıklarında kalabalığın ucu bucağı görünmüyordu. Halk sel olmuştu...

Evdal dağın pınarlarından birisine ulaştığında, soğuk sudan içip susuzluğunu giderdi, bir süre soluklandı, sonra elini kulağına götürdü, tekrar söylemeye başladı ve bu kez sesi Süphan'dan yankılandı:

*Vay vay, yüzlerce kez vay
Beladan kurtulmayasın ey dünya
Zaman haindir, gelmiyor benimle
Ben Evdal'ım, Evdalê Zeynikê'yim
Neşenin âşığı ve hükümdarıyım
Yeryüzünde bir gülüm
Ama bugün evimden de firariyim*

Şimdi hikâyemizde bir ara vereceğiz, Evdal'ı dağda bırakacağız ve karısının, Gulê'nin yanına varıp, biraz da Evdal ile Gulê'nin meşhur aşkıdan bahsedeceğiz.

2.

Evdal ile Gulê'nin Aşkı

Evdal meşhur bir icracı, Kürt Mir'i Tahar Han'ın dengbêjiydi. Gençliği meclislerde, düğünlerde, derneklerde, mirlerin, beylerin konaklarında geçmişti. Her gün bir yerdeydi. O herkesi, herkes de onu tanıyordu. Tatlı dilli, uzun boylu, yakışıklı biriydi. Yüzü her daim güleç, bıyıkları her daim burmaydı. İpekten bir şal û şepik giyer, bıyıklarını ceviz ve badem yağıyla parlatırdı. Sesine gelince, Allah vergisiydi. Bülbül bile onun yanında sus pus kesilirdi.

O boy posun, o endamın, o cemalin karşısında duracak kadın, kız var mıydı? O kadife sesi, kızların, güzel kadınların gönül kapısını anında açmaz mıydı? Onun için kendinden emindi, cemali ve sesiyle gurur duyuyordu. Gönül kapısını açmanın, lafifenin ustasıydı. O yüzden evlenmemişti ve evlenmeye de hiç niyeti yoktu.

Günlerden bir gün, yaşı otuzlarında dolaşırken, aşk oku gelip kalbine saplandı. Aşkın nasıl bir tufan, nasıl bir gazap olduğunu işte ancak o gün anlayabildi. Arıdan aşk nöbetine tutuldu. Dengbêj Evdal, ayın on dördünü görmüştü. Ermeni kızı Gulê'yi...

Xamûr beylerinden birisi Evdal'ı oğlunun düğününe davet etmişti. Evdal'ın düğüne icabeti bey için şeref, ahali için neşeydi. Evdal içinse hayattı. Atı Gogerçîn'i tavlardan çıkardı, sırtına

bindi ve ver elini Xamûr dedi. Atını dörtnala kaldırdı ve yarım günlük yolu birkaç saatte aldı. Şehre ulaştınca, düğün alanında ilk gözüne çarpan şey halayın başı oldu. Güzel kız Gulê halayın başını çekiyordu. Evdal olduğu yerde dondu kaldı. Heyecandan yüzünün rengi değişti, bir ceset rengini aldı. Kalbi küt küt atmaya başladı.

Başına gelen aleniydi, başka söze gerek yoktu.

Atından inip ev sahibiyile kucaklaşırken sordu:

“Beyim, düğünün şen, dileklerin yerinde olsun. Allah size uzun ömür, oğluna bahtiyar bir hayat nasip etsin, ocağınızdan düğün eksik olmasın. Acep halay başınızı çeken kimdir?”

“Aziz Evdal, sözün başım gözüm üstüne. Hoşgeldin, safa getirdin. Bizi mesut, ailemizi şenlendirdin, oğlumun düğününe neşe kattın. Halayın başını çeken, Xamûr şehrinin aziz keşişinin kızı Gulê’dir.”

Şimdi Gulê’yi hangi kelimelerle anlatmalı? O bir katre altın, bir damla süttü. Saçları sarı ve uzun, boyu ve endamıyla bir periydi. Nazeninliği ve güzelliğiyle kimse boy ölçüşemezdi.

On dördünü yeni bitirmiş, on beşine henüz girmişti.

Evdal’ın aklı başından gitti. Aptallaştı. Hal hatır soran birkaç sözden sonra beyin yanına, kıymetli misafirler için serilmiş mindere oturdu. Meydandaki halaya ve halayın başına çekene bakıp söylemeye başladı:

*Xamûr’a gelmişim, düğün içine,
Gördüm ki, Xamûrlu Gulê mendili almış eline,
halayın geçmiş başına,
Evi yıkılasıca Evdal’ın yüreği kabardı o anda,
Hey hey güzelim, hey hey yaman kız
Evdal’ım ben, dengbêjim
Diz çökerim âşıkların, sazandelerin yanına,
Bey divanlarında söylerim,
Düğündeki nazenin yüzünden bugün, hem sağırım,
hem sersemim.*

Evet, Evdal aptallaşmış, akli başından uçup gitmiş fakat elinden de bir şey gelmiyordu. İki sebepten; Gulê Hıristiyandı ve sözlüydü. Başlığı bile verilmişti, bunu herkes biliyordu. Evdal, her ne kadar dinle, dindarlıkla arası pek hoş olmasa da, Müslüman bir aileden geliyordu. Müslümanlarla Hıristiyanlar da kolay kolay birbirine kız vermez, evlilik yapmazlardı.

Evdal sanatçıydı ve duygusaldı. Onun için Müslümanla Hıristiyan'ın farkı yoktu, ona göre Ermeniler de en az Kürtler kadar azizdi. O sadece Kürtlerin değil, Kürdistan'da yaşayan Ermeni, Süryani ve Keldanilerin de dengbêjiydi. Dinî gelenekleri, ritüelleri, âdet ve usulleri diğer Kürtlerden farklı olan Yezidi Kürtlerin arasına katıldığı zaman hepsi çok sevinir, Evdal'ın başka yere gitmesine aylarca mani olurlardı. Herkes kadrini kıymetini bilir, Evdal'ı çok severdi.

Ama şimdi içinde bulunduğu hal, bir dengbêjin hali değildi. Şimdi kahrolasınca aşkın, gönül yarasının halini yaşıyordu. Ülkede kız istemenin, evliliğin, nikâh kıymanın, başlığın, düğünün âdet ve usulleri çelik kadar sert ve çetindi.

Düğünden sonra Evdal atını beyin tavlasına bağladı, beyin evine postunu serdi ve Gulê'nin evinin çevresinde dört dolanmaya başladı. Yüreğindeki ateş harlandı ve günden güne gürleşmeye başladı. Herkes o ateşten haberdardı, ama kimse bu işe bir anlam veremiyordu; kız Hıristiyandı ve sözlüydü. Ama Evdal kararlıydı, çelik gibi sert âdetleri kırıp emeline ulaşacaktı.

Hikâyeyi uzatmayalım, Evdal, Xamûr şehrine iyice yerleşti, bazı arkadaşların, dostların yardımıyla Gulê'nin babası, Xamûr kilisesinin keşişiyle ahbaplık kurdu ve evlerine gidip gelmeye başladı. Bu yolla Gulê'ye yaklaştı.

Gulê'ye gelince, o bu durumdan hoşnut değildi, Evdal'da gözü yoktu hiç. Onu beğenmiyordu. Ama ses, söz, stran ve hüner, orada da ustalığını konuştu. Gulê sadece güzel ve önde giden güçlü bir kız değil, aynı zamanda tam gönlünüze göre bir dengbêjdi de. Namı yürümemişti ama sesi, gücü ve hüneriyle,

memleketin kadınları, kızları içinde onun gibi bir dengbêj bulmak imkânsızdı. Bu durum Evdal'ın içini daha da ferahlattı ve Gulê için stran söylemesine bir bahane teşkil etti:

*Kartalların içinde bulut kartalıyım,
Xamûrêli Gulê'nin üzüntüsünden sağır ve sersemim,
Gulê'nin oturduğu yerde, tövbeler olsun oturmayacağım, söylemeyeceğim...*

*Gulê ey mahruma, Tahar Han'ın mülkünden Xamûr'a kadar,
buranın ahengiyle,
Eşi dostu, mirim Tahar Han'ın divanını,
tamamen terk ettim,
Kara gözlerin için çıkıp geldim buralara.*

Önce stranlarını kendi kendine söyledi, kendi dinledi, fakat herkes, içinde yanan ateşin farkına varınca, başkalarının yanında da söylemeye başladı. Kimse bunu yadırgamadı, diyorlardı ki:

“Evdal'ı hoşgörün, diline hâkim olamıyor işte. Dili özgürdür, kusuruna bakmayın, o dengbêjdir, sanatkârdır ve her sanatkâr gibi birazcık delidir. İnsan ne yapabilir ki? Aşk ateşi sıcaktır, derinin altından kemiği sarar, ne ayıptır der ne de utanç dinler.”

Evdal'ın yüreğindeki ateşten haberdar olan Gulê'nin annesi ve babası da şunu söylüyorlardı:

“Kızımız kendi kendine yetiyor. O neyi nasıl istiyorsa, onun dediği gibi yapacağız.”

Her şey Gulê'ye kalmıştı. Ama o bir türlü yumuşamıyordu. Yüzü güleç, sözü hayırdı. Sanki çeliktendi. Garibim Evdal'ın elinden hiçbir şey gelmiyordu. Stran ve çığırmaktan başka nesi vardı ki? O da elinden geleni ardına koymuyor, stranlara daha da yükleniyordu:

“Stranlarımla şahini bülbüle çevirmiş, dağ kaplanını kediyeye döndürmüşüm. Bu gavurun kızıyla mı baş edemeyeceğim?” diyordu.

Ve gariban Evdal, bir gece Gulê'nin babasının evinde, büyük odada Gulê'ye seslendi, getirtip misafirlerin arasına oturttu ve başladı ona stranlar söylemeye. Gulê bu işten utanıp sıkılmadı, yüz çevirmedi. Rahat bir ailede büyümüştü, özgüveni yerindeydi ve kendi kendine yetiyordu. Kaçıp kadınların bulunduğu kısma gideceğine gücünü topladı, Evdal'a karşılık verip, onunla aşık atmaya başladı. Orada büyük bir cenk çıktı, Evdal ile Gulê karşılıklı savaşa durdu. Evdal bu işin ustasıydı, tecrübeliydi, sözleri usulca, yumuşakça bir araya getirip art arda diziyordu. Gulê ise genç ve toydu, sözlerini çok çabuk birbirine uyduruyor, henüz Evdal'ın sözü bitmeden hemen ona cevap yetiştiriyordu. Hiç kimse buralarda, bu kadar güzel, bu kadar neşeli bir cenge şahit olmamıştı. Gulê'nin annesi ve diğer kadınlar da geldiler divanhaneye. Dinleyenlerin keyfine diyecek yoktu. Hem gözleri, hem kulaklarıyla dinliyorlardı.

Aldı Evdal:

*Gulê haydi kalk da evime gidelim,
Sereyim sana döşekle yastıkları
Eğer deseler ki, "Gulê'nin sana ikramı nedir?"
Diyeceğim ki, "Yedi ceddime de yeter Gulê'nin ikramı."*

Gulê, hiç de Evdal'ın sözünün altında kalacakmış gibi görünmüyordu. Aldı Gulê:

*Evdal gözlerim kara bir beladır,
Günde yedi kez Süphan sürmesiyle süslerim onları,
Unutma, şimdiye dek senin gibi yedi dengbêj, benim için karısını boşadı.*

Aldı Evdal:

*Gulê mahrumem, Xamûr'a geldim, düğüne
Xamûr gülü süslenmiş, geçmiş halay başına
Bencileyin gariban Evdal'ın gönlü hemen düştü ona.*

Gulê durup onun sözünü dinlemeden, henüz sözü bitmeden alıyordu sırayı:

*Evdal, mahrum, Mir'in Tahar Han'ın mülkünden buraya,
Kızıl kan dökülür her taşa.
Haydi gel bana "bacı" de de,
"Ağabey" diyeyim ben de size.*

Karşılıklı atışmaları, neredeyse sabaha kadar sürdü. Her iki taraf da kendinden emindi, şafak vaktine kadar karşılıklı atışıp durdular. Evdal avına doğru saldırıya geçen bir şahin misali saldırıyordu Gulê'ye. Gulê ise, nazenin, tatlı dilli bir bülbül gibi sesiyle saldırısını savuşturuyor, sözleriyle gönlünü daha da yakıyordu.

O gece Gulê güçlü bir şekilde Evdal'ın karşısında durdu fakat gönlünün dalgasını da ona karşı kırıldı. Söz yine yapacağını yapmıştı; gönül kapılarını açmıştı, Gulê yumuşuyordu.

Söz, stran ve hüner Evdal'a yardım etti, curcunalı birkaç aydan sonra Evdal kazandı. Gulê "tamam" dedi. Gulê'nin "evet" dediği gün, kaval ile tambur Evdal'ın elinden hiç düşmedi, gündoğumundan gündoğumuna kadar durmadan söyledi durdu.

Gulê "evet" dedikten sonra geride kalan her şey yıldırım hızıyla bitti. Gulê'nin söz başlığı, oğlanın evine geri gönderildi. Evdal ile Gulê sözlendi. Evdal, Gulê, Gulê'nin annesi babası, arkadaşları, dostları atlara binip Evdal'ın yurduna, Tahar Han'ın kasrına, konağına gittiler. Orada Tahar Han, ikisine aylarca, yıllarca dillerden düşmeyen görkemli bir düğün tertiplede. Düğün üç gün, üç gece sürdü. Memleketin dengbêjleri, icracıları, anlatıcıları, çalgıcıları her yerden akın akın düğüne geldi. Çaresizler, fakirler üç gün üç gece boyunca doyasıya yiyip içti. Üçüncü gece, gecenin geç bir vaktinde Tahar Han'ın bizzat kendisi, Evdal ile Gulê'yi gerdek odasına gönderdi.

Ertesi gün, Evdal uykudan uyanınca, beyaz çarşafın üzerinde altı damla kızıl kan gördü. Yıkandıktan sonra kurulandı, bıyıklarını burdu ve bahçeye indi. Orada Tahar Han'ın iki beyaz güvercinini uçurarak onları azat etti. Bir süre orada, bahçede güvercinlerin uçuşunu seyretti.

Orada Büyük Yaradan'dan, ona bir erkek evlat versin diye ona yalvardı.

Şimdi Evdal ile Gulé'nin aşkını orada bırakıp, oğulları Temo'nun yanına geleceğiz.

3.

Temo

Düğünden sonra, Gulé'nin karnı günden güne büyümeye başladı; doğacak çocuk yoldaydı. Evdal'ın ağzı kulaklarındaydı. Karısının etrafında dolanıyor, sevinçten stran söylüyordu durmadan. Baba olacaktı. Allah'ın izniyle oğlan babası hem de... çocuk henüz dünyaya gelmemişti fakat o bütün stranlarını "oğluna" yakıyordu.

Düğünden dokuz ay, dokuz gün, dokuz saat, dokuz dakika sonra âlemin yaratıcısı, Evdal ile Gulé'ye bir oğlan çocuğu verdi. Oğlan dünyaya geldiğinde Evdal evde değildi. Tahar Han'la birlikte ava gitmişti, çocuğun doğumundan dört gün sonra döndü eve. Kapının önünde bebeğin sesini duydu. Neredeyse sevinçten uçuyordu. İçeri girdi, önce Gulé'nin alnından, sonra da yanaklarından öptü. Sonra bebeği karısından, kendi kucağına aldı ve bir süre onu seyretti. O sırada Gulé dedi ki:

"Ey Evdal, evi nur dolu Evdal, Allah muradını verdi, şimdi baba oldun, hem de nur topu gibi bir oğlan..."

Evdal cevap verdi:

"Gulé mahrumum, doğru mu? Kutlu haberin gerçek mi, oğlan mı şimdi bu?"

Kulaklarına inanamıyordu. Gözleriyle görmek istiyordu. Çocuğun bezlerini söktü, bacaklarının arasına baktı. Orada, bacaklarının arasında pipisi ve iki yumurtası, üç yeşil zeytin tanesi gibi parlıyordu.

O vakit Evdal adeta baygınlık geçirdi, bir süre sessizce oğluna baktı, sonra çocuk kucağında gidip Gulê'nin yatağına ilişti ve sevinçten usul usul ağlamaya başladı. Yetim ve öksüz Evdal, şimdi bir oğlan babası olmuştu.

Böylesi mübarek bir günde Evdal'ın stransız durabileceğine inanır mısınız? Zinhar. Yeterince gözyaşı döktükten sonra stranına başladı:

Hey hey Gulê, can Gulê, ruhun, canın ilacı

Hey Gulê, can Gulê, oğlumun anası

Burçlardaki güvercinsin

Çarşıda bir kızıl elmasın

Kıymetini bilmeyene kimse vermez bu elmayı

Hey hey Gulê, gözümün nuru, oğlumun anası

Karısına uzun uzun stran yaktı, sonra oğluna döndü, çocuğu tekrar kucağına aldı, ona hitap eder gibi, hüznü ve kederli bir sesle konuşmaya başladı:

“Oğlum, evimin ışığı, öksüz Evdal'ın oğlusun, annesi Gulê'nin biricik güzelisin... hoş geldin safa getirdin, başım gözüm üstüne geldin. Seni bekliyorduk. Umudumuzsun sen. Yoksul evimizi şenlendirdin. Belimden koştun, sırtımı kollayacaksın. Arkadaşım, dostum olacaksın, gözümün nuru. Gençliğin ve civanmertliğin timsali olacaksın. Bilginle, ilminle ailemize ışık saçacaksın. Turnayı gözünden vuran bir avcı, babandan daha iyi bir dengbêj olacaksın. Bir şahin gibi güçlü ve gözleri keskin, bir arıkuşu gibi merhametli ve sabırlı olacaksın. Oğlum, evimizin çırası, hadi biraz kıpırda, hareket et de çabuk büyü.”

Her ne kadar Gulê, oğlanın yüzünden nur akıyor dese de, Evdal o nurdan bir damlacık bile göremiyordu. Kara, birazcık tumbul bir çocuktü. Gözleri henüz iyice açılmamıştı, birisi birazcık aralanmış, ötekisi hemen hemen kapalıydı. Oğlan Evdal'ın kucağında kıpırdıyordu. Küçük elini avucuna aldı ve bir süre

daha çocuğu seyretti. Nedendir bilmiyoruz ama tam o sırada Evdal'ın yüreğine bir korku düştü.

“Ey oğul, evimin direği, çadırımın kazığı, oğul... kaderin ve talihin açık olsun, felek sana yüzünü dönmesin, üstünde devrilmesin feleğin çarkı.”

Tam da burada yazık, binlerce kez yazık diyeceğiz. Çünkü Evdal'ın dilekleri kabul görmedi, bekledikleri gerçekleşmedi. Tam tersine, ummadığı şeyler vuku buldu. Felek tekrar külahını eğmiş, çarkını hızlı hızlı döndürmeye başlamıştı.

Çocuk dünyaya geldikten sonra Tahar Han'ın meclisi, ona altın ve armağanlar, bir de bir isim vermek üzere toplandı. Tahar Han dedi ki:

“Ey Evdal, ey tatlı dilli, ey güzel sesli Evdal. Haydi oğluna bir isim koyalım.”

“Ey Mirim, ey vicdan sahibi, iyi adam. Senin meclisinde, bana söz düşmez. Sen her şeyin vekilisin. Sen hangi ismi münaşip görürsen, oğlumun, senin hizmetkârın, senin uşağın olacak oğlumun adı odur.”

“Öyleyse eğer adını Temo koyalım. Evdal'ın oğlu Temo. Allah uzun bir ömür ve güzel bir murat bağışlasın.”

Böylece Evdal ile Gul'e'nin oğlunun adı Temo oldu. Günler, aylar geçti, çocuk biraz kendisine geldi, birazcık rengi açıldı. O sırada annesi babası, sağ gözünde bir aksaklık tespit ettiler; göz tamamen açılmamış, açılan kısmının üzerinde de beyaz bir leke vardı. Çocuğu alıp hekimlere, şeyhlere, imamlara götürdüler. Çocuğun gözüne hiçbir çare bulamadılar. Öyle kaldı. Bu şekilde biraz daha büyüdü. Bu kez de konuşmuyordu. Dört beş yaşına kadar sadece, “baba, anne, amca, Evdo...” diyebiliyordu. Bu durum, dengbêjlerin dengbêji Evdal'a çok koyuyordu. Kendisi bir söz ustasıydı fakat oğlunun ağzından kelimeler çıkmıyordu. Bir bir buçuk sene sonra, çocuğun dili aniden çözüldü, konuşmaya başladı. Bu kez kimse onu susturamıyordu. Ağzına geleni söylüyor, kimseyi dinlemiyordu. Hiçbir söz kafasına yerleşmiyordu. Evdal zorluyor, ona hiçbir şey öğretemiyordu.

Çocuğun yaşı dokuz ona gelince, Evdal oğlu Temo'ya bir şeyler öğretsinler diye öğretmenler tuttu. Ama bilgi, irfan, terbiye Temo'dan çok uzaktı. Hiçbir şeyden anlamıyordu. Zekâsı gelişmemişti ve yaşının gerisindeydi.

Temo alıktı. Tam alık değil de, yarım akıllı gibi; hafif, basit şeyleri algılıyordu, sadece o kadar.

Temo'nun bu durumu dert oldu, elem oldu, Evdal'ın içine oturdu. Evdal sanatkârdı. Düşünmek, hatırlamak, yaratmak onun sanatıydı. Beyni, zekâsı onun her şeyiydi. Biricik bir sanatkârdı. Yanlış, eğri büğrü, yarım yamalak şeylerden hoşlanmıyordu. Fakat şimdi oğlu, onca umut bağladığı oğlu, böyle biriydi.

Evdal oturup saatlerce, günlerce, öğrensin diye ona hikâyeler anlatıyor, stranlar söylüyordu. Ama Temo stranlarla, hikâyelerle hiç ilgili değildi. Evdal onu beraberinde ava götürüyordu. Fakat o ne avdan anlıyor, ne de seviyordu avı. Alıp onu Tahar Han'ın meclisine götürüyordu, fakat Temo ya kaçıp eve gidiyor veya orada hâlâ beşikte sallanan bir çocuk gibi babasının dizinin dibinde kös kös oturuyordu.

Hasılı kelam, Evdal Temo'dan ne bekliyorsa tam tersi çıktı. Temo ne yiğitliğin sembolü ne âlim ne bilgin ne dengbêj ne de avcı oldu. Kırılğan, munis, sokulğan, sessiz bir çocuğa dönüştü. Evdal ile Gulê'yi çok seviyordu, onlarsız yapamıyordu. Onlar nerede o orada. Kuşları, hayvanları çok seviyordu. Onun sayesinde, evlerindeki ahırların, kümeslerin, kafeslerin sayısı arttı. Ne Evdal ne Gulê ne de bir başkası Temo ile doğru düzgün bir şey konuşamıyordu. Fakat annesi babası ne diyorsa onu yapıyordu. Bu şekilde Temo büyüdü, yirmili yaşlara bastı.

Zavallı Evdal ile Gulê ne yapabiliirdi? Ellerinden bir şey gelmiyordu. Başvurmadıkları yer kalmadı, çaresi yoktu. Felek bir kez çarkını başlarının üzerinden ters döndürmüştü. Oğullarını çok seviyorlardı fakat Temo'nun durumunu yüreklerini yakıyordu. Ne de olsa oğullarıydı. Ondan başka hiç kimseleri yoktu. Temo'dan sonra Gulê hastalanmış, bir daha da çocuk sahibi olamamıştı. Tek

arzuları günün birinde toprağa baş koyduklarında, ocaklarının kör, yani zürriyetsiz kalmamasıydı; çocuklarının da onların yolunda yürümesi, yeryüzünde varlıklarını devam ettirmesiydi...

Fakat Temo'nun hali de hal değildi.

Lakin hayat bu, hilesi hurdası bitmez. Günün birinde Temo su kenarında bir turna tutup eve getirince, bir şey geldi başına. Sanki derin, uzun bir uykudan uyanıyormuş veya aniden irkiliyormuş gibi, birazcık kendisine geldi. Fakat birazcık. Bu kadarcık da çok işe yaradı.

Temo turnayı, Evdal'ın Süphan Dağı'na çıkışından hemen hemen bir sene önce buldu. Turna yaralıydı. Temo ile turna dost oldular. Dostlukları Temo'ya tesir etti, biraz daha kendine getirdi onu, kör babasının halini ahvalini daha çok sormaya, onu düşünmeye başladı. O sırada yaşı otuza ulaşmış ve gözündeki beyaz leke biraz daha büyümüştü. Turnanın bulunuşundan bir ay sonra Temo evlilikten bahsetmeye başladı. O annesine, annesi de babasına söyledi. Bu haber karşısında Evdal'ın yüreği sevinçten deniz gibi kabardı. Kanatları olsa uçabilirdi. Evdal ile Gulê, kendisi de dengbêj olan bir arkadaşlarının kızını isteyip gelin diye eve getirdiler. Evdal bir hayli güçten düşmüştü, görkemli bir düğün yapacak hali yoktu. Küçük bir düğünle Temo ile Zînê'yi evlendirdiler.

Birkaç ay sonra Temo bıyıklarını burarak, gelip annesiyle babasına muştuladı; Zînê yüklüydü. Bu haber karşısında Evdal külahını havaya atıp tamburla kavalına sarıldı.

Evdal'ın kendi sesiyle yeni günü uyandırdığı Süphan Dağı'ndaki o şafak vakti herkes Zînê'den gelecek doğum haberini bekliyordu. Günleri değil, saatleri, dakikaları sayılıydı.

Biz Temo ile Zînê'yi de şimdilik burada bırakıp turnanın yanına gidecek, onun haline ahvaline bakacağız.

4.

Turna

Temo ile arkadaşları turnayı ovada bulduklarında, Evdal'ın körlüğünün üzerinden altı yıl geçmişti. Temo birkaç arkadaşıyla birlikte ovadaydı. Bahar gelmiş, ortalık yeşermişti. Dünya rengârenk libasını giymişti. Topraktan güzel kokular yükseliyor, her yeri sarıyordu. Köylüler, aşiretler, tekmil ahali yazı geçirmek üzere serin yaylalara çıkma hazırlığı yapıyordu.

“Kürdistan yurdunun baharı başka yere benzemez, kimseye kulak asmadan, nazlı bir kız gibi rengârenk elbiseler içinde aniden gelir ve bütün memleketi ışığa boğar.”

Ahali, aşiretler yayla hazırlıkları içindeydi, ama kuşlar kartallar onlardan önce ulaşmıştı oralara. Uzak, sıcak diyarlardan gelmişler, ovalara, dağlara, yayla ve ormanlara yayılmışlardı. Kartallar, kırlangıçlar, leylekler, turnalar ve diğerleri sürüler halinde gelmişlerdi.

Temo turnayı o bahar günlerinden birisinde buldu. Arkadaşlarıyla birlikte bir suyun kenarından geçiyorlardı. Bir kuş sesi duyunca sese doğru yaklaşmaya çalıştı. Yüz yüz elli adım attıktan sonra, bir sazlığın kenarında duran turnayı gördü. Turna da onu görünce uçup kaçmadı. Temo'nun gözlerine baktı. Zavallı Temo yerinde kaskatı kesildi, o da tıpkı onun yaptığı gibi turnanın gözlerine baktı. Allah'ım o ne gözlerdi öyle! Alacalı, güzel,

hüzünlü bir çift göz... Temo yavaşça ona doğru gitti, başucunda durdu. Turna uçmadı. Temo kıpırdadı, yine uçmadı. O vakit Temo, tepeleme çiçek dolu elindeki sepeti yavaşça yere bıraktı, turnanın yanına usulca çömeldi, elini başına götürüp güzel güzel okşamaya başladı. Turna çığlık atar gibi bir ses çıkardı fakat uçmadı. Temo bu işten hiçbir şey anlamadı, arkadaşlarına seslendi. Arkadaşları gelip turnaya bakınca, yaralı olduğunu anladılar. İki kanadı da kırık ve yarası çok ağırdı. Temo turnayı kucağına aldı, bir eliyle sardı, öteki eliyle de çiçek sepetini alıp eve doğru yola çıktı.

Evde Evdal, Gulê ile Temo turnanın başında topluştılar. Evdal bir süre elini gagasında, gözlerinde, başında, sırtında ve ayaklarında gezdirdi, sonra iki eliyle turnanın kanatlarını okşadı. O sırada turna çığlık çığığa kaldı. Evdal turnayı göremiyordu, fakat derdini anlamıştı.

“Temo, ey oğul... Turna yaralıdır ve yarası çok ağırdır. Artık iyileşemez, kanatları kaynamaz. Oğul, o da benim gibi dertli, kederlidir. Ben ışıktan, o uçmaktan, ben bahar renklerinden, o gökyüzünün maviliğinden mahrumdur artık. Kaderimiz birdir. Ben insan, o kuş ama kaderimiz ortak. Temo, oğul... Senle anan acele edin, dermanı, şifalı otları tez getirin de turnanın kanatlarına sürelim. Belki de Allah acır da şifa verir ona.”

Ne ilaçlar ne de şifalı otlar kâr etmedi. Turna öyle kaldı. Evdal, Gulê ile Temo onu hekimlere bile götürdü, onlar da bir çare bulamadılar. Turnanın arkadaşları, envai çeşit kuş başlarının üzerinde uçuyor, şakıyor, kanat çırpıyorlardı. Fakat zavallı turna hep yerdeydi. Bu durum Evdal'ın canını yakıyor, söylenip duruyordu:

“Gulê, ey mahrumem, turnanın halini görmüyor musun? Kuş ve turna sürüleri yaylalara ulaştı bile. Fakat bizim bahtı kara turnamız arkadaşlarından ayrı düştü. Gulê, kuşlar sürüleriyle mesut ve bahtiyardır. Turna yayla olmadan yapamaz. Ovaların, yaylaların kuşudur, oralarda barınır. Bahar kuşudur o. Bahar

nerede, o da orada. Yarıñ öbür gün yaz sıcakları bastırduğında, ardından karakış kapımıza dayandığında ne yapacağız? O vakit zavallı turnayı nasıl besleyip ölümden koruyabiliriz? Gulê, bir çare bulmalıyız.”

Onlar çare arayadursun, çare onların haberi olmadan kendiliğinden çıkıp geldi. Çare, saz, tambur, kaval, Evdal ile Gulê'nin sesi ile evin sıcaklığıydı. Turna tıpkı bir insan gibi onlara ve evlerine alıştı. Temo onu götürüp ova yayla dolaştırıyor, Gulê yıkayıp paklıyor, Evdal ise onunla konuşuyor, ona stranlar söylüyordu. Evin ikinci çocuğu olmuştu. Aileleri dört kişi olmuştu. Turnaya bir insana bakar gibi bakıyorlardı.

Evdal ile turna iki iyi dost olmuştu. Turnanın sesini duymayınca Evdal sıkılıyor, Evdal tambur veya kaval çalıp söylemeyince de turna bağırıp çağırmaya başlıyordu. Çoğu zaman Evdal kucağına alıp onunla konuşuyordu. Turna da halinden memnun, sessizce etrafa bakıyordu. Evdal daha çok ikisinin ortak dertlerini dillendiriyordu:

“Ey turna, alaca gözlü, mavi kanatlı... dünya, virane bir dünya, o dünya derdin, elemin dünyasıdır. Sevinç ve mutluluk benden, senden uzaktır. Ben kör, sen kırık kanatlısın. Ben karanlık bir gece yaşıyorum, sen tarifsiz bir acı çekiyorsun. Eğer ben görebilseydim, senin kanatların da sağlam olsaydı, kahrolası dünyaya iyiliği, cömertliği ve bahtiyarlığı gösterirdik. Sesimizle güller diker, ovaları, çölleri süslerdik, gökyüzünü rengârenk boyardık, kuşların, civcivlerin karnını doyurur, insanlara mutluluk dağıtırdık. Eğer benim dünyam karanlık, senin de kanatların ağır olmasaydı, yedi diyarı karış karış gezer, dünyanın ahvali için ses verirdik.”

Çoğu zaman da turnasına stran yakıyordu:

*“Ey turna, ey mavi tüylü kuş,
Kalk da kanat çırp, salla onları
Topla başıma bütün hekimleri*

*İki gözüm de kördür, iyileştir onları
kırık iki kanadı da,
Kaynasın kanatların gözlerimle
Şakısın arı kuşu ile bülbül halimize."*

Turnanın gelişi Evdal'a yeni bir güç verdi. Yaralı yüreği yenisinden coştı, çözüldü dilinin kilidi. Kederlerini, dertlerini stran yapıp söylemek için turna bir bahane olmuştu. Yeni stranlar yaptı, eskilerini daha güzel hale getirdi. Evdal eski bir sanatkârdı. Yılların çabası ve tecrübesi ona özel bir ses, üslup ve avaz vermişti. Bu durumu ülkedeki herkes biliyordu. Kim icra ederse etsin, Evdal'ın stranları her yerde kendini belli ediyordu. Ahali, onun ve öbür dengbêjlerin stranlarını kolayca birbirinden ayırabiliyordu. Ses, avaz ve üslup ve yaratma babında hiçbir dengbêj Evdal'ın eline su dökemezdi. O büyük bir ustaydı. Ustaların ustası hem de. Ustaılığı da sesinin güzelliğinden ve olgunluğundan, kulaklarının açıklığından, coşkulu ve heyecanlı bir ruha sahip olmasından, sabrının ve gücünün biricikliğinden, merak ve arzusunun daima sıcak olmasından geliyordu ve işini çok seviyordu. Kısacası her şeyi mükemmel bir ahenk içindeydi.

Körlük düşürdü onu. Bengîn ile Meyro'nun hikâyesi onu biraz daha düşürdü. Son zamanlarda sıkıntılıydı, nefesi kesilmişti. Yine de stran söylüyordu ama eski coşku, eski heyecan yoktu. Ve en önemlisi de artık eskisi gibi ahenkli stranlar yakamıyordu.

Ta ki turna gelinceye kadar... Turna dipsiz karanlık gecelerine ışık saçtı, ruhunu silkeledi. Söz ve stran geri gelince, usta dengbêjin kendine güveni arttı. Tekrar başladı, kendisine ve sesine güveni tamdı. Aynı şekilde günışığına da... Gerçi kör olmuştu ama günün birinde gözlerinin tekrar açılıp ışığı göreceğine dair umudunu hiç kesmemişti. Yaralı turnanın gelişi, umudunu ve isteğini daha da güçlendirdi.

Süphan Dağı'na sığındığında, turnası da yanında olsun istedi. Yola çıktığı zaman şunları söyledi:

“Gulê, mahrumem, oğlum Temo, dostlar, arkadaşlarım... ben yolcuyum, kendimin ve tumanın kaderi için stranlar yakacağım, Bengîn ile Tavbunu'nun kara bahtı için ses vereceğim. Gözlerim ve tumanın kanatları iyileşinceye, Bengîn ile Tavbanû'dan hayırlı bir haber alıncaya kadar dağdan inmeyeceğim. Sürekli stran söyleyerek dağın güç ve hikmetinden medet ummaya devam edeceğim.”

Şimdi tumanın hikâyesini de burada bırakalım, tekrar dağdaki Evdal'ın yanına dönelim.

ÖĞLEDEN SONRA

1.

Xecê ile Siyabend'in Aşkı

Gün doğmuş, güneş gelip Süphan Dağı'nın doruğunda durmuştu. Güneş, ışıklarını dağın başından aşağı boca etmişti, her taraf apaydınlık içindeydi. Pınarların, göllerin suları parlıyordu. Hava sıcak, etraf yemyeşildi. Etraftaki koruluklardan kuş cıvıltıları yükseliyordu. Her tarafı müthiş güzel bir koku sarmıştı; çiçeğin, ağacın, otun kokusu insanı adeta sarhoş ediyordu. Süphan Dağı tuhaf bir güzellik içindeydi. Sanki dağın Evdalê Zeynikê ve ahalinin kendisini ziyarete geleceğinden haberi varmış da, bu vesileyle süslenmiş gibiydi.

Fakat ne yazık ki Evdal o güzellikleri göremiyordu.

Ahali çadırlarından uzaklaşmıştı; dağın yükseltisine doğru tırmanmış, orada gelişigüzel kümelenmişlerdi. Sürekli gelip gidenler vardı, herkes yoğun bir hareketlilik içindeydi. Çocuklar, gençler, kızlar, kadınlar, erkekler, yaşlılar; hepsi birbirine karışmıştı. Ataların dediği gibi, o gün ana oğlunu sormuyordu. Gün, mahşer gününe benziyordu. Buldukları yükselti genişti. Etrafta ağaçlar, kayalar vardı ve düzlüğü bir de krater gölü süslüyordu. Kayaların altından pınarlar fışkırıyor, sular süt beyazı bir renkle, çiçeklerin arasında kendilerine yol bularak aşağılara doğru akıyordu. Suları o kadar soğuktu ki, dalanın eli o'sat donardı.

Oradaki en büyük küme şüphesiz Evdal'ın kümesiydi. Gulê, Temo, arkadaşları, dostları, öğrencileri hep birlikte onun etra-

fını sarmıştı. Evdal ve yanındakiler, kahvaltı sofrasından yeni kalkmışlardı. Gerçi Evdal'ın yemekle arası pek iyi değildi, bir parça katıksız ekmek ona yetiyordu. Beylerin, mirlerin divanhane ve meclislerine kurulan sofralarda da sadece bir parça kuru ekmekle yetinirdi. Günlük yemeği şöyleydi; şafak vakti bir parça ekmek; kahvaltı bir tas sütle bir kuru ekmek (ekmeğini süte doğrardı); öğle yemeği bir parça yumuşak ekmek, bir baş soğan, biraz sebze, bir iki tike et, bir tas yoğurt; akşam yemeği bir parça sıcak ekmek, biraz peynir, bir tas ayran ve eğer varsa biraz da yeşil soğan... Akşam yemeğinden sonra da biraz tatlı yedi.

O gün de öğle yemeğinde sıcak ekmek, bir baş soğan, üç parça haşlanmış et, biraz sebze ve iki küçük tas yoğurt yedi.

Yemekten sonra dağa tırmandılar, ağaçların gölgesine sığıp, oralara çullarını, kepeneklerini serip oturdular. Bir haftadan beri Evdal her öğleden sonra öğrencilerini burada etrafına toplar, onlara "Xecê ile Siyabend" in hikâyesini anlatır ve her defasında hikâyeyi kendi bildiği gibi yeniden yaratırdı. Kâh hikâye ederek, kâh makamla dillendirerek... "Xecê ile Siyabend" e dair de şunları söylerdi:

"Ey öğrenciler, ey yiğit delikanlılar! Xecê ile Siyabend Destanı benim için aziz bir destandır. Bir sel gibi akar. O, milletimizin bir eseri, tarihimizin yolu yordamıdır. O destanın içinde Kürt insanı çok net görürüz. Âdetlerimiz, göreneklerimiz net olarak seçilir bu destanda. Süphan Dağı, Xecê ile Siyabend'in yuvasıdır, onların hikâyesiyle meşhurdur. Sebepsiz bu dağa sığınmadım ben. Sizler Tavbanû ile Bengîn'in hikâyesini bilirsiniz. Onların hikâyesi de aşağı yukarı Xecê ile Siyabend'in hikâyesine benziyor. Fakat benim, yeri göğü yaratan Allah'tan bir ricam var; inşallah Tavbanû ile Bengîn'in sonları Xecê ile Siyabend'in sonuna benzemez."

Evdal, bir hafta boyunca "Xecê ile Siyabend" i anlatmış, artık destanın sonuna gelmişti. O gün destanın bitmesini ümit ediyordu. Yüzünde bir gülümsemeyle başını yavaş yavaş çevirdi,

bastonunu ve kavalını yamacına bıraktı, birkaç kez kafasını salladıktan sonra söze başladı:

“Sizi görmüyorum fakat hepinizin farkındayım. Körler yalnızdır, körlük yalnızlıktır. Fakat ben ne yalnızım, ne de yalnızlık çekiyorum. Yalnızlıktan hiç hoşlanmam. Allah sizden, Gulé’den, Temo’dan ve turnadan razı olsun. Haydi Temo oğlum, getir şu turnayı ver bana da Xecê ile Siyabend destanının sonunu anlatayım.”

Temo turnayı getirip önüne bıraktı. Turna hemen Evdal’ın kucağına atladı. O vakit Evdal güldü:

“Ey turna, ey bahtı kara, turnalar tekrar sürüler halinde ova-ya doğru uçuyorlar. Yayla zamanları geldi. Vay turna, vay ocağı yıkılasıca, bir sen kaldın geride. Ben körüm, gözlerim görmüyor, bu yüzden sana yardım edemem. Kanatların kırıktır senin. Haydi gel, ağıt yakalım halimize, belki benim gözlerim açılır, sen de sürüne doğru uçarsın.”

Evdal’ın etrafındaki halka gittikçe genişliyordu. Kulaklarını seslere açmıştı. Gözleri açıktı. Başları sallanıyordu, sağ eli turnanın sırtındaydı. Önü kör karanlık gece, içi aydınlık ve umut doluydu. Kara gecesini içinin aydınlığıyla birleştirmiş, oradan çok kıymetli meseller, stranlar çıkarıyordu. Öğrencileri, diğer dengbêjler ve ahali sessizce etrafını sarmış, ağzından çıkacak kelamı bekliyorlardı. Yüzünü gökyüzüne çevirdi ve yavaşça “Xecê ile Siyabend” destanını anlatmaya başladı:

“Ey dinleyenler... Gün aydınlığı ve güneş ışığı üzerinizden eksik olmasın. Ey dinleyenler... Dünya âşıkları, sevdaya düşmüş olanları sevmez. O da benim gibi kördür. Kara sular benim gözlerimi; kin, nefret ve rekabet de dünyanın gözlerini kör etmiş. Felek eğri çarkını sevdalıların başında gezdiriyor, etrafında halaya duruyor. Siyabend ile Xecê de sizin de bildiğiniz gibi, birbirine âşık iki gençti. Birkaç günden beri hikâyelerini anlatıyorum size. Birkaç yüzyıldan beri dengbêjlerimiz kara bahtlarını anlatıp duruyorlar. Evet bahtları karaydı ve kahrolası dünyanın

gazabına kapılmışlardı. Bilirsiniz, kavuşmak için canlarını çok yaktılar. Tam birbirlerine kavuştukları anda da bu kez dünya gazaba geldi. Yıllarca süren dertlerden, belalardan, üzüntülerden, didişme ve kavgalardan sonra Siyabend ile Xecê kavuştu. Siyabend ceylanı Xecê'nin elinden tutup önüne aldı, meşhur atı Deybilqiran'ın sırtına atladıkları gibi ver elini şu anda bulduğumuz Süphan Dağı dediler. İki günlük yolu yarım günde alıp dağa sığındılar. Dağın doruklarına yakın bir yerde bir pınar başında kara çadırlarını kurdular. Keyiflerine diyecek yoktu. Dertler belalar, cinayetler ölümler geride, onlardan uzakta kalmıştı. İki âşık bir başlarına ağaçlara, dağa taş, pınarlara, kaynaklara, kuşlara dağ keçilerine karışmışlardı. Orada, pınarın başında Siyabend elini Xecê'nin boynuna götürüp onu kucakladı, bir aşk busesini aldı ondan. O vakit kuşku, gam ve keder Xecê'den uzaklaştı, yüreğinde hiçbir kuşkuya yer kalmadı. Bu bir rüya değildi. Onca hayal ettiği Siyabend'in busesi şimdi gerçek olmuştu. Gecenin geç vakitlerine kadar şakalaşıp keyfettiler, sonra gözlerini yumup tatlı bir uykuya daldılar.

Sabaha karşı Xecê uyandı uykudan, çadırdan çıktı. O sırada ağaçların arasından on dağ keçisinin çıkıp pınara doğru yürüdüğünü gördü. Sürünün içinde biri dişi, on biri tekeydi. Xecê gördü ki, boynuzları on iki dallı yuvarlak, semiz bir teke, diğer onunu keçinin etrafından kovalayarak, kendisi yanaşmaya çalışıyor. O vakit Xecê güldü ve kendi kendine; "Tıpkı benim gümüş ok ve yay sahibi Silivili Siyabend'im gibi," dedi. Siyabend'e gelince, o feleğin rüzgârından habersiz, derin bir uykudaydı. Keçi pınarın başına geldi, bir süre Xecê'ye bakıp su içmeye başladı. Semiz teke etrafında dolaşmaya başladı, diğer on tekeyi boynuzlarıyla keçiden uzaklaştırdı. Xecê kahkahalarla güldü. Kahkahaları Siyabend'i uykusundan uyandırdı. Yataktan çıkıp Xecê'nin yanına geldi. Dağ keçileri onlardan biraz uzakta otlanıp su içiyorlardı. Semiz teke çiftte atıp duruyordu. Xecê, Siyabend'in elinden tutup dedi ki: "Siyabend'im, kurban olduğum, kusuruma bak-

ma, senin muhabbetine doyamam. Fakat Şu keçilere bak, on bir tekeye tek dişi. Şu semiz tekeye bak, boynuzları on iki dallıdır. O hepsini dövüyor, her birini keçiden uzaklaştırıp kendisi ya-naŐıyor. Gülerek, tıpkı benim gümüş oklu, gümüş yaylı Silivili Siyabend'ime benziyor dedim.”

Bu söz zerine Siyabend sinirlendi ve dedi ki: “Zavallı Xec... onca dünyalar gezdim, kendime benzeyen bir pehlivan, bir yiğit göremedim. Şimdi kalkmıŐ beni bir dağ tekesine benzetiyorsun. Hey Xec, hey! O teke bugün son gününü yaşayacak. Nereye gidersen gitsin boynunu kesip gövdesini sana getireceğim, bize akşam yemeği yaparsın artık. O zaman Siyabend kimmiŐ, göz-lerinle görürsün.” Bunları söyledikten sonra Siyabend çadıra gitti, giyindi, altın* okuyla yayını aldı. Xec kaskatı kesildi. Yüreğine bir korku düştü, yalvarmaya başladı: “Siyabend, kurban olduğum, szmm gerisinde bir kötülük yoktu. Bahtına sığınıyorum, vazgeç tekeden. Korkuyorum. Sadece bir gece beraber geçirdik henüz, henüz doğru düzgün görüŐemedik bile. Yreğimizdeki hasret henüz dinmiŐ değil. Tekenin Allah belasını ver-sin, bırak yoluna gitsin.”

Fakat Siyabend Xec'yi dinlemedi, atı Deybilqıran'a bindi ve dağ keçilerine doğru yöneldi. Ve Süphan Dağı'nın doruklarında destanlara, masallara konu olmuş av macerası böyle başladı. Siyabend acele etti, ha burada ha Őurada derken on iki keçiden müteŐekkil sürüye ulaştı. Av, müthiş avcıdan uzaklaŐamazdı. Siyabend özellikle dikkat etti, on iki dallı boynuzu olan semiz teke keçinin yamacında koŐuyordu. Rahvan atının sırtında okunu yaya takıp tekeyi nişan aldı, okunu bıraktı, ok tekenin sağ yanından girip sol yanından ıktı. Teke bĞrd. Arkadaşları hız kesmeden kaçmaya devam etti, o ise sendeleyerek yere düşüp orada kaldı. Siyabend atından indi, tepesinde durdu, ona baktı. Bu dünyada Siyabend gibi var mıydı, olsa bile dünyayı ona dar

* BaŐta gümüş olan ok ve yay, abartılı dengbj anlatısı gereği burada altına dönüşür. (.n.)

etmez miydi? Siyabend, tekenin ayaklarından tutup onu dağın doruğuna yakın bir yerdeki yüksek bir yarın başına kadar sürükledi. Cebinden bıçağını çıkardı, boğazını kesti, kanuru kayalara doğru akıttı. Boynunu kırmak için ayağını kafasına koydu. Leşi hâlâ sıcaktı. Siyabend boynuzlarını elleyince teke aniden sıçradı, boynuzları Siyabend'in bacağına saplandı; Siyabend yüksek yardan tepe üstü uçmaya başladı. Kayanın bir yerinde boy vermiş yan yana duran kızılıcık ve ardıç ağacının üzerine düştü, kızılıcık ve ardıç dalları sırtından girip göğsünden çıktı. Derin bir inilti çıktı Siyabend'den, "Ey felek, bana karşı ne kadar da hainsin," dedi.

Zavallı Xecê ise Siyabend'in yolunu gözlüyordu, sabırsızdı ve beklediği bir türlü gelmiyordu. Çabucak eteklerini topladı ve dağ keçilerinin izlerini takip ederek acele acele yürümeye başladı. Dağın doruğunda, uçurumun başında tekenin leşiyle karşılaştı. Dikkat kesildi, yarın dibinden derin derin bir inilti geliyordu. Kafasını uzattı, kızılıcığın, ardıç ağacının ve Siyabend'in karaltısını gördü. Xecê'nin gönlü bol, fakat kederli ve yaralıydı, çığlık çığlığa ağlamaya, güzel gözlerinden dökülen yaşlar tatlı yanaklarından süzölmeye başladı. Bağırarak dedi ki: "Hey lo ey Siyabend, kurban olduğum, bu dünya güzel bir dünyadır, kokusu bizim için güle benzer; senin üstünde yüksek bir yar var, altında kervan yolu geçer; yolun kenarından da Murat'la Fırat akar; Ey Siyabend, hazırla benim yerimi de, geliyorum ben de yanına." Siyabend iniltiye cevap verdi ona: "Hey hey, ey baba ocağı batasınca, koş ulaş yakın köylere; yedi köyün urganına yedi güzelin örüklerini bağla birbirine, baba evindeki hastaların, yaralıların ver eline; uçurumda asılı kalmış Silivili Siyabend'i, dünyanın biricik yiğidini, kızılıcık ve ardıç dallarından kurtarsınlar."

Xecê acele etti, hızlandı, yel gibi uçtu, köylere ulaştı, orada feryadı bastı, yedi köyden topladığı urganları, köyün erkekleriyle birlikte Süphan Dağı'na getirdi. Bütün urganları birbirine bağlayıp uçurumdan saldılar fakat ne fayda, hiçbir şekilde kim-

se Siyabend'e ulaşamadı. Bu şekilde vakit geçti, karanlık indi, herkes çaresiz evine gitti, Xecê orada bir başına kaldı. Giderken ahali Xecê'ye akıl verdi: "Bizi dinle de bırak Siyabend'i orada, hiçbir şey kâr etmez." Xecê ağlayarak onlara cevap verdi: "Hayır olamaz, yukarıdaki Allah şahidim olsun ki, gönlüm Siyabend'le birlikte. Benim başıma gelen inşallah kimsenin başına gelmez. Siz beni bırakın."

Ahali çekip gittikten sonra Xecê kahrolası kayanın dibine oturup Siyabend'e seslendi: "Hey, hey, hey ey Siyabend! Dağ keçisinin boynuzları pek küçüktür, Siyabend'imi yardan uçuracak, ardıç ağacının dalına asacak kadar; Allah'ın takdiri olsa gerek, insanın işlediği günahtan olsa gerek; birbirinden kopardı gelinle güveyin ellerini." Siyabend aşağılarda iniltiye cevap verdi onu: "Hey, hey hey benim Xecê'm. Dağ keçisinin boynuzları pek büyüktür. Siyabend'ini asmuş ardıç ağacının dalına, uçurumun dibine. Ben nasıl kopardıysam teke ile keçinin ellerini, o da o şekilde kopardı kadınla erkeğin elini." Aldı sırayı Xecê; "Lo, lo ey Siyabend, lo lo, baba ocağın sönmüş, yeşil sırtlı yaban keçisi kandırmış Siyabend'imi, dağ taş gezdirmiş onu, kızılıcak ağacının üzerine fırlatmış... Felek ne biçim tufandır bu, üzerimize saldın, gelinle güveyin ellerini birbirinden ayırdın."

Siyabend'in hali hal değildi, ruhu yavaş yavaş bedeninden ayrılıyordu. Son gücünü kullanarak Xecê'ye onu bırakıp gitmesini, kendisine bir koca bulmasını istedi: "Arada bir Siyabend'inin adını an Xecê, bahtına sığınyorum Xecê, sakın kendini atmayasın, etraf aydınlık, can tatlıdır." Xecê cevap verdi, "Hey lo lo ey Siyabend, güler yüzlü adam, Deybilqıran'ın sırtına eyeri bağlamayacağım, elbiselerini giyip süslenmeyeceğim, Deybilqıran'a binip yola çıkmayacağım, şehirlere ulaşmayacağım, dönüp delikanlılara bakmayacağım, seninkinin üzerinde başka hiçbir gönüle tapmayacağım... Xecê'yim ben, deli Xecê derler bana, işte mendilimi cebimden çıkarıyorum, kara sürmeli gözlerimi ve al yanaklarımı örtüyorum, hemen şimdi

Siyabend'imle el ele tutuşmaya geliyorum." Xecê sözünü bitirdikten sonra mendille gözlerini bağladı ve kendini uçurumdan aşağı bıraktı, ardıç ağacının dalı düştü, dal kırıldı, Siyabend'le birlikte yarın dibine doğru yuvarlandılar. Ruh, Siyabend'in canından çekildi, Xecê yaşıyordu.

Bir süre sonra kalabalık bir kervan geçti geğtten. Kervanın içinden bir rehber, bir kadınla erkeğin orada yattığını gördü. Kervancılar hemen başlarına toplandı. Xecê hâlâ inliyordu. Neler olup bittiğini sordular ona. Xecê hüzünlü bir sesle onlara dedi ki: "Ey gençler, size ve yukarıdaki Allah'a sığınmışım, kimse bana bir soru sormasın. Eğer bir sevap işlemek istiyorsanız, benle şu adamın mezarını yan yana kazın. Ben de şimdi ölüp gideceğim. Mezar taşlarımızı isimlerimizi yazın. Benim adım Resul'ün Xecê'sidir, bu yiğidin adı da Silivili Siyabend'dir. Sizden ricam, bir tas getirin, kulpuna zincir bağlayın, zincirin ucunu mezara atın, tası pınarın başına koyun, etrafımıza da kavak ağaçları dikin. Hayırseverler buradan her geğtiğinde, o tasla kavak ağaçlarını sulasınlar. Mezar taşımıza da bütün bunları yazın."

Xecê konuşmasını bitirince, ruhu bedeninden ayrıldı. Kervancıbaşı kalkıp dedi ki: "Ben bu sevaba talibim, bu gariban kızın dediğini yapacağım." Kalkıp Siyabend ile Xecê'nin mezarını kazdılar, mezar taşlarına isimlerini nakşettiler, mezarların etrafına kavak fidanları diktiler, bir tas bulup getirdiler, bir zinciri mezar taşına bağladılar, tası pınarın başına bıraktılar.

Ben hayırla, siz selametle

Sözüm vardı ovaya

Dinleyicilerin anneleri, babaları gitsinler cennete

Aziz dinleyiciler, Evdal böylece Siyabend ile Xecê'nin hikâyesini nihayetlendirdi. Sizin de bildiğiniz gibi, sözlü anlatı ve yazılı anlatı pek birbirine uymaz. Sözlü anlatı hayattır, yazılı anlatı ise hayatın gölgesi... Evdal'ın ağzından çıkan, bizimse ya-

zıya geçirdiğimiz sözler, onun sözlerinin sadece kısa bir hülasesidir. Çünkü Evdal âşıkların destanını anlatırken, adeta destana karışırdı. O anlatırken dinleyicileri ve öğrencileri o günlere dönerdi; Siyabend ile Xecê'nin yoldaşı, arkadaşı olurlar, âşıkların kaderi ateşe dönüşür yüreklerini yakardı; hüzenlenir, ağlamaklı olurlardı. Evdal destanını sözle anlatır, Xecê ile Siyabend'in konuşmalarını dinleyicilerine stran şeklinde aktarırdı. Çoğu zaman durup soluklanırdı, etrafındaki seslere kulak kabartır, öyle devam ederdi. Xecê ile Siyabend'in destanını binlerce dengbêj söylemiş, hâlâ söylüyor. Fakat hiçbirisi Evdal'ın katına çıkamadı. Stran, hikâye, destan Evdal'ın yardımıyla ahalinin hayatının bir parçası haline gelirdi. Evdal çoğu zaman çıraklarına derdi ki:

“Ey aydınlık yüzlü çıraklar, kendinize güvenin; dilinizle tatlı, sesinizle güzel, sözünüzle açık ve hafif olun. Hüner; istek, coşku, sabır, çalışma, yumuşaklık ve duygu ister. Dört şey sizden eksik olmasın; zekâ ve asalet, cömertlik ve iyilikseverlik... Dört şeyden de uzak durun; iradesizlik ve namertlik, cimrilik ve kötücülük. Şu dört şey, yani zekâ, asalet, cömertlik ve iyilikseverlik sanatkârlığınıza yardım edecek. Kendinize ve sözünüze güvenmiyorsanız, o sözü söylemeyin. Üstünde çalışın, iyice öğrenin ki ona güvenebilesiniz. Söz ve stran sizi sarsmıyorsa, gönlünüzü havalandırmıyorsa, ısıyı yüreğinize ulaşmıyorsa, o vakit o sözü ve stranı söylemeyin. Demek ki bir eksiği var, üzerine düşünün. Ve unutmayın, siz halkın seçkinlerisiniz. Halktan alıp, yine ona veriyorsunuz. Ondan uzaklaşmayın, onların da sizden uzaklaşmasına izin vermeyin.”

Evdal'ın hayatı ve sanatkârlığı da sözüne benzerdi. Onun için halkın sesi olmuştu.

Evdal Xecê ile Siyabend'in hikâyesini bitirince, dinleyiciler ve çırakları bir süre sessizliğe gömüldüler. Kimsenin sesi çıkmadı. Siyabend ile Xecê'nin zamanına gitmişlerdi adeta. Sadece turna kıpırıyor, çığlık atıyordu. Turna Evdal'ın etrafındaki sessizlikten değil, yukarıdan, gökyüzünden gelen sesler yüzünden çığlık

atıyordu. Güneş batıyordu. Etraf kıvılcık bir renge bürünmüştü. Yer, gök, dağ kıpkızıl, parlıyordu. Güneş dağın yamacına batıyor, haziruna ve Süphan Dağı'nın kalabalığına veda ediyordu. Gökyüzünde ise kuşlar sürü sürü, ötüşüp duruyordu. Turna bu yüzden çığlık çığlıyordu. O yerde, akranları gökyüzünde geziniyordu.

Evdal yorulmuştu, sessizce kafasını sallayıp düşünüyordu. Gulê, turnayı Evdal'ın kucağından aldı. Dinleyenlerin sayısı yüze ulaşmıştı. Hepsi sessizce oturmuş, onları göremeyen dengbêje bakıyordu. Gönlü aydınlık dengbêjin sesi yüreklerini sarmış, onları alıp destanın derinliklerine götürmüştü. Sanki Evdal hepsine büyü yapmıştı. Evdal orada, beyaz libasının içinde, destanın kahramanı olmuştu adeta. İnce, uzun, güler yüzlü, gözüpük bir kahraman sanki eski çağlardan çıkıp gelmişti.

Sonra Evdal'ın meclisi yavaş yavaş dağıldı, her biri bir yere gitti. Artık akşam oluyordu. Ahali çadırlarına dağılıyordu. Evdal, Gulê, Temo, turna, birkaç dost ve çırağı, bir süre daha orada, ağaçların altında kaldılar. Siyabend ile Xecê hikâyesi, Evdal'ın aklına Meyro ile Beygin'in hikâyesini getirmişti. Sessizce düşünüyordu. Bize öyle geliyor ki Xecê ile Siyabend destanı bittikten sonra Evdal'ın öğrencilerini ve diğer dinleyicileri saran bu derin sessizliğin sebebi, Meyro ile Bengîn'den kaynaklanıyordu. Siyabend ile Xecê'nin kaderi, dinleyicilerin aklına Meyro ile Bengîn'in halini, ahvalini getirmişti. Başlarına nelerin geldiğini, nereye gittiklerini kimse bilmiyordu.

Meyro ile Bengîn kimdi, başlarına ne gelmişti? Yavaş yavaş onlara da geleceğiz. Fakat henüz buna vakit var.

Gökyüzü açıldı. Gulê gelip bir çoban kepeneğini Evdal'ın omuzlarına atıp bir tas ayran verdi. Evdal böyle uzun uzun destan anlatıp stran söylediğinde Gulê ona ayran yapıp bir tas veriyordu. Evdal sessizce tası alıp ayranı içti. Evdal'ın yüzüne düşmüş batmakta olan güneşin ışıkları, beyaz yüzünü kıvılcık renge büründürmüştü. Süphan'ın doruklarında renkler halaya durmuştu.

Evdal ayağa kalktı, bastonunu eline aldı, eteklerini silkeledi, öne doğru birkaç adım attı, orada önündeki geniş, rengârenk ufka baktı hiçbir şey görmeden. O vakit ağzını açıp kederle dedi ki:

“Ey Allah’ım, Tavbanû ile Bengîn’in günahlarını bağışla, onları Siyabend ile Xecê’nin kaderinden koru. Gençtir onlar, sevda-lıdır, yeni açılmış birer gonca gül, çirkinlikten, kötülükten henüz haberleri yok, onları çirkinliğin, kötülüğün ortağı yapma.”

Gulê yanına gelip dedi ki:

“Ey Evdal, ey mahrum, duvarı nem, insan gam çökertir. Gam yeme, gün hayırlı, gelen haber kutlu haberdur. Bak hele, iki arkadaşımız çok uzaklardan, Şengal dağları diyarından geliyorlar. Sado ile Biro. Birkaç saat önce ulaştılar, sözünü kesmek istemedik. Müjdeli haber getirdiler, rehberler, kılavuzlar Meyro ile Bengîn’in izini bulmuş, şimdi o izleri sürüyorlar. Bu akşam, gece, yarın sabah, bilemedin güneş doğarken bize bir haber ulaştıracaklar. Rehber, kılavuz, delikanlı, dengbêj, köylü ve savaşçılar yola çıkmış. Gidip geliyor, her şeyden bizi anbean haberdar ediyorlar. Zaten birkaç gündür gözüne uyku girmedi.”

“Gulê, mahrumem, tatlı dillim... çok güzel diyorsun ama kırık gönüle faydası yok. Kara gecem, Tavbanû ile Bengîn’in derdi yara olup içime düşmüş. Ben Allah’ın garibanı ne yapabilirim ki? Eğer dünyam böyle karanlık olmasaydı, eğer yiğit, kadirşinas Mirim Tahar Han yaşıyor olsaydı, biz bu ülkenin ahalisi böyle naçar, böyle derbeder olmasaydık, halimiz böyle mi olurdu? Ne yapabilirim ki? Birlik dağları tepeleri devirir, ama o da yok. Benim gibi çaresiz bir fakirin elinden ne gelir ki? Bir yandan dertlerimiz, kederlerimiz, bir yandan da çaresizliğimiz...”

Şimdi Evdal, Gulê ve geride kalanları Süphan’ın doruklarında bırakıp, Evdal’ın dünyasının yavaş yavaş karardığı, gündüzünün geceye döndüğü o yıllara gideceğiz.

2.

Evdal ile Gulê'nin Şêx Silê ile Atışmaları

Dünya bir çarkıfelek, dolap ve devrandır. Feleğin rüzgârı gelir, her şeyi önüne katar, siler süpürür. Bugün neşe şenlik yayılır her yere, yarın inilti ve yas tutar neşenin yerini. Virane dünya hiçbir beye, sultana, hâkime, emire kalmaz. İyiler çabuk ölür, kötüler dünyanın ortasına kazık çakar.

Tahar Han derlerdi adına; yaşlı bir güzel adam, Kürtlerin mirlerinden bir mir, fakir fukaranın babası, âlimlerin bilgilerin dostu, hak hukuk, adalet ve töre sahibiydi. Toprakları geniş ve doyurucu, idaresi yumuşak ve adilâneydi. Acem mülkünün sınır kapısına, Kafkas dağlarının sınır kapısına, Kürt mirlikleri Bitlis ve Hakkari emirliklerinin sınır kapısına kadar her yer onun idaresi altındaydı. Köşkleri, konakları büyük, binaları muntazam, meclisi her daim canlıydı. Yüzü güleç, sözleri tatlı, sakalları beyaz ve uzun, bıyıkları burmaydı. Altı karısı, yirmi bir çocuğu (yedi erkek, on dört kız), kırka yakın uşağı, hizmetçisi ve cariyesi vardı. Ava, seyrana, gezintiye çıktığında, beraberrinde üç yüz yiğit, pehlivan ve civanmert ayaklanırdı. Dostluğu dostluk, sözü sözdü. Sofrası her daim kurulu, meclisi kalabalık, kütüphanesi zengindi.

Evdalê Zeynikê işte böyle bir mirin dengbêjydi.

Kürt ülkesi her zaman olduğu gibi o zamanlar da parçalı ve dağınıktı. Ocaksız, geleceksiz, devletsiz ülke, Osmanlı ve Acem

hükümdarlarının hükmü altındaydı. O hükümdarlar ülkeyi parçalamış, her bir parçayı bir Kürt mirine bırakmış ve bütün emirlikleri kendilerine bağlamışlardı. Osmanlılar Kürt ülkesini didişme ve savaşlarına çevirmiş, Kürt mirlerini de Ali Osmanî'nin savaşçısı ve sözcüsü yapmışlardı. Osmanlılar başka ülkeleri fethetmek üzere sefere çıktıklarında, sefer hazırlıklarını Kürt ülkesinde yapar, Kürtleri silahlandırır, onları da beraberinde götürürlerdi. Başkaları onlara saldırdığındaysa, bir yolunu bulup onları Kürt ülkesine çeker, orada haklarından gelirdi. Çünkü ülke sarp, ahalisi savaşçı, iklimi çetindi. Kürtler, "yiğit ölür namı kalır, öküz ölür gönü kalır" diyerek savaş meydanına atılırlardı. Arkasız, sahipsiz ülke enkaza, harabeye dönmüştü. Ülkenin bütün gelirleri, zenginlikleri, İstanbul'a, Osmanlı'nın payı tahına gidiyor, sarayın yakut ve altın dolu hazinesine karışıyor, Kürtlerin payına da biçarelik, zavallılık düşüyordu. Osmanlılar Kürtlerin sırtını sıvazlar, onları halkın ve devletin fedaileri, yiğitleri, alpleri olarak nitelendirir fakat ilmin, irfanın, bilginin ve zenginliğin kapılarını onlara kapatır, bilgisizlikten ve cehaletten kurtulsunlar diye birlik olmalarını da engellerlerdi.

Aksakallı Mir Tahar Han bu durumun farkındaydı. Görmüş geçirmiş, çok kere Osmanlı'nın oyunlarına ve çevirdiği dolaplara maruz kalmıştı. Bilgi ve deneyim onun rehberi olmuştu. Fakat herkes gibi o da korkuyordu, gerçek niyetini her mecliste dile getirmiyordu. Çünkü başı sadece Osmanlı'yla dertte değildi, aynı zamanda yeğenleri, amca çocukları da ona karşı dürüst değildi. Kahrolası iktidar hırsı ve dünya malı akrabalarının gözünü karartmış, onları yoldan çıkarmış, hepsini Osmanlıların sözünden çıkmayan has adamı yapmıştı. Baltanın sapı ağaçtandı ve o balta sağlam, yaşlı ağacı kesip duruyordu.

Onun için Tahar Han, gönül kapısını sadece çok yakın dostlarına, âkil, bilgin ve dengbêjlerine açar, düşüncelerini, kuşkularını, istek ve hasretlerini sadece onlara anlatırdı.

“Atalarımızın düşmanları biz Kürtlerin dostu olamaz,” dedi, “Osmanlı’nın ekmeği dizinin üzerindedir, insan onlara güvenemez. Dağ dağa çıkabilir ama onların huyu değişmez. İkiyüzlü bir dostluk, hileli bir siyaset, zorba bir bakış huylarının esasını teşkil eder. Fakat Allah’ın taşları da biz Kürtlerin başına yağmış. Biz Kürtler dağınık, başsız ve verimsiziz. Bilgisizlik ve cehalet bizi esir almış, kardeş kavgası bizi beş para etmez, zavallı duruma düşürmüştü. Biz Kürtler birbirimize gazaba gelmişiz; yeğen amcaya, öbür yeğen dayıya, kardeş kardeşe, komşu komşuya...”

Tahar Han böyle söyler fakat elinden geleni de ardına koymazdı; âlim, bilgin ve sanatkârları etrafına toplar, onlara kıymet verirdi; diğer Kürt emir ve beylerinin hal hatırlarını sorar, fırsatını bulduğunda şikâyet ve sitemlerini de onlara iletirdi; güzellikle, yumuşaklıkla, adaletle halkına hükmederdi; gayrimüslim Yahudi, Ermeni, Süryani, Keldani ve Ezidilerden vicdan, serbesti ve insanlığı eksik bırakmazdı. Askeri anlamda da kendini sürekli güçlendiriyordu.

Dengbêji Evdalê Zeynikê de bu hal ve ahvale şahitlik ediyordu. Evdal, Tahar Han’ın meclisinden hiç eksik olmazdı, sürekli yanındaydı. Onunla yemek yiyor, oturup kalkıyor, onunla sefer ve ziyaretlere gidiyor, yazlıklara, yaylalara çıkıyordu. Evdal işinin ehliydi. Şenlikli mecliste, uzun kış geceleri, serin yaz gecelerinde elini kulağına götürür, Tahar Han için söylerdi:

*Evdalê Zeynikê’yim ben,
Dünya şairi,
Yerin saka kuşuyum,
Kürt Tahar Han’ın dengbêjiyim,
Güneşin kanatlarındaki bülbül,
Bir yavuz adam, Gogerçîn’in süvarisi,
Gül yaprağının âşığıyım ben**

* Burada kansı Gulê’yi güle benzeterek kelime oyununa başvuruyor. (ç.n.)

Tahar Han'ın sağlığının yerinde, Evdal'ın gözünde ise dünyanın henüz tertemiz ve apaydınlık olduğu Allah'ın günlerinden bir gün, Tahar Han'ın maiyetindekilerle birlikte, beyaz mermerden on iki sütun üzerine kurulu konağında, dışarıda kopan fırtına, çakan şimşeklerden dolayı dışarı çıkmadıkları bir anda, kasra bir haber ulaştı; uzak bir diyardan bir kervan gelip mirin şehrine ulaşmıştı. Yaman bir kış günüydü. Dünya sakin, hava karanlıktı, el ayak çekilmişti ortalıktan. Böylesi günlerde meclisin neşesi Evdal'ın, kavalının ve tamburunun sesiydi. Rüzgârın uğultusunu, şimşegin çakışını, yağmurun hışirtısını kendisine rakip seçer, sesini coşkuyla daha da yükseltirdi. O yorulunca, Xamûr şehrinin keşişinin kızı, Temo'nun annesi, billur sesli dengbêj karısı Gulê imdadına yetişir, onun bıraktığı yerden devralır alır, ortalığı çınlatırdı.

Ey felek, ey yaman felek, ey aman vermeyen felek... Sevgili dinleyenler ve aziz okurlar, felek o günlerde külahını Evdal'a ters giydirdi, onu gözlerin ışığından, dünyanın güzelliğinden mahrum bıraktı... Kervanın şehre geliş haberi konağa ulaştığında, Evdal soğuk algınlığından mustarıptı. Yükselen ateşi onu halsiz bırakmıştı. Sesi kısılmıştı. Hastalığı ne kadar hafif olursa olsun yatıp dinlenmesi gerekiyordu. Eğer biraz kendisine baksa, etrafındakilere kulak vermese, kısa zaman içinde tekrar rüzgâr, şimşek ve yağmurla yarışabilirdi. Ama hayırsız oyunlar, her zaman hayırlı isteklerin düşmanıdır.

Kervan gelmiş, şehirde bir hana yerleşmişti. Yağmur, yollarına gitmelerine engel olmuştu. Handa mahsur kalmışlardı. Bir süre sonra Tahar Han'ın konağına yeni bir haber ulaştı; kervanın içinde yaman bir dengbêj var ve şu anda rüzgâr, şimşek ve yağmurla yarışmaya başlamış bile. Adı Şêx Silê'ydi, sesi gür, avazı yumuşak, bakışları güçlü, stranları mütekamildi.

Tahar Han, onun konağa gelmesi için haber gönderdi. Akşam Tahar Han meclisi topladığında, Şêx Silê geldi. Şêx Silê kısa boylu, çelimsiz, fakir ve naçar bir adamcağızdı. Beylerin, mirlerin

değil, yolcuların, kervanların dengbêjydi. Şêx Silê meclise geldi, Tahar Han ve oradakileri selamladı ve sessizce kapıya yakın bir yere ilişti. Evdal da yukarıda, Tahar Han'ın yanında oturuyordu. Tahar Han, Şêx Silê'ye seslendi, dedi ki:

“Aziz misafir, selamın baş göz üstüne... Dengbêj ve sanatkârların yeri kapı ağzı, ayakkabıların bulunduğu yer değil, buyur yanıma gel, dostların arasına.”

Şêx Silê kalktı ve Tahar Han'ın yanına gidip oturdu. Şimdi mirin bir tarafında Evdal, öbür tarafında Şêx Silê vardı. Hep beraber kuzu etinden oluşan akşam yemeğini yediler. Yemekten sonra kahvelerini de içip sohbetে başladılar. Meclis şenlenmişti. Kürtlerin birçok ağası, beyi, ileri geleni, âlimi, bilgini ve dengbêji oradaydı. herkes koyu bir sohbeta dalmıştı ama yine de stranların sırasının gelmesini bekliyordu. Elâlemin dilinin kemiği yoktu, şöyle diyorlardı:

“Benim babam, derler ki, şu Şêx Silê de hiç Evdal'dan geri kalmıyor.”

Meclis iyice ısınıp meram ve istekler orta yere dökülünce Tahar Han, Şêx Silê'ye seslendi:

“Güzel misafir, duyduk ki, kıymetli bir insan, iyi bir dengbêjmişsin. Hele bir ses ver de bize birkaç stran söyle.”

Şêx Silê de zaten Tahar Han'dan destur bekliyordu. Evdalê Zeynikê'nin namını çok duymuştu. Şimdi gelmiş, onun yanına oturmuş, haziruna ve dinleyenlere kendisini ve hünerini göstermek için eline altın bir fırsat geçmişti. Bir iki kez öksürdü, etrafına bakıp yavaş yavaş strana girdi:

Dışarıda yağmurun rahmeti

İçerde Kürt Tahar Han'ın rahmeti

Tahar Han'ın ovaları, yaylaları kar ve tipi altında,

Bencileyin Allah'ın garibanı tatlı dilli Şêx Silê gelmiş,

büyük sofraya kurulmuş, ağır meclisin içinde.

Bu şekilde, övgü ve hürmetle, saygı çerçevesinde Şêx Silê, geç vakitlere kadar geceye neşe katarak stran söyledi. Sonra meclis dağıldı, herkes teker teker, çifter çifter çekip gitti. Tahar Han'ın birkaç misafiri kaldı. Şêx Silê'nin de hana, arkadaşlarının arasına dönmesine izin vermedi, onu da konağında misafir etti.

Ertesi gün haber, şimşek hızıyla şehre yayıldı. Ahali dedi ki: "Benim babam, Evdal artık söyleyemiyor. Hem hasta hem de yaşlandı. Şu Şêx Silê iyi bir dengbêjdir, tam istediğiniz gibi. Evdal, onunla aşık atmamak için hasta ayaklarına yatıyor."

Görüyorsunuz işte... Kötülük, iyiliğin ümüğüne böyle basıyor işte. Bu dedikodular Evdal'ın kulağına gitti. Evdal ateşten köz olup ortalığa düştü. Çiğ yumurtalar içti, süt kaynattı, bal kapıp içti, boğazını sardı, omuzlarına sıcak kepenekler attı, sesini iyice terbiye edip akşamı bekledi.

Akşam tekrar meclis kuruldu. İçerde oturacak yer yoktu. Geniş ve uzun salon huncahınc doluydu. Bazıları o gece Evdal'ın da söyleyeceğini duymuş fakat büyük çoğunluk Şêx Silê'nin sesi için gelmişti. Gulê ile Temo da Evdal'ın ardına verip gelmişlerdi. Gulê, Evdal'ın söylemesini istemiyordu. Fakat Evdal kimseyi dinlemedi. O ülkenin dengbêji, yerin göğün saka kuşuydu. Onun üzerine dengbêj yoktu.

Yiyip içtikten ve hoşbeş ettikten sonra, meclis o gecenin ders ve tecrübelerinin, söz ve stranlarının hazırlığını yaptı. Evdal zaten hazırды. Yerine iyice yerleşti, tamburunu eline aldı ve yol almak için Tahar Han'dan destur istedi. Tahar Han bunu istemiyordu:

"Ey Evdal, ey benim biricik dengbêjim, hastasın, sesin kısılmış, öksürüyorsun. İzin ver, misafirimiz bu gece de ortalığı şenlendirsın, stran maksadıyla mecliste ders ve tecrübe nakletsin."

"Mirim, gönlü pak Tahar Hanım'ım, ben senin dengbêjinim, yerin saka kuşu, dünyanın şairi, güneşin kanatlarındaki bülbülüm. Böylesi bir gecede sesimi arş-ı âlâya ulaştırmazsam, yağmurun sesini bastırmazsam, o vakit dengbêjliğim nerede kalır?"

“Sen bilirsin güzel sesli Evdal. O zaman Gulê de arada bir sana yardım etsin, senin sözünü kendi sözüyle süslesin. İyi, siz üç namlı dengbêj, meşhur Evdal, Gulê ile Şêx Silê, stran ve ke-lamla cenge durun o halde. Biz de meclise kurulup size kulak vereceğiz.”

Tahar Han sözünü bitirince Evdal başladı:

Güzeldir, gece güzel

Dışarıda yağmur var, Tahar Han'ın meclisinde

gönlüm coşku içinde,

Kaç gün, kaç gece oldu bağırtıyor, çağırıyorum,

Sedam duyulmaz, sesim kısık,

Şimdi söz zamanı, sesimin ve bedenimin dermanı,

Buyurun Şêx Silê, aziz misafir, sözünü söyle

Doğrul stranınla sen de...

Evdal'ın bu sözü üzerine orada, akıllara feza bir atışma başladı. Bu cenk, bu atışma, efsane oldu, masal oldu düştü dengbêjlerin diline. Kürt ülkesinin tarihinde, böylesi bir atışma görülmemişti. Yılların tecrübe, bilgi ve görgüsünden gelen iki usta sanatkar, iki dengbêj birbiriyle atışıyordu. Cenk iki azgın kartalın, iki vahşi aslanın, kaplanın veya iki efsane kahramanın cengine benziyordu.

Ey sabırlı dinleyiciler, ne yazık ki bizim ham sözlerimiz bu cengi anlatmada kifayetsiz kalıyor ama cenk tam da dinleyenlerin, hazirunun gönlüne göreydi. Evdal şunları söylüyordu:

Gecedir, güzel bir gece,

Irmaklar, pınarlar üzerimize akar hışırtıyla,

Bir yanımız Rum, bir yanımız Rus ve Acemdir,

Sesim kaval, dilim kalemdir,

Eşim dostum bu dünyanın âşık ve dengbêjleridir,

Bu gece söyleyeceğim, vallahi de söyleyeceğim,

Ta ki hiçbir yiğit evladı bu geceyi unutmayınca dek...

Şêx Silê önce kavalıyla Evdal'a ses veriyor, sonra sözle cevap veriyordu:

*Ey yaman, ey üstat, ey kıymetli olan
Haklısın, doğrudur sözün
Gecedir, güzel bir gece, yağmur yağıyor şırıltıyla
Ey dinleyenler, Allah hakkı için şahit olun siz de,
Evdal ünlü bir dengbêjdir
Vadi ağzındaki reyhandır o, vaktinde yeşermiş, boy vermiş
Şimdi değnekli bastonlu bir ihtiyardır,
sedası duyulmuyor, kısılmış sesi,
Söyleyin ona da çekilsin kenara.*

O gece sabaha kadar iki dengbêj karşılıklı stranlar söyledi. Sözleri su damlası gibi ardı ardına diziliyordu. Ne yazık ki, biz o berrak damlaları ak kâğıda dökme hünerine sahip değiliz. Fakat dinleyenler mest olmuş bir kafa, esinlenmiş bir gönülle ayrıldılar meclisten. Gulê o gece ağzını açıp söylemedi, çünkü Evdal kendi kendine yeterdi.

Evdal'a gelince, güçten düşmüştü, adeta baygınlık geçiriyor, etrafını sisli dumanlı görüyordu. Evdal, Gulê'yi, Temo'yu ve birkaç dostunu, sesini açsın da, o sesi tekrar İstanbul, Bağdat, Tahran ve Şam'daki kızlara, gelinlere ulaştıracak bir ilaç bulsunlar diye hekimlere, hocalara gönderdi. Gulê ile arkadaşları tez davrandılar, ilaçları bulup Evdal'a getirdiler. O ilaçları ardı ardına aldı, arkasından da çiğ yumurta ve ballı sıcak süt içti.

Ertesi akşam Tahar Han'ın meclisi tekrar toplandı. O gün kimse geceyi bekleyemedi. Kasrın kapıları açıldı, Tahar Han'ın misafirleri içeri doluştu. Dengbêjlerin cenge durduğu haberi şehre yayıldı. Kasrın avlusu bile ahaliyle dolmuştu. Dengbêjlerin sesini dinlemeye gelenler yağmurdan korunmak için kepeneklere benzer libaslarla örtürmüşlerdi.

Tahar Han'ın sözlerinden sonra Evdal ile Şêx Silê karşılıklı yerleştiler. Gulê ile Temo da Evdal'ın yanındaydı. Evdal sözle başladı:

"Mirim, ey hazırun, ey dinleyenler, meclis şen bir meclistir. Meclis Mirimiz Tahar Han'ın meclisidir. Desturla başlayacağız söze, ta ki en derine ulaşıncaya dek."

Şêx Silê sözle karşılık verdi:

"Haklısın, söz senindir. Tahar Han'ın meclisi şendir. Ben korkmam yağmurun sesinden, ürkütmez beni kara bulutlar. Ama görüyorum, senin halin hal değil, hastalık boğazına dolanmış. Uzak bir yoldan geldim buraya, Tahar Han'ın meclisine. Keşke Temo'nun annesi, güzel dengbêj Gulê başlasa da, benimle biraz çığırta."

Şêx Silê'nin sözü Evdal'ın pek hoşuna gitmedi:

"Şêx Silê, aklını başına topla. Ben halkın dengbêji, ülkenin sesiyim. Henüz güçten düşmedim. Dünyanın dört bir yanını dolaşmışım. Dünyanın ahvalini, devir ve devranların hadiselelerini stran yapıp söylemişim. Gulê burada, yanımdadır. İhtiyaç duyulduğunda yetişir bize. Sen gel, bana dikkatini ver, gör hele sesim stran pınarının kapısını nasıl açıyor."

Fakat Evdal'ın sözü de Gulê'nin hoşuna gitmedi:

"Ey Evdal, ocağı şen, tatlı dilli Evdal... bilmiyor musun, ben gülüm, dengbêj Gulê. Hiç kimsenin önünde eğilmem. Erkeklerin yanına diz kırar, stranlar savururum aslanlar gibi."

Bu sözlerden sonra Şêx Silê'ye dönüp sözünü tamamladı:

"Şêx Silêx, ben Gulê'yim, hatun kişiden fazlam var benim. Adım Gulê'dir, hemen kendine kaçacak bir delik ara. Bu akşam vakti, stranlarımı salacağım üzerine. Ben Gulê'yim, Xamûr'un Gulê, Evdalê Zeynê'nin zevcesiyim, Telmo'nun annesi, meclislerin dengbêji, memleket kadınlarının serdarıyım."

Bu şekilde Gulê de dengbêjlerin cengine dahil oldu. Uzatmayalım, dengbêjlerin savaşı iki gün iki gece sürdü. Tahar Han, misafirleri, hazırunla dinleyenler yerinde kıpırdamadı. Yemekler,

içecekler geldi gitti. Dışarıda ahali toplandı, sayıları yüzü buldu. Avlu, bahçe, duvar dipleri insanla doldu. Yağmur dinmedi, tersine daha da Őiddetlendi. Bir Şey vuku bulacaktı ama ne?

Herkesin beklediği Şey vuku buldu; Evdal'ın gözlerinden kara sular aktı. Dengbjlik sanatkrlıktır. Sanatkrlık da g ve çabadır. Dört günlük atışmadan sonra, zavallı hasta Evdal, tamamen gten düştü. Dünyası karardı, meclis zindan yerine döndü, ocaktaki ateşin kıvılcımları karanlık noktalara dönüştü. Karanlık bir boşluğun içinde kayboldu gitti. Derin, dipsiz bir kuyunun ta dibine düştü. Gözleri açık kaldı ama gözünün ferisi çekip gitti.

Evdal kr olduğunda, stran söyleme sırası ondaydı. Aniden sesini kesip etrafına baktı. Fakat hiçbir Şey göremedi. Meclis de sessizliğe büründü. Parmaklarını gözlerinin önünde birkaç kez gezdirdi. Fakat karanlık perdeden başka hiçbir Şey semedi. O vakit hüzünlü ve kederli bir sesle dedi ki:

“Tahar Han, mirim, Gul, ey mahrum... Temo ey oğlum, felek haindir. Kahpe felek bana bunu da yaptı, kara suları gözlerimden akıttı, dünyamı yedi kat yerin dibine gömerek kararttı... İki gözüm kr oldu, dengbjlik ve stran yüzünden. Temo oğlum, kalk haydi tut babanın elinden. Gul, gönlümün tatlısı, kalk hele, götür beni hekim ve doktorlara...”

Şimdi, Evdal'ın körlük serüvenini de kıymetsiz kelimelerimizle dile getirdikten sonra, biz de onunla gideceğiz ve neler olup bittiğine bakacağız.

3.

Karanlık, kara yıllar

Devran döner, kâh yukarı, kâh aşağı doğru. Bazen gündüz, bazen gece olur. Bu dünyanın âdeti, usulü böyledir. Evdal, halkın dengbêji aniden kör oldu. Güçten düştü, arzuları tükendi, keyfi kaçtı. Kör olduğunda, yaşı altmış civarındaydı. Hayatının önemli bir kısmı bir yıldırım gibi gelip geçmişti. Şimdi dünyası değişmiş, onun için yeni bir dönem başlamıştı; dünyasının kap-karanlık olduğu yepyeni bir dönem...

Evdal'ın kör olduğu o gecedен, Süphan Dağı'na sığındığı bu güne kadar yedi yıl geçmişti aradan. Karanlık, kapkara yedi yıl. Öylesine karanlık yıllar ki, her Newroz başladığında Gulê, "Geçen yıl bu yıldan daha iyiydi" derdi.

Evdal kör olduktan sonra Tahar Han, dünyanın bütün hekim, şeyh ve hocalarını onun başına topladı. Elllerinde ne ilaç varsa kullandılar, okuyup üflediler, ona muska ve kolçak yaptılar. Fakat ne fayda, Evdal'ın derdine derman yoktu. Körlüğü bir anda ülkeye yayıldı. Ülkenin dört bir yanından, yaşlılar, âkiler, âlimler, bilginler, ilim irfan, kitap, sihir ve remil sahibi kişiler onun ziyarete geldi fakat hiçbiri derdine hiçbir çare bulamadı. O gün, gözlerinin okuyup üflemeyle, ilaç ve bakımla açılmayacağını anladı. Gözlerinin şifası başka bir yerdeydi. Bir gün, yine odası hıncahınç insanla doluyken şunları söyledi:

“Ey arkadaşlar, olmaz, İsa’nun İncil’i üzerine yemin ederim ki olmaz. Nebi Süleyman’ın Zebur’u üzerine kalem ederim ki olmaz. Muhammed’in Kuran’ına el basarım ki hiç olmaz. Yüz yıllık ölümler mezarından doğrularsa bile, Temo ve Tavbanû’nun babasının gözleri Rahman ve Rahim’in emriyle olmazsa, hekim ve doktorların çabasıyla açılmaz.”

Böylece Evdal, körlüğüne stranlar yakmaya başladı:

Temo oğlum... Murat ve Fırat nehirleri gür akar,

Kalk babanı bindir çakır doru ata,

Geçsin nehirleri, aşsın ırmakları, götür beni

Habeş hekimlerine,

Hekim diyecek ki, ey Evdalê Zeynikê gözlerin kör olmuş,

ne zamandan beri?

Haklısın diyeceğim hekime, bir süreden beri,

Hekim diyecek ki, hayır ey Evdalê Zeynikê, gözlerinde körlük yok,

karasudur içindeki.

Her dönem, beraberinde kendi libasını da getirir, giydirir insana. Yeni dönem, Evdal’ın hayatına ve evine büyük değişiklikler getirdi. O şimdi kördü. Artık her istediği an, Tahar Han’ın yanında olamıyordu. Gerçi Tahar Han ona karşı saygıda kusur etmiyor, hep halini hatırını soruyordu fakat Evdal kendiliğinden ona yük olmak istemiyordu. Kırık ve hüzünlü bir kalple kararını verdi; artık Tahar Han’a dengbêjlik yapamayacaktı, ondan rica edecek, yerini Şêx Silê’ye bırakacaktı. Tahar Han, bunu duyunca çok üzüldü. Karardan hoşlanmadı. Fakat Evdal’ın kararı kesin-di, kimse onu bundan döndüremezdi.

Bir gün Tahar Han, kendisinin ve Şêx Silê’nin birkaç dostu ve âkil adamla Evdal ile Gulê’nin evine geldi. Selam kelam, hal hatırdan sonra, Şêx Silê varıp Evdal’ın elini öptü ve şunları söyledi:

“Ey Evdalê Zeynikê, biz dengbêjlerin pirisin sen. Eğer bir yanlışım, bir kusurum varsa ben de insanım, bağışla beni. Halkın

dengbêji sensin, ÷lkemizin sesisin, biz hepimiz senin talebelerin, senin şakirtleriniz. Ben Şêx Silê'yim, senin izinde yürüyorum. Dertler, kederler uzak olsun senden. Her şey ayan beyan zaten, bahardan sonra kış gelir, karanlıktan sonra sabahın aydınlığı."

Evdal elini sırtına götürdü ve cevap verdi:

"Şêx Silê, sen benim yeğenimsin, ben senin amcamım. Biz hüner sahibi dengbêjler aynı evin çocuklarıyız. Birisinin başına bir şey gelir veya birisinin sesi kısılırsa, diğçerleri hazırdır her şeyi devralmaya. Sana öğüdüm bir amca öğüdüdür; sesine ve hünerine güven, nefesinle cömert ve iyi ol, Mirinin sesi avazı, memleket dilinin hizmetkârı ol. Hekim, hekimliğini yarası üzerinde denermiş. Yolun açık, uğurlar olsun sana. Biliyorum; gece geçecek, gün doğacak yine bana."

Tahar Han da keder içindeydi. Bütün uğraşlarına rağmen elinden hiçbir şey gelmiyordu. Çaresizlik soluğunu kesiyordu. Evdal'ın ailesinin geçimini üzerine almıştı. İyilerden iyi, güzellerden güzel olanı esirgemiyordu. Kürt ülkesinde her bey, ileri gelen ve mir, kendi dengbêjiyle gurur duyardı. Tahar Han hepsinden daha gururluydu.

"Ey Evdal, ey kara bahtlı, ey biricik dengbêjim," dedi Evdal'a. "İyi bil ki senin derdin benim derdimdir, sesin âşık olduğum bir ses. Bil ki dünya malını, Kürdistan mülkünü yoluna dökmek isterim. Dile benden ne dilersen... Bina mı, ev mi? Mülk mü, değirmen mi?"

Bunun üzerine Evdal gülerek cevap verdi ona:

"Ey mirim, kıran girsin dünyanın malına mülküne, her şey bir yana en büyük derdim senin meclisinden uzak düşmektir. Tek dileğim senin sağlığın selametin. Hep var ol mirim benim."

Ne yazık ki, yukarıda da söylediğimiz gibi o yıllarda, kötülükler ardı ardına geliyordu. Evdal'ın körlüğünden üç yıl sonra Tahar Han vefat etti. Göçtü rahmet diyarına, ata toprağına duyduğu hasretle...

Körlükten altı ay sonra, Evdal ile Gulê kafa kafaya verdiler, birbirlerine danıştılar, tartıştılar, şehri bırakıp bir köye yerleşmeye karar verdiler. Evdal, Temo'nun yardımıyla Tahar Han'ın meclisine gitti, kararını ona açıkladı:

“Mirim eğer destur verirsen bir köye gidip yerleşmek istiyoruz. İnsan sırtını ya güçlü bir adama ya da asi bir dağa dayamalı. Şimdiye kadar sırtımı kadirşinas mirime dayamıştım, şimdi de mirimizin yardımı ve desturuyla sırtımızı asi bir dağa vermek istiyoruz.”

Tahar Han onları davul zurnayla, halay ve düğünle, kadir kıymetle, ses ve avazla yolcu etti. Evdal, Gulê, Temo, Bengîn, Meyro ve üç aile dostu üç dengbêjle birlikte bir akşamüzeri yola çıktılar. Tahar Han'ın yaklaşık yirmi atlısı da gidecekleri köye kadar eşlik etti onlara, varıp yerleştiler köye. Gittikleri köy Acem sınırında bir dağa yaslanmıştı.

Ülkedeki durum o yıllarda aniden bozuldu. Bazı yerlerde Kürt mirlikleri veya Müslümanlar arasında savaş çıktı. Belli ki Osmanlı'nın o savaşlarda parmağı vardı. Çünkü savaş kızıyınca, Osmanlılar da ordusunu Kürtlerin üzerine sürdü. Evleri yıkılacakca Kör Reşit ve Pala Osman adında iki Osmanlı paşası, Kürdistan ülkesini baştanbaşa arşınlayıp her tarafı ateşe verdiler. Her ikisi de kötü kalpli, hasis, kana susamış katillerdi. Devlet-i Ali Osmanî, bazı Kürt mirlerinin ülke davası ve birlik için çareler aradıklarını, silahlanıp geniş bir isyana hazırlandıklarını haber almıştı.

Kör Reşit Paşa kuzeyden, Pala Osman Paşa güneyden, ordularıyla ülke topraklarına girdiler, önlerine çıkan her şeyi yakıp yıktılar. Orduları güçlüydü. Kürtler direnemedi, bu kadar büyük bir savaşa hazır değildiler. Her şey aniden üzerlerine gelmişti.

Tahar Han zalim paşaların saldırılarına güçlü bir şekilde karşı koydu. Dersaadet'e mektuplar yazdı, elçiler gönderdi, zalim paşaların saldırılarını durdurmasını istedi payitahttan. Ama girişimleri hiçbir sonuç vermedi. Tam tersine, eldekileri de kaybetti. Bir gün Kör Reşit Paşa, büyük ordusuyla, Tahar Han mir-

liğinin topraklarına bir saldırı düzenledi, birkaç gün içinde her yeri ele geçirdi ve gidip Tahar Han'ın konağına yerleşti. Tahar Han'ı, çoluk çocuğunu, âkil ve âlimlerini, rehber ve komutanlarını İstanbul'a gönderdi. Tahar Han'ın yeni dengbêji Şêx Silê de aralarındaydı. İstanbul'dan da kimsenin kolay kolay yerini bilmediği bir adaya sürgüne gönderildiler. Tahar Han, ata toprağından, şehit ve âşıkların yurdundan, kaplanların aslanların mekânından, yaylalarından, ovalarından uzak kalmıştı. Aradan fazla zaman geçmedi, orada, gurbet ellerde başını kara toprağıya yaslayıp ruhunu Yaradan'a teslim etti.

Ülkede kopan tufanın rüzgârı tez zamanda Evdal'ın köyüne de ulaştı. Evdal üç yıl önce Tahar Han ve kadim şehrini terk etmişti. Ve şimdi üç yıl sonra, o tufanın rüzgârı gelip onu da bulmuştu. Evdal haberleri alınca yerinde dondu kaldı, yüzünün rengi değişti, küle büründü. Yavaşça yerine oturup usul usul dedi ki:

“Ah felek, ey hain felek... bunu da yaşattın ya bize...”

Bu sözden sonra kırk gün kırk gece boyunca Evdal'ın ağzından tek bir söz çıkmadı ve kırk gün kırk gece boyunca bir tas ayran ve bir lokma ekmekten başka ağzına hiçbir şey koymadı.

Biz şimdi Tahar Han'ı mezarında rahat bırakacak, hikâyemizin kahramanı Evdalê Zeynikê'ye dönecek, onunla birlikte öğrencilerinin yanına gideceğiz.

4.

Evdal'ın öğrencileri

Ülkede olup bitenler ve Tahar Han'ın ölümü, Evdal'ın kalbini virane bir kabristana çevirdi. Gam ve keder üzerine abandı, yüreği gamın kederin sonbaharına dönüştü. Öyle bir hale gelmişti ki, çoğu zaman günlerce evden çıkmaz, döşeğe oturur sessizce düşünürdü. Dış dünyayla fazla bir irtibatı kalmamıştı.

Olup bitenlerin etkisiyle körlerin dünyasına iyice alışmıştı. Körlüğün sihirli perdesi çekilmişti gözlerine. Bir renk hariç, diğer bütün renkler dünyasını terk etmişti. Sadece siyah kalmıştı geriye. Günbatımının kızılığ, karın, bulutun güzelliği, ovaların yaylaların yeşilliği, bahar yağmurlarının rengârenk gökkuşağı, güneşin sarısı kaybolup gitmişti. Sadece karanlık, kapkaranlık gece kalmıştı geriye. Kör olmadan önce, dünya gözüyle her şeyi gördüğü zamanlarda, güneşi, güneşin aldığı halleri, renklerin değişimini hiç düşünmemişti. Acaba seher vaktinin aldığı renk nasıldı? O renk nasıl sabaha dönüşüyordu? Akşam üzere güneş batarken ufuk nasıl nakışlanıyor, nasıl süsleniyordu? Ülkenin asi, yüksek yaylaları; kışın, karın boranın libasını nasıl üzerinden çıkarıp baharın, yumuşaklığın ve sıcaklığın elbisesini giyiyordu?

Ve Tahar Han'ın giydiği o rengârenk şalvarı, gömleği, kaftanı nasıl parlıyordu öyle?

Renkler bahsinde Evdal yas tutuyordu. Sis ve pustan, duman renginden başka hiçbir renk ve ton yoktu dünyasında. O karanlık yıllarda çoğu zaman annesi, bahtı kara dul annesi geliyordu aklına. Diyebiliriz ki Evdal babasını hiç görmedi. Çok küçükken vefat etmişti. Ailesi yoksul, biçare bir aileydi. Babası çobanlık, sığırtmaçlık yapıyordu, elâlemin koyununu, davarını güdüyordu. Ülkede kırmızı karın yağdığı kış meşhurdur. İşte o mevsimde, hastalık ve kıtlık yayıldı memlekete, on binlerce insanın canını aldı. Babası da o kış onu ve zavallı annesi Zeynê'yi ardında bırakıp son yolculuğa çıktı.

Ana kucağı tek sığınağı oldu Evdal'ın. Zeynê yemedi oğlunu yedirdi, giymedi oğlunu giydirdi. Yeni bir kocaya da varmadı, oğlunun dizinin dibine oturup ona baktı. Bir kartal misali kanatlarıyla oğlunu örttü, feleğin, devranın bütün kötülüklerinden korumaya çalıştı. Zeynê'nin kucağı onun için sıcaklığın, yumuşaklığın, merhametin, rahmet ve şefkatin yurdu oldu çıktı.

Fakat çaresiz annesi Zeynê de fazla yaşamadı; Evdal birazcık büyüyüp annesinin yardımına koşacak yaşa geldiğinde o da bir daha açmamak üzere gözlerini kapadı. Evdal bu dünyada yapayalnız, kimsesiz kaldı.

O merhametli kucak, söz, mesel, hikâye, gece destanları, yakut ve altın misali anlatılar hünerin ve dengbêjliğin yolunu açtı Evdal'a; bütün bunlar yaratıcılığın ve hayatın kaynağı, sabrın gücü ve başarının yolu oldu onun için.

Kahrolası hasret Evdal'ın yüreğini kavuruyordu. Annesi Zeynê'yi, miri Tahar Han'ı, geçmiş günlerini, gönlünün coşku ve heyecanını ve gözlerinin ışığını özlüyordu. Elinden ne geldi ki? O günlerde, gecenin birinde bir rüya gördü. Rüya da her şeyi gözleriyle gördü. Zeynê, Tahar Han, Gulê, Gulê'nin babası, Bengîn'in babası, ülkenin dengbêj ve icracıları oturmuş, Evdal söylesin diye hep birlikte onu alkışlıyorlardı. Hareketleri kuvvetli, yüzleri nuraniydi. Evdal'ı çağırıyorlardı şen şakrak. Şêx Silê de oradaydı, Evdal elini kulağına götürsün, gönlünün kutusunu açsın diye kavalıyla Evdal'a yol gösteriyordu.

Ertesi gün rüyasını ağlayarak Gulê'ye anlattı. Hem sevinçten hem de kederden ağlıyordu. Gönlünün azizleri, hep birlikte rüyasına gelmişti fakat onları artık sadece rüyasında görebilecekti. Onların varlığı Evdal'ın hayatında artık bir rüyadan ibaretti.

Gulê rüya haberine sevindi, dedi ki:

“Ey Evdal, ey mahrum Evdal, yüreğin ilacı sabırdır. Sabır ise çalışmak ve emekten müteşekkildir. Atalarımız çok güzel demiş; işlemeyen demir pas tutar! Onların rüyana neden geldiklerini anlamadın mı? Sesin kesilmesin, sesin her daim gökyüzünde çınlasın, gönlündeki sel hep var olsun diye göründüler sana.”

Evdal başkalarına da danıştı. Onlar da Gulê gibi düşünüyordu. Gulê ve dostlarının tavsiyesi üzerine Evdal tekrar elini kulağına götürdü, tekrar kaval ve tamburuna sarıldı. Yanına Bengîn'i de aldı, ikisi birlikte gecenin karanlığını ve sessizliğini yırtmaya başladı.

Bengîn yakışıklı bir delikanlı, güçlü bir dengbêj olmuştu. Evdal'ın rahleyi tedrisinden geçmişti. Daha çok genç olduğu halde, tam da sevebileceğiniz bir dengbêj olmuştu. Bengîn'in gelişimi ve olgunlaşması Evdal'ın aklına bir fikir düşürdü; etrafına gençleri toplayıp onlara dengbêjliğin kaidelerini, âdet ve usullerini öğretemez miydi? Bu fikir Gulê ve yakın arkadaşlarının da hoşuna gitti.

Evdal'ın okulu böyle kuruldu. O zamanlar memlekette binlerce dengbêj vardı. Hemen her yerde, her köyde birkaç dengbêj yaşıyordu. Dengbêjlik, icracılık, hikâye anlatıcılığı, halaycılık kıymetli bir şeydi. Ülke fakir ve cahil, yalnız ve dünyadan uzak haldeydi. Okur yazarlık zayıf, kıssa ve söz güçlüydü. Rehberler, öncüler ve söz sahipleri dengbêjlerdi. Dengbêjler okulla, medreseyle değil, hayatın tecrübe ve dersleriyle terbiye edilirdi. Dengbêjlik ve hüner sahibi olmak atalardan kalan bir gelenektir, dünden geliyor, geleceğe gidiyordu.

Ve dengbêjlerin piri Evdalê Zeynikê gençleri eğitmeye başlamıştı.

Evdal'ın mektebi ülkede nam saldı. Birçok diyardan, birçok genç akın etti mektebe. Evdal, evinin bitişiğinde ik bina inşa ettirdi, gençleri oraya yerleştirdi. Kürtlerin ağa, bey ve zenginleri öğrencilerin yemesini içmesini ve bütün masraflarını üzerine aldı.

O vakit Evdal'ın nefesi biraz açıldı, kendine geldi. Evinin üzerine çökmüş olan o sis ve pus yavaş yavaş dağıldı. Gençliğin ve neşenin kokusu eve egemen olmaya başladı. Evdal işine sevak ve isteyerek sarıldı. Gençlere dengbêjliğin gelenek ve kurallarını, yol ve usullerini öğretmeye başladı. Kürt dili ve edebiyatı dersleri de verdi, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17 ve 18. yüzyılın Kürt şair ve yazarlarını tanıtırak o şair ve yazarların şiir ve eserlerini onlara okuttu. Stran, destan, mesel ve efsaneleri şerh edip, kaynaklarını onlara tanıttı. Evdal'ın dengbêj arkadaşları da geldiler, bazen günler, bazen de aylarca orada kalıp ona yardım etmeye başladılar.

Çok şey görmüş geçirmiş olan Evdal tecrübelerini anlatıyor, öğrencilerine nasihat vermeyi de unutmuyordu. Bazen şöyle öğütler veriyordu:

“Ey öğrenciler, ey ülkemin umudu... Unutmayın, bir dengbêjin sözle ilişkisi, bir avcının avıyla ilişkisine benzer. Avcı dünyanın halini ahvalini çok iyi bilecek; iz sürmeyi öğrenecek, böylece avın peşine düşüp onu yakalayacak. Ve avını yakaladığı zaman mütevazılığı elden bırakmayacak. Bir dengbêj de böyle olmalı. En usta avcı kimdir bilir misiniz? Avın geçeceği yolu, o yolu tutarak avın gelip kendisini bulacağını bilen kimsedir. Siz de o merhaleye ulaşmalısınız. Sözü öyle ustalıkla söyleyeceksiniz ki, söz büyük bir saygıyla gelip kendiliğinden sizi bulsun.”

Öğrencileri Evdal'ın anlattıklarını, derslerinden çok seviyorlardı. Fakat Meyro ile Bengîn hepsinden daha mutluydu.

Şimdi tekrar Süphan Dağı'na dönecek, oradan da bu dünyanın kara bahtlı âşıkları Meyro ile Bengîn'in yanına varacağız.

GECE

1.

Süphan Dağı'nda Gece Ateşi

Süphan Dağı, dorukları her daimin sisin pusun içinde ulu bir dağdır. Bulutların, gökyüzünün, ayın, yıldızların arkadaşıdır. Rüzgârın boranın, yağmurun yıldırımın, vahşi hayvanların kuşların, suların pınarların ve Evdalê Zeynikê'nin sesi hiç eksilmez bu dağdan. Destan ve efsanelerin dağı, Xecê ile Siyabend'in yuvası, Evdalê Zeynikê'nin yurdudur.

Evdal, Gulê, Temo, arkadaşları, Evdal'ın öğrencileri ve başkaları, Süphan Dağı'nda, krater gölü kenarında, harlı bir ateşin etrafında oturmuşlardı. Akşamın geç vaktiydi. Hava yavaş yavaş kararıyordu. Gökyüzü berrak, yıldızlar ışıltı ışıltıydı. Ay batmak üzereydi. Hava biraz serindi. Göle, yıldızların ve ateşin şavkı vurmuştu. Süphan Dağı'yla yoldaş olan sesler, Evdalê Zeynikê'nin sesiyle birleşiyordu.

Evdal için her şey ayan beyandı; o gece, kutlu bir geceydi. O gece büyük bir şey vuku bulacak, acayip şeyler olacaktı. Temo'nun karısı Zînê doğurmak üzereydi. Evdal alabildiğine kederli, hüznüydü. Turna öttükçe ötüyordu. Kalabalık arttıkça artıyordu. Şengal dağından, Meyro ile Bengîn'in yurdundan dengbêj, haberciler anbean geliyor, yeni haberler getiriyordu, dağın başında yanan ateşin anbean gürleşiyordu. O gece, gece bir şeylere gebeydi.

O yüzden Evdal kara kıl çadırında oturmak istememişti. Ce-
maatiyle birlikte dağa tırmanmış, geceye sığınmıştı. Ahali de
ardına vermiş, çadırlarından çıkmış, dağın doruklarına tırman-
mıştı; orada, göl kenarında büyük bir ateş yakmışlardı. Ahali o
kadar kalabalıktı ki, mecburen gruplara ayrılmış, ateşleri ayrı
ayrı yerlerde yakmıştı. Her yöreden ahali gruplar halinde otu-
ruyordu. Her yerde ateşler yanıyordu, kara gecenin içinde dağ
kıp kırmızıya kesilmişti. Sanki dağın kalbi atıyor da gazaba gel-
miş gibiydi.

O gün şafak vaktinden geceyarısına kadar, yemeğe ayrılan
kısa araları saymazsak, Evdal daima söyledi. Sürekli... kâh söz
ve stranla, kâh tambur ve kavalla, kah söz ve kıssayla. Eski gün-
lerine dönmüş, eski Evdal olup çıkmıştı. Avazı ve sesi akıyor, de-
vir ve devranları önüne katıyordu. Süphan Dağı Evdal'ın isyana
durmuş yüreğiyle yankılanıyordu. Dağda yankılanan sesi, adeta
ülkenin her yerine ulaşıyordu.

Geceydi, Evdal, omzunda çoban kepeneği, söyledikçe söylü-
yordu:

*Ben Evdal'ım, Evdal'ım,
Dünyadaki haksızlıklardan, bahtsızlıktan,
yüreğimden yaralıyım
İki gözüm için getirin doktorları hekimleri
Evdal'ım,
Yaralıyım
Arkadaşım.*

Ateşin şavkı Evdal'ın yüzüne vurmuş, yüzü de kalbi gibi git-
tikçe ısınıyordu. Kıp kırmızı kesilmişti. Görmeyen gözleri açık,
yüzü ateşe dönüktü. Dünyasının kara bir renge büründüğünü
biliyordu, önündeki ateşte yanan odunların kızıl bir renk aldı-
ğını da... Kırmızının karaya baskın gelmesini istiyordu, o yüz-
den de söyledikçe söylüyordu. Ateşin kıvılcımlarının yıldızlara,
Süphan'ın doruklarının da gökyüzüne karıştığını biliyordu. Bu

güzelliği gözleriyle görmeyi arzuluyordu. Görmek istiyordu, dünyayı gözleriyle görmek. Stran bittikten sonra bu kez dinleyicilerine sözle anlatmaya başladı:

“Ey dinleyenler... gece kara örtüsünü üzerimize sermiş. Burada yanan ateş gecenin örtüsünü yakıyor. Biliyorsunuz, gözün ışığıyla göremediği zaman insan, isteklerin, hasretlerin, arzuların karşısında durur. En büyük hasretim gün doğumunu görmektir. Fakat gece beni esir almış; bütün dünyam gecedен ibarettir. Uzun, başı sonu olmayan bir gece örtüsünü üzerime çekmiş, benden hiç uzaklaşmıyor. Devranın gölgesine, yalan dünyaya ve bu dünyanın oyuncularına stran yakıyorum. Gecenin karası beni yolculuklara çıkardı. Stran söyleyerek köy köy, şehir şehir, ülke ülke dolaşıyorum. Bayındırdır dünya, herkes akli kadar mutludur içinde. Benim mutluluğum dilim ve Kürtçe stranlardır. Mutluluğum, yüreğimin ateşi siz güzel ülkemin yiğit gençlerisiniz. En büyük dileğim, yaksın yüreğimdaki ateş gecenin kara örtüsünü, zindanın karanlığını...”

Evdal hüznü, kırık bir sesle konuşuyordu. Yüreğindeki hasret ve çığlık, dinleyicilerin yüreğini yakıyordu. Ağır ağır, hüznü çıkıyordu kelimeler ağızından, ağıt yakar gibi. Orada bulunan bazı kadınlar çoktan içli içli ağlamaya başlamıştı bile. Evdal'ın yamacına oturan Gulé'in de gözyaşları usul usul yanaklarından süzülüyordu. Evdal, yüreği yanık Gulé'nin gözyaşı döktüğünü ve kelimelerin boğazına dizildiğini biliyordu. O yüzden Gulé'nin elinden tutup ona dedi ki:

“Mahrumem, Gulé'm benim, kavlimin vefakâr gülüsün... ağlama, ağıt yakma. Güzel yanaklarından yaş süzülmesin. Kendi talihime, turmanın talihine, Tavbunû ile Bengîn'in talihine şarkı ve stran söyleyeceğim. Yukarıdaki Allah kerimdir. Yedi yıldan beri ışıktan mahrumum, hekimlerden, doktorlardan kestim umudu ama Süphan Dağı'nın gücünden ve hikmetinden hâlâ umutluyum. Gulé'm, helal süt emmiş Gulé'm, bakalım bizi nasıl bir son bekliyor hele.”

Gulê, Evdal'ın elini okşadı, dudaklarına götürüp öptü, sonra yüzünde dolaştırdı ve ağlayarak cevap verdi ona:

“Ey Evdal, ey mahrum, ey yüreğimdiki sabır... ben Gulê'yim, güzel baharların gülü... Bakıyorum da, Evdal'ımın feleği herkesin arkasından topallayarak geliyor. Sesleniyorum, diyorum ki, 'Felek, hiç hayır görmeyesin, hayır işleyip hayır görmeyesin, neden Zeynê'nin oğlu Evdal'ımın canını yakıyorsun, namertleri, kötülerini ona güldürüyorsun? Haydi felek, yüz kere felek... yedi yıl oldu kara gözlerime sürme çekmedim. Eğer becerbilseydim, yapabilseydim eğer, iki gözümü Evdal'ın gözleriyle değiştirdim.' Ey Evdal, ey mahrum, gönül gönülü sevsin de, insanın yeri soğuk ve karanlık, yemeği kül, başının altındaki yastığı taş olsun. Ben var oldukça, gücüm takatim kaldıkça, burada, senin yanında olacağım. O günlerimizi hep hatırlayacağım, aşkımızı ikimizin. Talihinin değiştirmek için elimden gelen her şeyi yapacağım.”

O gece herkes sırtını feleğe dönmüş, yüzünü uğurlu dünyaya çevirmişti. Dünya tuhaf olayların, hareketlerin ve değişimlerin yurduydü. Orada her şey oluyordu. Ahali dünyanın olay ve değişimlerini bekliyordu. Halk dalgası yükselmişti. Süphan Dağı'nın doruklarında yanan ateşler ülkeyi aydınlatıyordu. Gürültüsüz patırtısız, kavgasız savaşızsız. “Tek el, dağın aslanı bile olsa ses çıkarmaz.” Evdal'ın bu sözü kulaktan kulağa yayılmış, ahali ayaklanıp Süphan Dağı'na tırmanmıştı. Sesiz sedasız, durmadan ve yorgunluk nedir bilmeden. Yürek sıcaklığı, akıl fikir ve heyecanlı bir ruhla... Bu vesileyle gecenin geç bir saati Evdal öğrencilerine dedi ki:

“Ey öğrenciler, ey neşeli çocuklar... Siz halkın sesisiniz. Ruhunun bekçileri, duygu ve düşüncelerinin elçilerisiniz. Hareket edin, tez davranın tıpkı benim yaptığım gibi, dünün, önceki günün sözünü alın, ona kendi sözünüzü ekleyin, kendinize göre değiştirin ve yarınlarına ulaştırın. Yaratın, insanın kaderini, olayların durumunu kelimeler ve stran haline getirin. Ustalığı elden bırakmayın, birbiriyle uyumlu olsun. Halka kulak verin, ilgilenin

onunla, anlamaya çalışın, sözünüzle, oturup kalkmanızla nazik olun, halkın sözünün kıymetini bilin, haylazlıklarınızın, hatalarınızın, yanlışlarınızın farkına varın, halkın sözünü kesmeyin, geniş soluklu ve sabırlı olun. Ülkemizin, halkımızın dilini, çıkarını ve iyiliğini her şeyin üstünde tutun.”

Gecenin geç bir vaktinde, çocuklar ve gençler uykuya dalınca, yeni evli gelinlerle damatlar çadırlarına çekilince dağın doruğundaki meclis tenhalaşmışken yeni bir haber ulaştı meclise. Üç atlı şaha kaldırmış atlarını, Süphan Dağı'na ulaşınca kadar hiçbir konakta durmamışlardı. Şengal Dağı'ndan geliyorlardı. Getirdikleri habere göre Meyro ile Bengîn'in izi bir ırmak kenarına ve dağ koyağına kadar gitmiş, ahali de izlerini sürmeye başlamıştı. Ama Meyro ile Bengîn'in sağ olup olmadığını kimse bilmiyordu.

Ey tahammül sahibi sabırlı okurlar, şimdi zamanı geldi... Bu kez Meyro'nun yanına geleceğiz, bahtı kara kızın, güzel gelinin yanına, ki Meyro'nun kim olduğunu ve başına neler geldiğini öğreneyim diye.

2.

Meyro

Yetim kız Meyro'nun talihi kötüydü. Dünyaya geldiği andan itibaren alinyazısı yanlış yazılmıştı. Bir Ermeni kızıydı. Annesi babası iki Ermeni köylüydü, serhat bölgesinde, ülkenin kuzeyinde, ahalsinin tamamı Ermeni olan bir köyde yaşıyorlardı. Kendi hallerindeydiler, dünyanın gidişatından haberleri yoktu. Ekecek bir karış toprakları vardı, geçimlerini güçlkle sağlıyorlardı. Orada birkaç Ermeni köyü vardı ve etrafı Kürt köyleriyle çevriliydi. Kürtlerle Ermeniler iyi anlaşıyordu, birbirinin evlerine gidip geliyor, akraba olmuş, birbirlerine kirvelik yapmışlardı. Dünyaları köylerinden ibaretti ve bu da onlara yetiyordu. Bir parça ekmek, bir kelle soğan mutlu olmalarına yeterdi. Kimse-den hiçbir şey istemiyorlardı ve kimse de onlardan bir şey istemesin diye dua ediyorlardı.

Ama onlar, Osmanlı'nın kılıcının kınundan çekildiğinden ve başlarının üzerinde sallandığından bihaber diler. Kimseden bir şey istemiyorlardı fakat Osmanlı devleti herkesten istedikleri gibi onlardan da çok şey istiyordu. Bir gün, Osmanlı ile Ruslar ağır bir savaşa tutuşunca, savaş ateşinin yalazı onların köylerine de ulaştı. Osmanlı devleti Ermenileri de gazaba uğrattı. Devlete göre Ermeniler Ruslara yardım ediyordu. O yüzden Ermenilerin etrafında dolap çevirmeye başladılar. Herkes biliyordu; Osmanlı'nın kini, nefreti ve inadı hadsiz hudutsuzdu. Ermeni

köylerindeki ekme  ve soğanla gelmiş olan mutluluğu onlara çok gördüler, hücum ettiler onlara, köylerini ateşe verdiler, mallarını m lklerni tarumar ettiler, gençlerini öldürdüler, yaşlıları yedi iklim iki cihana sürgüne yolladılar, köylerini dümdüz ettiler, her şeylerini talan ettiler, sürülerine, davarlarına el koydular; kısacası Ermenilerin köküne kibrit suyu döktüler.

Böylece  lke yeniden iniltinin, matem yurdu olup  ıktı.

O kara günlerde, Tahar Han'ın bazı işlerini görmek için Evdal, Tahar Han'ın birkaç  kil adamı ve komutanıyla ülkenin kuzeyinde, savaşa ve tufana çok yakın bir yerdeydiler. K rtlelerin birçok şeyh, molla ve ağaları da Osmanlı'ya yardım ediyor, onların kirli işlerine alet olup Ermenileri öldürüyordu. Çünkü Ermeniler Hıristiyandı. Din insanlığı yenmişti.

Evdal köyleri dolaşıyor, Kürtlere yalvararak diyordu ki:

“Ey Kürtler, elçiye zeval olmaz. Ben halkın dengb jiyim. Yapmayın, Ermenileri  ld rmeyin. Onlar bizim amcazadelerimiz, koşulanımızdır. Dinlemeyin, düşmanlık ve cinayet insan işi değil. Ermenilere kalleşlik etmeyin. Kalleşlik yiğitliğe sığmaz.”

Ama o savaşın ateşi içinde Evdal sesini kimseye ulaştıramıyor, o yüzden de konuşmaktan başka elinden hiçbir şey gelmiyordu.

Bir köyde misafir kaldığı bir gün, o köyün sakinlerinin dört Ermeni çocuğunu ölümden kurtardığını ve onları köye getirip sakladığını duydu. Köylüler çocukları bir Ermeni köyünün yakınılarında bir ormanın içinde bulmuşlardı. Çocuklar bir cesedin etrafına toplanmış ağlıyorlardı. Belli ki  l , bir Ermeniydi, çocukları yaralı halde ormana kaçırmış, orada da can vermişti.

Evdal o çocukları görmek istedi. Çocukların    erke , biri kızıdı. İki ila dört yaşlarındaydılar. Güzel, tatlı çocuklardı. Osmanlı'nun gazabından, Ermeni kınmı tufanından, babalarıyla annelerinin kaderinden bihaber diler. Halleri hal değil, yürek paralayıcıydı. Evdal onlara çok acıdı. O sabilerin günahı, suçu neydi? Feleğin tokadı neden gelip onların yüzünde patlamıştı? Evdal uzun uzun baktı onlara. Biri diğerinden güzeldi. Kız hepsinin

ablasıydı. Yüzü aydınlık, yanakları al aldı. Saçları uzun sarı, bakışları güzel ve endamlıydı. Üzerinde incecik, kirli bir libas vardı. Evdal kızın elini avucuna aldı. Elleri küçücük, pamuk kadar yumuşaktı. Kız, usulca oturdu Evdal'ın kucağına. Evdal gülümsemi ona, ellerini saçlarına götürdü, okşadı. O vakit yüreğine büyük bir sıcaklık yayıldı, içinde sevgi ve şefkat nuru harlandı.

"Eğer siz de uygun görürseniz, bu güzel kızı Gulé'nin kızı, Temo'nun bacısı yapmak istiyorum," dedi Evdal aniden.

Evdal'ın bu sözü Meyro'nun hayat yolunu belirledi, kaderini Evdal'ın ailesiyle birleştirdi. Her ne kadar Temo birazcık yarım akıllıysa da yine de Evdal ile Gulé'nin bir oğlu vardı. Eğer Gulé hastalanmasaydı, yüce Yaradan'dan bir kız isteyeceklerdi. Ama Gulé hastalanmıştı. Şimdi kötü bir olay, o kadar istedikleri kız çocuğunu kapılarına getirmişti.

Evdal kızı, Gogerçin'in sırtında önüne oturtmuş bir halde, atı koşturarak eve getirdi. Gulé kızı canı gönülden kabul etti, hemencecik onu kucaklayıp öptü. Temo gülümsedi, mutluluktan ne yapacağını bilmez halde kızın parmağını ısırıldı. Gulé kızı yıkayıp pakladı, saçlarını taradı, örük yaptı, yeni giysiler giydirdi. Belli ki kızın da evin sıcaklığını, şefkatin buğusunu sevmişti.

Kızın adı yoktu ve ona bir isim lazımdı. Evdal dedi ki:

"Gulê, garibim... Artık bu guguk kuşunun annesi sensin. Sen kendin, gönlüne göre bir isim ver ona."

Böylece Gulê, Meyro adını koydu ona. Ama kız birazcık büyüyüp serpilince Evdal da bir isim verdi ona. On yaşına basınca kız bir katre altın, ilkyaz güneşi oldu çıktı. O vakit Evdal ona Tavbanû demeye başladı. Gün ışığı gibi parlıyor, görenin kalbini ısıtıyordu. Evdal onu sadece Tavbanû diye çağırıyordu. Tavbanû deyince, dudaklarından sanki yedi Tavbanû dökülüyordu.

"Tavbanûm, güzelim benim... Tavbanûm, sarı saçlım, kara gözlüm, gülüm benim... Tavbanû, hadi gel de ye. Tavbanû, hele bize sarı saçlımın şarkısını söyle. Temo oğlum, Tavbanû'nun elinden tut, gezmeye götür onu."

Evdal, Tavbanû adını ünlü Kürt destanı Memê Alan'dan almıştı. O destanda, hikâyenin erkek kahramanı Memê, kız kahramanı ise Zînê'dir. İkisi birbirine âşıktır. Fakat talihleri kötü, kanla biter hikâyeleri. İlk defa, peri padişahının kızları şaka ve lakırdı olsun diye Mem ile Zîn'i buluşturur. Üç peri kızın tüyleri kanatları, pervazları belikleri vardır. Stêrbanû** en küçüklerinin adıdır. Ortancasının adı Heyvbanû,** en büyükleri de Tavbanû'dur.***

Bu şekilde Evdal peri padişahının kızının adını kendi dönemine uyarlayarak, tıpkı bir periye benzeyen kızı Meyro'nun adını Tavbanû koydu. Gulê, Temo ve diğerleri ona Meyro demeye devam ettiler.

Meyro günden güne büyüyor, tıpkı Tahar Han'ın bahçesindeki güller gibi serpiliyordu. Gulê'ye anne, Evdal'a baba, Temo'ya ağabey diyordu. Meyro mutluydu, evin neşesiydi. Sadece Gulê'nin kızı olmakla kalmamış, aynı zamanda arkadaşı, dostu ve sırdaşı da olmuştu. Hiç ayrılmıyor, birbirlerine her şeylerini anlatıyorlardı. Evdal ile Gulê onu stranlara da alıştırırdı. Gulê yemek yapmayı, giyinmeyi öğretti ona. On dört yaşına girince Evdal ile Gulê karşılına alıp ona atalarının yaşadıklarından ve Ermenilerin serencâmından bahsettiler. Kuşkusuz duydukları Meyro'nun yüreğini yaktı ama onlar gerçeklerden kaçarak Meyro'nun hayatını ince bir iplikle örmek istemiyorlardı. Kızlarıydı, gönüllerinin sevgilisiydi ama geçmişini tanımak, bilmek zorundaydı.

Gerçek annesinin babasının yaşadıklarını öğrenince Meyro, gama kedere gark oldu. Gevşedi, sessizliğe büründü, yemeden içmeden kesildi. Evdeyken yine de güler yüzlüydü, saygıda kusur etmiyordu ama gözlerinin ferî kaçmıştı, bilinci başka yerdedi. Evdal ile Meyro bu duruma çok üzülüyor, bütün çabalarına

* Yıldız Prensesi. (ç.n.)

Ay Prensesi. (ç.n.)

*** Güneş Prensesi. (ç.n.)

rağmen Meyro'yu bu gamlı, kederli ruh halinden uzaklaştırmıyorlardı. Gulê yaklaşıyor, gönlünü alıyor, dili döndüğünce nasihat ediyordu:

“Kızım, kara gözlüm, sarı saçlım. Seni böyle melul, seni böyle gamlı görünce, içim yanıyor, ateş sarıyor her yarım. Kurban olduğum, yapma böyle. Benle Evdal senin annen babanız. Biliyorsun, ben de Ermeniyim ama görüyorsun bir Kürtle, Evdal'la evliyim, benden mesut, benden bahtıyarı yok şu anda. Sana adını ben verdim. Bu isim İsa peygamberinin annesinin adıdır. Kızım, her peygamber kendi nefesine dua etmiştir. İnsan insandır, ha Kürt, ha Ermeni, ha Müslüman, ha Hıristiyan...”

Evdal ile Gulê'nin söyledikleri Meyro'yu fazla etkilemedi ama Bengîn'in varlığı ve serpilen aşkları sayesinde yavaş yavaş gamdan kederden uzaklaştı, bir süre sonra tekrar eski neşesine kavuştu.

Meyro ayın on dördü gibi olmuştu. Öyle güzel bir kız oldu ki, her daim gözlerinin önünde olsa, insan sürekli ona baksa, yine de güzelliğine doyamazdı. Boyu nar fidanı gibi ince uzundu. Yüzü ve yanakları gül yaprağı gibi al aldı. Gerdanını boncuktan kolyelerle süslüyor, göğüslerine altınlar sarkıtıyordu. Her yeri uyum içindeydi. Güzel, nazik ve ince ruhluymuştu. Bengîn ona şöyle stranlar yakıyordu:

Boyu Meyro'nun taze gülfidanı

Saçında otuz üç belik var

Memelerinin arasında çağıldar otuz üç pınar

Gerçekten de cemali, endamı tam da Bengîn'in anlattığı gibiydi. Bengîn ona stran yaktığı zaman, o da gülümseyerek uzaklaşıyordu oradan. Utangaç, çekingen biriydi. Masum, tertemiz bir melek gibiydi.

Şimdi Meyro'yu orada bırakıp arkadaşı, biricik aşkı Bengîn'in yanına geleceğiz.

3.

Bengîn

Bengîn, babası Dengbêj Biro'yla birlikte küheylan bir atın sırtında uzaktan görünüp Tahar Han'ın şehrine girdiğinde, Bengîn ile Meyro'nun aynı kaderi paylaşacaklarını kimse bilmiyordu henüz. Şehre girdiğinde Bengîn, on bir, on iki yaşlarındaydı. Annesi ölmüş, babasıyla yalnızdı. Babası Biro iyi bir dengbêj, temiz kalpli bir adamdı. Annesinin ölümünden sonra evlenmemişti. Göçer bir aşiretten geliyorlardı ve tıpkı aşiretleri gibi onlar da bir çeşit göçmen hayatı yaşıyorlardı. Bahar ve yaz aylarında yüksek dağlardaki yaylalara çıkıyor, sonbahar ve kış aylarında da köylere, şehirlere iniyorlardı.

Dengbêj Biro Evdal'ın dostuydu. Yılda bir iki kez görüşüyor, birbirine hal hatır soruyor, birlikte stranlar söylüyorlardı. Bengîn ile babası şehre geldiklerinde mevsim sonbahardı. O sonbahar ve kış boyunca şehirde kalacaklar, yaz aylarında da tekrar dağların serinliklerine sığınacaklardı. Evdal onlara, kendi evinin yakınında küçük bir ev buldu. Gelip eve yerleştiler. Ama Evdal ile Gulê, Biro ile Bengîn'in kendi evlerinde yaşamalarına izin vermiyorlardı. Gece gündüz Evdal'ın evindeydiler. Bengîn zaten o evden hiç çıkmıyordu. Çünkü orada kendisine iki çok yakın arkadaş bulmuştu; Meyro ile Temo. Meyro onunla hemen hemen yaşıtı, Temo ise ondan büyüktü. Sizin de bildiğiniz gibi, Temo adeta bir çocuktur. Kanları birbirine kaynadı, candan dost

oldular. Bengîn ile babası akşam yemeğini Evdal'ın evinde yiyor, çoğu zaman da orada yatıya kalıyorlardı.

Evdal ile Bengîn'in babası Biro da sürekli birlikteydiler. Evdal, Biro'yu alıp Tahar Han'ın divanhanesine, eşin dostun sofrasına, düğün ve davetlere götürüyordu.

Dengbêj Biro uzun boylu, birazcık şişman, hoş sohbet biriydi. Meclis şakalarından, gece sohbetlerinden, yayla stranlarından, güzel söz ve nüktelerden hoşlanıyordu. Neşeli, güleryüzlüydü. Yeryüzündeki en büyük mutluluğu, oğlu Bengîn'di. Bengîn onun her şeyiydi; oğlu, umudu, soyunun sopunun devamı, gözünün nuruydu. Bengîn'in tez büyüyüp yiğitlerin, kahramanların, civanmertlerin arasına karışmasını istiyordu. O yüzden Bengîn'i tez süttten kesti, daha el kadar bebekken onu sünnet ettirdi, çiğ et yedirdi, dudaklarını kavalla tanıştırdı, elbise ve pabuç giydirdi, yanına aldı ava, divanhane ve meclislere götürdü, ata bindirdi şehir şehir, köy köy dolaştırdı. Bengîn bütün bunları çok çabuk öğrendi ve her şeyi hemen benimsedi. Henüz kundaktayken parmağını emiyor, gülümsüyor ve gözleri açık uyuyordu. Daha o zaman elâlem, "Bu hareketler akıl ve zekâyâ delalettir" diyordu. Her şeyi bir an önce öğrenmek istiyordu, çok meraklıydı. Her şeyi soruyor, her şeye vakıf olmak istiyordu. Yiğitliği, erkekliği henüz çocukken öğrenmişti.

Ama Evdal'ın evinde çocukluğunu buldu, onu keşfetti. Orada, ilk defa kendi yaşında çocuklar gördü. Bengîn ve babasının keyfine diyecek yoktu. Her şey istedikleri gibiydi, ta ki Bengîn'in babası Dengbêj Biro günlerden bir gün yatağından kalkamayınca kadar. Her sabah şafak vakti Biro uyanıyor, yatağından çıkıyordu. Ama o gün, kendini tümüyle zorlamasına rağmen yaktan bir türlü kalkamadı. Canı fena halde yanıyordu; bacaklarına, bedenine hükmedemiyordu. Evdal tez elden hekim çağırıldı. Biro ağır hastaydı ve hastalığı çok ciddiydi; ince hastalığa yakalanmıştı. Bir süre sonra kan kusmaya başladı. Hekim ilaçlar verdi ama hastalık ciğerlerini sarmıştı. Güçten düşmüştü ve günden

güne gözünün ferisi sönüyordu. Bengîn babasını hiç yalnız bırakmıyordu. Gelip yatağının kenarına oturuyor, onunla durmadan konuşuyordu. Biro da oğlunun elini tutup kalbine götürüyordu.

Bir gün Bengîn, Evdal ile Gulê babasının hastalığıyla meşgulken aniden düştü, bayıldı. Ona da hekim geldi. Babasının hastalığı ona da bulaşmıştı. Ama hastalık yeni başlamıştı. Bu şekilde babasıyla ayrıldılar ve bir daha da birbirini göremediler.

Bengîn yaklaşık iki ay kadar yatakta kaldı. Yataktan çıkıp ayağa kalktığında, her yer çok güzel bir yeşillik içindeydi. Hava sıcaktı, güneş her yeri sarmıştı. O zamana kadar Bengîn babasının ölümünden bihaberdi. Evdal, Gulê ile Meyro her defasında babasının sağ olduğunu ve ona selam gönderdiğini söylüyorlardı. Ayaklanıp babasını sorunca, Evdal zavallı babasının Allah'ın rahmetine kavuştuğunu söyledi ona. Ölümün ilacı yoktu. Kimse Azrail'in yolunu kesemezdi. Bu dünya, yalan bir dünyaydı.

Babasının ölüm haberini Evdal'dan alınca, o yalan dünya bütün ağırlığıyla üzerine çöktü. Varlığının sütunu, hayatının temeli yok olmuştu. Yetim ve kimsesiz kalmıştı. Annesinden sonra şimdi de babası gitmişti. Birkaç gün üst üste babasının mezarına gitti, sabahtan akşama kadar orada kaldı, mezarının toprağını eşeledi, üzerine çiçek ve güller ekti. Meyro da ona yardım etti.

O günlerde Evdal ile Gulê kafa kafaya verip birbirine dandılar.

"Gulê, bu zavallı çocuğun başına neler geldi, şahitsin. Arkadaşlarımız, dostlarımız birer birer vedalaşıyor, rahmet diyarına göçüyorlar. Biz burada arkadaşsız, meclissiz kalıyoruz."

"Ey Evdal, Biro'nun hastalığı amansızdı, tedavisi yoktu. Öldü kurtuldu ama ben böyle yapayalnız ortada kaldı diye Bengîn'e üzüleniyorum."

"Canım benim, gönlüm bu çocuğu yalnız bırakmamıza el vermiyor."

"Temiz kalpli Evdal'ım benim, benim gönlüm de aynı şeyi söylüyor. Bizim yanımızda kalsın, barındıralım onu, ona gözümüz gibi bakalım."

“Tatlı dillim, çok güzel söylersin. Kalbimiz temiz, soframız bereketli, rızkımız gani, nefsimiz küçük, evimiz büyüktür. Zaten Bengîn de alışmış bize, evimize. Biz de, Meyro ile Temo da alışmış ona. Birisi daha eklesin bize, ailemiz beş kişi olsun.”

Bunun üzerine Evdal, Bengîn’le konuştu. Bengîn onları çok seviyordu ama onların yanında kalmazdı. Uzun bir süre Evdal, Gulê ile Meyro onu ikna etmeye çalıştı. Bu şekilde Bengîn de ailenin bir ferdi, Temo, Evdal ile Gulê’nin kader ortağı ve sarı saçlı Meyro’nun âşığı oldu.

Bengîn becerikli, müdrük biriydi, oturup kalkması efendice, algılayış ve kavrayış hızlı, işte güçte inatçı ve sebat sahibiydi. Evdal’ın Temo’dan beklediği her şey Bengîn’de vardı. Bu yüzden Bengîn, Evdal için ikinci oğul oldu ve Evdal, Bengîn’in talim terbiyesine Biro’nun bıraktığı yerden devam etti. Evdal ona yeni elbiseler, şalvar ve gömlekler diktirdi, okuma yazma gereçleri aldı, güzel bir kavalla tambur yaptırdı ve elinden tutup, okusun da yetişsin diye onu Tahar Han’ın konağında yaşayan hoca ve seydaların yanına götürdü.

Bengîn’in kanatları olsa uçacaktı. Konakta, seyda ve âlimlerden ders almaya başladı. Severek ve isteyerek... başını kitaplardan kaldırmadı, kalem tutmaktan parmakları acıdı. Sabahtan akşama kadar okuyor, yazıyor, söylüyor, dinliyordu. Akşamüzeri eve dönünce, oturmaktan ve okumaktan omuzları ağrıyor, yemek yemeyi unuttuğu için karnı gurulduyordu.

On dört yaşına basınca, yeni doğmuş güneş gibi açıldı saçıldı, yakışıklı bir delikanlı oldu. Boyu uzun, gözleri kara, yüzü güleç, alnı geniş ve açıktı. Bakışları yumuşak ve meluldü. Boyu gibi yüzü de uzuncaydı. Yeni bitmiş sakal ve bıyıkları yüzünü süslüyordu. Siyah saçları katran gibi parlıyordu. Yürürken, endamı sudaki reyhan misali dikkat çekiyordu.

Fakat konuşmasından, oturup kalkmasından belliydi; gam ve keder etrafında fır dönüyordu. Edepli idi, terbiyeliydi, çocukları seviyor, büyüklerine saygıda kusur etmiyordu. Dertler, keder ve

elemeler her ne kadar yüreğini yakmış, bahar yağmurları misali gözyaşlarını akıtmışsa da, dünyanın güzelliklerini sevmesine, onları kıymet vermesine de vesile olmuştu. Bu yüzden en değer verdiği duygu sevgi, mutluluk ve yeni şeyler öğrenme utkusuydu. İlimin öğrencisi, öğrenmenin oğluydu. Yorgunluk bilmeden, durmadan bu yolun yolcusuydu. Eksik akıl, ağır yükü; bunu biliyordu. Ve öğretmenlerinin öğüdü şuydu; "Bir bilgine, ermişe rastladığında, ona hizmette kusur etme..."

Evet, Bengîn on dördüne girdiğinde, Evdal ona küheylan bir at aldı. Seçme bir koşum takımı da cabası... Evdal, konağın sarraçlarından süslü bir takım yapmaları ricasında bulundu. Kısa bir süre içinde yaptılar takımı. Kusursuz bir takımdı, sarı, kırmızı ve yeşil renklerle süslemişlerdi. Üzengi, kayış, eyer ve gemiyle pırl pırl parlıyordu.

Evdal takımı Bengîn'e verince, sanki olacakları biliyormuşçasına dedi ki:

"Bengîn, akıllı Bengîn'im benim. Çocukluktan kurtuluyor, erkeklığe adım atıyorsun. Bağışlayan Yaradan'dan dilerim ki, dertsiz, belasız bir başın olsun. Fakat tecrübeyle sabittir, yüksek dağların başından sis eksilmez, derin vadiler susuz olmaz, başı belada olmayan yiğit olmaz. Kendini cümle kötülöklere hazırla, güzelliklere ve bilgiye yüz çevirme, öğrenmekten yorulma. Dünyanın güzellikleri, kalbinin temizliği, ilmin ve bilgin senin kılıç kalkanın, silahın pusatın olsun..."

Bu konuşmanın üzerinden çok zaman geçmemişti ki dertler, belalar peş peşe dizildi. Siz de biliyorsunuz, Evdal'ın gözlerine kara sular indi, Evdal, Gulê, Temo, Bengîn ve Meyro rahmetli Tahar Han'ın şehrini terk edip köye çekildiler.

Sonra ne mi oldu?

Şimdi bu mevzuya, bu zamana geleceğiz.

4.

Meyro ile Bengîn'in Aşkı

Bengîn ile Meyro; her ikisi de çok güzel, çok nazik, çok ince ruhlu, tatlı mı tatlıydılar. Nar çiçeğinin dalına yakışması gibi, birbirlerine yakışmışlardı. İlk görüşte birbirlerine ısındılar, sanki çok uzun süreden beri tanışıyorlarmış gibi hemen muhabbete dalarak, şakalaşıp gülüştüler. Birliktelikleri böyle başladı, gece gündüz demeden... Evde, çölde, düzde, bayırda, köyde yaylada, ırmak, göl kenarında, düğünde dernekte, okulda, mecliste... Çoğu zaman Temo da yanlarında olurdu, üçü güle oynaya, hopyaya zıplaya ortalıkta oynayıp dururlardı.

Bir gün, Tahar Han ikisini birlikte görünce, güzellikleri karşısında durup dedi ki:

"Allah'ım... nasıl bir güzellik, masumiyet ve temizlik nurudur ki bu gençlerin yüzünde şavkıyor böyle. Saf bir nur... Allah'ım... Gençlerimizin yüzündeki bu nuru ülkemizin ve bizim üzerimizden eksik etme."

Meyro ile Bengîn'in elbiseleri her daim temizdi. Bengîn daima beyaz urbalar, Meyro da renkli fistanlar giyerdi. O kadar güzeldiler ki, her daim göz önünde olsalar bile, güzelliklerine doyum olmazdı.

Aşkın şavkı çabuk düştü içlerine. Bengîn'in babası Dengbêj Uzun Biro ölüp de Evdal ile Gulê, Bengîn'den yanlarında kalmasını isteyince, o vakit Bengîn daha çok Meyro için kabul etti

bu teklifi. O sırada yeni düşmüştü aşk ateşine ve kalbi usul usul ısınmaya başlamıştı.

Fakat asıl aşk ateşi köyde düştü içlerine. Tahar Han'ın şehri- ni, zenginliğini, bonkörlüğünü terk ederek küçük bir köye yer- leştiler. Evdal ile Gulê dertleriyle meşguldü. Temo, olan biten- den, feleğin rüzgârından bihaberdi. Bengîn ile Meyro biraz daha birbirine yaklaştı ve aralarındaki aşk o zaman büyüdü.

Evet, o sırada, Bengîn ile Meyro on altı, on yedi yaşlarına gel- diklerinde, akıl başı, şuur kalbi, can teni terk etti, aşk ateşi her taraflarını sarmaya başladı. Fakat ikisi de o denli masumdu ki, henüz dişi veya erkek bir sinek bile konmamıştı başlarına; kar- şılıklı oturup sessizce, günlerce birbirlerini seyrediyorlar veya Bengîn elini kulağına götürüp, gün doğumundan gün batımına kadar durmadan Meyro'ya stran söylüyordu. Çoğu zaman da Bengîn, Meyro ile Temo beraberce yüksek dağ başlarındaki yay- lalara çıkıyorlardı. Bazen de civar köyleri dolaşıyorlardı. Ahali onlara gıptayla bakıyor, onlara dair kıssalar, stran ve deyişler söylüyordu.

"Allah hep yanlarında olsun, muratlarına erdirsin. Güzelliği kimselere bırakmamışlar. Bakışları, halleri, hareketleri kimse- lerinkine benzemiyor. Delikanlının edası âlimlerin, bilginlerin edası. Akıl altından bir taçtır, herkesin başında olmaz ama bu delikanlının başında pırıl pırıl parlıyor. Burnu, alını, yüzü, boyu ve konuşması yiğitlerinkine benziyor. Kız ise bu dünyanın en nazlı, en narini. Ayağa kalkınca, konuşunca, hareket edince, gü- lünce, delikanlıların yüreğine ateş düşüyor."

Sonra sonra... aşkları herkesin diline düştü, herkes öğrendi. Yüreklerine ateş düşmüş, duman yükseliyordu. Bir gün Evdal'ın bir dostu gelip misafir oldu ona ve şunları söyledi:

"Ateş olmayan yerden duman çıkmaz. Ahali Bengîn ile Meyro'dan söz ediyor. Kötülüğüne değil. Ama aynı kişiler ne- den düğün dernekle, tatlılıkla, ayan beyan düğün yapmıyorlar diye yarı onları kınayabilir. Bilir misin halkımız, 'her sarı örük- lüye, bir kızıl bıyıklı taliptir' der."

Evdal dostuna hak verdi ve Gulê'ye danıştı. Zaten Gulê de düğün dernek gününü bekliyordu. O vakit büyük bir sevinçli şunları söyledi:

“Ey Evdal, ey mahrumum... Keşke Bengîn'den nasıl yiğit bir delikanlının, Meyro'dan nasıl güzel bir kız çıktığını görebilseydin. Bengîn'in boyu ince reyhan ve gül dalı gibi. Bakışları güzel ve heybetlidir, Simurg kuşunun ve Süphan Dağı kapları gibi. Meyro nazlıdır, burçların, yaylaların güvercinidir, alaca gözlerin, uzun örüklerin sahibidir. Görsen aralarındaki aşkı, muhabbeti... Aşkın oku saplanmış ikisinin yüreğine, akıl uçup gitmiş başlarında, içlerine ateş düşmüş ikisinin de. Haydi silkelen, acele et haydi, âşıkları kavuştur bir an önce.”

O vakit Evdal yavaş yavaş bıyıklarıyla oynayarak Gulê'ye gülümsedi. Dostunun ve Gulê'nin sözleri ile iyi ve kutlu haberler mutlu etmişti onu. Çoktan beri bu günü bekliyordu zaten, o yüzden bugün için bir de stran hazırlamıştı. Büyük bir keyifle stranına başladı:

*Ben Evdal'ım,
Bir zamanlar Evdalê Zeynikê'ydim, on dördünde
bir delikanlıydim,
Üç yaşında bir tayın süvarisiydim
Hâkimlerin, mirlerin, beylerin, beyzadelerin
divanhanelerinin müdavimi ydim
Dengbêjlerin içinde baş dengbêjdim
Genç kızların, gelinlerin vazgeçilmeziydim
Bugünse kör olmuşum, uzaklaşmışım dünyadan
Ama Bengîn ile Meyro'nun kaderi gülümsetti beni
Ocağımızı şenlendirecek onlar, yaralarımızı sağaltacaklar*

Bu minvalde Evdal ile Gulê, Bengîn ile Meyro'yu nişanladılar, güzel kıyafetler giydirip, yanaklarından öptüler. Güzel bir yaz gecesi köy meydanında toplanıp Bengîn ile Meyro'nun tat-

lısını yediler. Evdal'ın birçok eşi dostu da gelmişti. Evdal'ın şakirtleriyle birlikte sabaha kadar halaya durup stran söylediler. Temo da babasının yamacına oturup sabaha kadar tempo tuttu.

Hiçbirinin keyfine diyecek yoktu.

Lakin kıymetli okurlar, hikâyemizin kahramanı Evdal'ın macerasını biliyorsunuz; dünya bir hiçtir, koftur, namerdin, kötünün ocağıdır, kimselere yar olmaz. O mutlu güzel zamanlarda, kahrolası dünya, yıkılasıca felek yine külahuru eğdi ve çarkını çevirmeye başladı. Şimdi de zalim felek Egit Bey ile oğlu Çeto'yu çıkarmıştı Bengîn ile Meyro'nun, aynı zamanda Evdal ile Gulé'nin yoluna.

Şimdi Egit Bey ile oğlu Çeto da kim diye soracaksınız... Hay felek, zalim felek... Evet Tahar Han'ın sürgünlüğü ve ocağının sönmüşünden sonra... Tahar Han'ın amcazadesi bir Egit Bey vardı. Osmanlı Paşası Kör Reşit Paşa'nun dostuydu. Onlarca karının, cariyesinin sahibiydi, iyi talihin düşmanı, memleket sevmenin düşmanıydı.

Egit Bey'in hikâyesi uzundur. Lakin bizim hikâyeyi uzatmaya, başınızı ağrıtmaya niyetimiz yok. O yüzden ocağı batasıca Egit Bey'den kısaca bahsedip tekrar Bengîn ile Meyro'nun yanına döneceğiz.

5.

Ocağı Batasınca Egit Bey

Kısa bir süre önce kıymetli Tahar Han'dan, sürgünlüğünden ve vefatından bahsetmiştik. Şimdi de, ölümünden sonra mülkünde, yapılarında ve ülkesinde olup bitenlere getireceğimiz sözü.

Binlerce kez ne yazık ki Tahar Han gözleri açık gitti öteki dünyaya. Gurbet ellerde, taziyesiz, matemsize hem de... İnşa etmeye başladığı yapılar yarım kaldı; istekleri, hedefleri soldu gitti. Matemsize gitti toprağa, lakin ülke onun için yasa oturdu. Osmanlı, ülkede dirlik, sulh ve barış istemiyordu. Kalleş Pala Osman ile Kör Reşit Paşa ülkeyi baştan başa yaktılar. Tahar Han'ın düşmanı ve kanlısı Kör Reşit Paşa memleketini viraneye çevirdi. Tahar Han'ın kütüphanesini boşalttı, içindeki bütün evrak ve kitapları İstanbul'a gönderdi, konaktaki medreseyi kapattı, âlimleri ve bilginleri dağıttı, birkaçını zincire vurdurup zindanlara attı. Komutanlarını, danışman ve âkil adamlarını dağıttı, bazılarını onunla birlikte sürgüne gönderdi, bazılarını öldürttü, bazılarını zindanlara tıktı, bazılarını da uzak ülkelere sürgüne gönderdi.

Ve kan dökücü Kör Reşit Paşa, Egit Bey'i Tahar Han'ın yerine geçirdi, onu mir ilan etti. Egit Bey kiskanç, açgözlü, kibirli, hain, sahtekâr, zalim ve hilebaz biriydi. Uzun süreden beri Tahar Han'a düşmanlık besliyordu. Akrabası olduğu halde Tahar Han'ın kuyusunu kazıyor, Osmanlı'nın hile ve sahtekârlıklarına destek veriyordu. Adı casusa çıkmıştı, hakkında şöyle şeyler konuşuluyordu:

“Egit Bey mi, onun işi gücü kötülük, hilebazlıktır. Ocağına ateş düşsün onun. Avcının elindeki kekliktir o. Avcı kekliği alıp ava götürür, kavmini ölüme çağırır keklik. Bütün dünya kekiğe düşman, keklik de kavmine... Gölgesi her zaman Osmanlı tarafına düşer, ağacı kendi üzerine keser. Melûnun biridir, mezarı dar gelsin ona...”

Böylesine kötücül ve cahil bir adam Tahar Han'ın konağına oturup hüküm sürmeye başladı. Osmanlı'nın rehberliği ve öğütleriyle, adalet ve barış üzerine kurulu Tahar Han'ın siyasetini kökten yıktı, aşiretleri birbirine düşürdü, kapıya Osmanlı askerlerini yığdı, vergi ve cezaları arttırdı ve kardeşi kardeşe düşman etti. Gayrimüslimlere de kin ve nefretle saldırdı.

Şahsi malvarlığını, zenginliğini sınırsızca büyüttü. Karnı aç olan doyar, ama gözü aç olan doymaz. Egit Bey açgözlü biriydi. Kim ne verse alır, eline ne geçerse hayır demezdi. Kıskaç, hasis biriydi. Ne yaparsa yapsın kimse ondan iyilikle bahsetmiyor, kadir kıymet vermiyordu. Bu durum onu daha da kudurtuyordu. Kendi gözündeki mertegi görmüyor, ahalinin gözündeki elifi şıp diye buluyordu. O yüzden Tahar Han'ın dostlarına, arkadaşlarına, tanıdıklarına, sevenlerine sınırsız bir düşmanlık besliyordu. Osmanlılarla işbirliği yapmıştı, iyi insanların, onları hatırlatan her şeyi ortadan kaldırmak istiyordu. O yüzden her türlü fırladağı çeviriyor, tuzaklar kuruyordu.

Bu olaylardan birkaç yıl önce Evdal, olayların olduğu savaş meydanından çekilmiş, köylere sığınmıştı. Eğer böyle olmasaydı, Egit Bey, Evdal'ın da hakkından gelirdi. Evdal'ı unutmamıştı, sadece fırsat kolluyordu. Yaptıkları, kötülükleri Evdal'ın kulağına geliyordu. Olup bitenler, Tahar Han'ın başına gelenler ve kötü kaderi onu çok üzüyor, o da bunlarla ilgili stranlar yapıyordu. Egit Bey'i çok iyi tanıyor, ona dair şunları söylüyordu:

“Sütü bozuk yağı bol olunca, bilmem neyine sürermiş...”

Egid Bey'in beklediği fırsatı, oğlu Çeto bilmeden verdi babasına. Nasıl peki? Hikâyelere, destanlara konu olmuş, birçok

kişinin yüreğini yakmış bu kötü olay aslında anlatılacak cinsten değil. Ama biz gözümüzü yumacağız ve kıymetsiz kelimelerimizle kısaca anlatacağız size.

Çeto yumuşak huylu, iyi bir gençti. Bengîn ile Meyro'nun yaşlarındaydı, şehirde yaşarlarken arkadaşlıklar, beraber okuyorlardı. Çeto babasına çekmemişti. Tahar Han da onu seviyor, konağın medresesinde okutuyordu onu. Çeto oyunda, arkadaşlıkta ve okulda Bengîn ile Meyro'yla çok iyi anlaşılıyordu. Daha çocuktular ama Çeto o sırada Meyro'ya ilgili duyuyor, ona değer veriyor, hep etrafında dolanıyordu.

Yaşlı dedelerin, yaşlı ninelerin sözü cevherdir, onları hiçbir zaman çiğnememek lazım. Demişler ki; "Ot taşın altında kalmaz, çıkıp yeşerecek bir yol mutlaka bulur."

Çeto'nun bu ilgisi, bakışı ve muhabbeti, günün birinde onun da, Bengîn ve Meyro'nun da başına bela oldu. Zavallı Çeto'nun hiçbir şeyden haberi yoktu. Evdal'ın taşınmasından birkaç yıl sonra, bir gün Çeto birkaç arkadaşıyla birlikte, Evdal'ın yaşadığı köye geldi. O vakitler Çeto'nun babası hükümdar olmuştu ve burnundan kıl aldırılmıyordu. Lakin Egit Bey'in bakışları ve hareketleri Çeto'nun hiç hoşuna gitmiyordu, ondan rahatsızdı. Çeto ve arkadaşları ceylan avına çıkmıştı, gelmişken yol üstünde Evdal ile Gulê'yi, bir de çocukluk arkadaşlarını görmek istedi. Aradan yıllar geçmişti. Değişmiş ve büyümüşlerdi. Gençtiler ve yürekleri genç atıyordu. Meyro bir yayla ceylanı misali, alaca gözleri insanın sersemletiyor, narin endamı insanın aklını başından alıyor, güzel sözleri lal ediyordu. O sırada Çeto'nun çocukluk hisleri tekrar depreşti. Şimdi daha güçlü, daha derin ve daha güzeldi duyguları... Lakin o hislerin adamı değildi. Utangaçtı. O yüzden hiçbir şey söylemedi, duygularını dışa vurmadı.

Çeto ve arkadaşları sadece iki gün kaldılar orada. İki günün sonunda hazirunla vedalaşıp yola koyuldular. Her ne kadar Bengîn ile Meyro birkaç gün daha kalmalarını istedilerse de durmayıp gittiler. Bunun üzerine Çeto birkaç gün sonra tekrar gelip onlarda kalmaya söz verdi.

Ne yazık ki Çeto bir daha köye dönmedi. Ne yazık ki diyoruz, çünkü bizzat dönmüş olsaydı, belki de o korkunç hadiseler yaşanmayacaktı. Evet, kendisi dönmedi, köye hocası, iki beyle iki aksakallıyı gönderdi. Aşk oku yüreğine saplanmıştı. Yaralıydı. Yaklaşık iki ay boyunca avda kaldı, sonra döndü şehre. Bir anda değişmişti. Akılcı meclisten uzaklaşmış, bilinci söylenenlerde değildi. Sanki başka bir dünyaya gitmiş gibiydi. Kederin, hayallerin içinde yaşıyordu, yemeden içmeden kesilmişti. Hareketleri yavaşlamış, yüzü kül rengini almış, gözleri yuvalarına kaçmıştı.

Aklı fikri Meyro'daydı. Meyro suyu ekmeği, gecesini gündüzü olmuştu. Bütün dünya gözlerinin önünden silinmiş, sadece Meyro kalmıştı. Gece uykuları haram olmuştu ona. Ama o kalp kapısını açıp derdini kimselere anlatamıyordu. Bir iki kez kalbinin kutusunu açmak istedi, lakin dili dolandı, utancından tere battı, sesi çıkmadı. Fakat ilim ve felsefe hocası derdinin farkına vardı, hal ve hareketlerinden Çeto'nun yarasının gönül yarası olduğunu anladı. Bir gün onu kenara çekerek, sözü bir hayli dolandırdıktan sonra oraya getirdi:

"Akıllı Çeto, derdini anlatmayan derman bulamaz. Senin halin hal değil. Bir aşk yarası inliyor seni. Kendine daha fazla eziyet etme. Bilirsin, kendine dert edinenin dermanı yoktur. Haydi gel, derdini hocana anlat. Senin derdin benim derdim..."

Hoca bu minval üzere, ta ki Çeto açılıp, bahtına sığınarak, bütün çektiğini teker teker ona anlatıncaya kadar sözü uzattı. Çeto kimseler bilsin istemiyordu. Hele babası asla. Hocası söz verdi, kimseye bir şey söylemeyeceğine talak-ı selaseyle yemin etti. Sözünün sonunda ona bazı şeyler ima ederek şunları söyledi:

"Nazik ve saygılı Çeto, derdin çaresiz bir dert değil. Ben daha kötü bir dertten korkuyordum. Kız genç evlilik çağındadır. Eğer beni dinlersen gidip kızı isteyelim senin için. Senden iyisini mi bulacak? Halk sözüdür, korkak gönül beyaz göğüs göremez. İstemekten daha makul bir yol yoktur... Bunu düşün."

Çeto yanlış bir adım atıp birilerinin canını yakmak istemiyordu. Öte yandan da, kalbi aşk dalgaları içinde coşuyor, aklı başından gidiyordu. Hocasının sözlerini günlerce, aylarca tartıp biçti, en sonunda kararını verdi ve ona giderek şunları söyledi:

“Aziz Hocam, kalbimi sana aç, derdimi anlattım. Aşk ateşiyle baş edemedim. Söylediklerinde haklısın, en uzun yolculuk bile tek bir adımla başlar. Eğer kabul ederseniz, bana bir iyilik yapın.”

Böylece Hoca yanına iki beyle iki yaşlı Kürt’ü aldı, köye giderek Evdal’ın evine misafir oldu. Evdal, şakirtleriyle birlikte stranla, dersle meşguldü, Bengîn de ona yardım ediyordu. İşi başından aşkındı çünkü her taraftan talebeler geliyordu. Belli ki bu önemli kişilerin ziyareti sebepsiz değildi. Evdal ile Gulê gelenlere büyük bir misafirperverlik gösterdiler. Üç gün boyunca Evdal hal hatır ve dünyanın gidişi dışında hiçbir şey sormadı onlara. Üçüncü günün sonunda akşam yemeğinden sonra içilen kahvelerle birlikte Evdal sırtındaki yastığı düzeltti, dizlerini kavuşturdu ve söze girmek için usul usul kıssalar anlatmaya başladı:

“Ey kıymetli, aziz misafirlerim, bilirsiniz biz Kürtlerin geleceğidir, misafirlik üç gün sürer. Üçüncü günün sonunda misafir de ev ahalisinin bir ferdi olur ve sözünü, isteklerini söylemeye başlar.”

Lakin misafirlerin istek ve sözleri Evdal’ın canını çok yaktı. Gulê ile anlaşmışlardı, Bengîn ile Meyro’nun düğününe Çeto’yu da davet edeceklerdi. Fakat Çeto şimdi başka bir dilekle çıkmıştı meydana. Evdal hem Çeto hem de Bengîn ile Meyro için üzülüydü. Öbür odadaki Gulê’yi çağırdı, meseleyi ona da anlattı. Fakat çaresi yoktu, istek güzeldi ama yerine gelmesi imkânsızdı. Evdal ile Gulê, misafirlerine Bengîn ile Meyro’nun birbirinin sözlüsü olduğunu anlattılar; kavilleri kesilmiş, nişan yüzükleri takılmış, evlilik kapısına kadar gelmişlerdi. Ve aşkları emsalsiz bir aşktı. Ümitleri oydu ki Çeto bu duruma çok üzülmesin çünkü onların nezdinde Çeto’nun Temo ve Bengîn’den hiçbir farkı yoktu.

Ama burada itiraf etmeliyiz ki Evdal ile Gulê'nin lafları gönül alıcı, çiğ laflardı. "Çiğ lafları güneş pişirmez" derler. Çeto hocasının getirdiği haberden ve yaptıklarından dolayı çok üzüldü. Haberi alır almaz damarlarındaki kan çekildi, adeta bir cesede dönüştü. Eğer o sırada birileri yüreğine hançer saplasaydı, tek bir damla kanı bile akmazdı, o derece. Yavaşça kafasını ellerinin arasına aldı ve sadece şu sözler döküldü dudaklarından:

"Eyvah... Ben ne yaptım böyle!"

Hocası onu teselli etmek için uğraştı, uzun gün boyunca söyledi durdu ama nafile, Çeto hiçbir şey duymadı. Gönül kapısını bir daha açmamak üzere kapattı ve kalbinin el değirmenini bir daha çalıştırmadı.

Çeto'nun hocasından tek bir dileği vardı; olan bitenden hiç kimsenin haberi olmayacak, hele babası Egit Bey aman aman, asla... (Çünkü babasının nasıl bir it olduğunu çok iyi biliyordu.) Dünyası karardı ve başına yıkıldı. Sessizce gözyaşı döktü, derinden, ciğerden inledi, ahlar, vahlar çekti. Yarası şimdi daha da derinleşmişti. Bir yandan kaçamadığı, baş edemediği aşk ateşi, öte yandan da onun yarattığı utanç duygusu... İşi bozmuş, Bengîn ve Meyro ile olan dostluğunun köküne kibrit suyu dökmüştü. Onlar, Evdal ve Gulê ile birlikte şimdi ona hangi gözlere bakacaklardı? Yavaş yavaş hayattan el ayak çekti; acılara, dertlere, gam ve kedere gark oldu; ta ki günün birinde, olaydan yaklaşık bir sene sonra, ceylan avı sırasında, at sırtındayken bir yarda aşağı yuvarlanıp can verinceye kadar...

Kimse olayın nasıl vuku bulduğunu anlamadı. Bazıları "kaza" dedi. Bazıları ise, "Hayır kaza değil, kendisi kendini attı," dedi. Herkes bir şeyin canını çok yaktığını biliyordu ama o şeyin ne olduğunu bilmiyordu. Annesi, kardeşleri, dostları, yakınları elinden geleni yapmış, derdinin ne olduğunu öğrenememişlerdi. Şimdi de sırrıyla birlikte rahmetlik olmuştu.

Çeto'nun ölümü Evdal, Gulê, Bengîn ve Meyro'yu sarstı. Böylesine uğursuz bir şey beklemiyorlardı. Hatta bir iki kez Bengîn

gelip birkaç gün onlarda kalsın diye haber bile gönderdi. Bu şekilde gönlünü almak istiyorlardı. Lakin ondan haber çıkmadı, onun yerine ölüm haberi geldi. Ölümünü bir ay sonra öğrendiler. Geç kalmış olmasına rağmen Bengîn, annesine, kardeşlerine başsağlığı dilemek için onlara gitmeye karar verdi. Atını hazırladı, koşum takımlarını yükledi, sırtına binip yönünü şehre çevirdi.

Keşke bunu yapmasaydı. Keşke atın bacaklarında ölümcül çıbanlar çıksaydı da şehre ulaşmasaydı. Fakat "keşke" demek her zaman işe yaramaz. Bengîn şehre ulaştı, Çeto'nun annesinin, kardeşlerinin yanına vardı, aileye taziyelerini bildirdi. Şehirde, birkaç gün bir handa kaldı, Evdal, Gulê, Meyro ve Temo için hediyeler aldı, sonra tekrar atına atladı, kazasız belasız evine döndü. Fakat gelin görün ki kıyamet de o sırada koptu, sözün, lakırdının topu patladı, her yerde yankılandı. Çeto, Bengîn ve Meyro'nun meselesi ahalinin diline düşüp şehirde dolaştı. Haberler kimden çıktı, onları kim yaydı? Bunu kimse bilmiyordu ama gözler kapandı, kulaklar açıldı, dudaklar kırırdamaya başladı, dediler ki:

"Biliyor musunuz, Çeto'nun ölümüne sebep Meyro'dur. Çeto, âlimleri, bilginleri, şehrin ileri gelenlerini kızını istemek üzere Evdalê Zeynikê'nin yanına yollamış. Evdal kızını vermemiş, kız da onu istememiş zaten, elçiler de eli boş dönmüş. Çeto'nun bundan başka ne derdi olabilir?"

Siz de bilirsiniz, uğursuz haber çıkmayagörsün, böyle zamanlarda kahpe felek bayram eder, habere yeni şeyler ekler ve onu her yere yayar. O zaman da öyle oldu; haber ocağı yıkılasıca Egit Bey'e de ulaştı. Yükün eşeğin önüne gittiğini gören var mı? Böyle olsa eşek yükün altına girmez. Lakin bu kez yük eşeğin önüne gitti. Egit Bey tek göz istiyordu, Allah verdi iki göz... Bir nâra attı, hiddetin dumanı yükseldi ondan, kin ve nefret nöbetine tutuldu, çığlık çığlığa bağırdı. Beklediği fırsat eline geçmişti. Açtı ağzını yumdu gözünü, bildiği bütün küfürleri ardı ardına dizmeye başladı:

“Demek oğlumun katili K r Evdal,  yle mi? O pis, murdar k r nasıl olur da oğlumun k r, sözünü çiğner... O kafir kancık nasıl olur da hayır diye cevap verebilir ona? Onlar benim, devir ve devranların h kimi, Osmanlı’nın dostu, kaplanların, aslanların sahibi Egit Bey olduğumu bilmiyor mu? Onlar, o kancığı, kocasını ve yandaşlarını yerin yedi kat dibine gömüp, dünyayı onlara dar edeceğimi bilmiyor mu? Ulan komutanlar, süvariler! Gün konuşmanın, sözün günü değil. Hamam osurukla ısınmaz. Acele edin, varın K r Evdal’ın köyüne, o k fir kancıkla köpek kocasını tez elden bana getirin.”

Egit Bey’in süvarileri köye gelince, kimsenin hiçbir Şeyden haberi yoktu. Evdal’ın ailesi, birbirine benzer tekdüze günlerini, gündelik hayhuy içinde geçiriyorlardı. Bengîn ile Meyro evlenmişti. Evdal, “Artık Tavbanû’yu gelin, Bengîn’i damat yapmanın zamanı geldi” demiş ikisinin nikahlamıştı. K uk bir düğün yapmışlardı, Evdal stran söylemiş, Gul ’nin halayın başını çekmiş, eski günleri geri getirmişler, Bengîn ile Meyro omuz omuza halaya durmuş, diğer dengb j ve stranb jler birbirine karşı stran yarışına durmuş, Temo da ne söylediğinden kimse bir Şey anlamasa da elini kulağına götürmüş, hayatında ilk kez bir stran söylemişti. Zaman, sakin ve huzurlu bir biçimde akıp gitmişti; ta ki süvariler köye gelinceye kadar.

Süvariler Bengîn ile Meyro’yu Egit Bey’e götürmeye gelmişlerdi. Haber tez elden civara yayılmış, etraftaki beyler, ileri gelenler köye doluşmuşlardı. Herkes Bengîn ile Meyro’nun, süvarilerle giderlerse eğer bir daha köye geri dönmeyeceklerini biliyordu. Şu başlarına gelen Şey neydi böyle? Beyler ve ileri gelenler araya girdi, ikisinin götürülmesine izin vermediler. Yalvarıp yakarmaları sonuç verdi, süvariler ikna oldu. Bir Őartla; köyden bir heyet onlarla gidecek, durumu Egit Bey’e izah edeceklerdi. Zaten Evdal da birkaç kadirşinas, sözü geçen kişinin gidip mel n Egit Bey’le konuşmalarını istiyordu. Belki de yüreği biraz yumuşardı. Böylece ağa ve beylerden oluşan bir heyet, Egit

Bey'in süvarileriyle birlikte yola çıktı. Evdal onları yolcu ederken hepsine teşekkür ederek dedi ki:

"Allah'tan umut kesilmez, kadirşinas insanlar ve tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır."

Lakin yılan yılan değildi, Egir Bey diye birisi yılanın yerine geçmişti. Heyet Egir Bey'in meclisine vardı, ona dediler ki:

"Egir Bey sen büyük ve önemli bir insansın. Biz elçiyiz ve elçiye zeval olmaz. Biz bahtına sığınmışız. Bengîn ile Meyro'nun yaptıklarında hiçbir günah, hiçbir suç yok. İki birbirinin çocukluk aşkı. Ne Çeto'nun onların aşkıdan ne de onların Çeto'nun aşkıdan haberleri vardı. Onlar da tıpkı bizim gibi, sizin gibi Çeto'nun ölümüne üzüldüler, kan ağlıyor ikisi de. Egir Bey, onlar yetim, kimsesiz ve çaresizler. Bahtına sığınıyorlar. Her diyarın bir âdeti, usulü var. Bu gelenekleri kimse bozmamalı. Biz Kürtlerde âdettir; kimse yaşlılara, yaralılara, çocuklara, dullara, düşkünlere ve yetimlere kolay kolay ilişmez. Bizde gelenektir, birbiriyle sarma dolaş iki yılan bile görseler, insanımız kolay kolay onların mutluluğunu bozmaz, yüzünü çevirir gider. Egir Bey sen büyüksün ve muktedirsin. Af ve özür yiğidin ve büyüğün harcıdır. Bengîn ile Meyro suçsuz, günahsızlar. Eğer bir eksiklikleri, bir kusurları varsa bile göz yum lütfen. Evdalê Zeynikê'ye gelince, ışıktan mahrum bir yaşlı adamdır, kimseye kötülüğü dokunmamış, sadece sesiyle evimizi, memleketimizi şenlendirmiş o kadar."

Lakin bu konuşmanın faydası yoktu. Kürt bey ve ileri gelenlerinin döktüğü onca dil Egir Bey'i yüreğini yumuşatmaya yetmedi. Adamdaki yürek değil taşı. Bir türlü eşliğinden inmiyor, kararından vazgeçmiyor, bas bas bağıyordu:

"Hayır, hayır olamaz. Dağ gibi oğlum bir kancık için ölecek, ben de kulaklarımı kapatacak, gözlerimi yumacak, oğlumun intikamını almayacağım... Hayır, böyle olmaz. Onların masum, günahsız olduğunu nasıl söyleyebilirsiniz? Nasıl kadınların sözüne kanabilirsiniz? Onlar kancıktır ve kuyrukları her zaman

diktir. Kancık kuyruk sallayıp köpeğin kokusu aramazsa, kimse köpeği kancığın üstüne salabilir mi? Kadın kadındır, kaburgası eksiktir, toplumun yüzkarasıdır. Kıssaların, kötülüklerin sebebi, ellerinde kirmenleriyle savaşımlara sebep olurlar. Sözüünüz başım gözüm üstüne ama ben hiçbir zaman sözümünden dönme-yecek, oğlumun kanunu yerde bırakmayacağım. Siz de bilirsiniz, söylemeyip de yapan aslan; söyleyip de yapan erkek; söyleyip de yapmayan eşektir. Ben diyeceğimi dedim, o gavur kancıkla köpek kocası gelip cezalarını çekecekler... Ben eşek miyim ki bir şey söyleyecek ve yapmayacağım?"

Uzun sözün faydası yoktu. İçlerinden bir bey tez elden bir atlı çıkardı yola, Evdal ile Bengîn'e haber yolladı:

"Egit Bey'e benzer bir eşek henüz dünyaya gelmedi. Hiçbir laftan anlamıyor, mezar taşına dönüşmüş herif. Ocağı batasınca Egit Bey köyü kan gölüne çevirmeden, Bengîn ile Meyro gözden uzak bir yere çekilsin, kaybolsunlar."

Haber ulaşır ulaşmaz köyde bir koşuşturma başladı. Evdal, Bengîn, Gulê, Meyro, köylüler, şakirtler, dostlar bir araya geldi, bir çare, bir yol aramaya koyuldular. Bir yol yordam var mıydı? Bengîn ile Meyro nereye gideceklerdi? Ama ortaya kesin bir şey çıkmıştı; artık bu köy ve civarında yaşayamazlardı, mutlaka gözden kaybolmalıydılar.

"Ne yapalım? Kaderimiz kötü yazılmış" dedi Evdal, Bengîn ile Meyro'ya ve sözünü sürdürdü. "Buralarda size hayat ve mutluluk haramdır artık. Elimizden fazla bir şey gelmiyor. Ağacın kurdu ağaçtan olmasa ağaca zeval olmaz. Felek külahını bir kez bize ters giydirmiş, Egit Bey de bizim kurdumuzdur. Haydi acele edin de ocağı batasınca Egit Bey'in tuzağına düşen keklük olmadan buradan uzak bir yere doğru çıkın yolculuğa."

Lakin nereye doğru? O gece Evdal bu sorunun da cevabını buldu. Bengîn ile Meyro'yu çağırdı, dizinin dibine oturttu ikisini, ellerinden tuttu, bir süre sessiz kaldı, sonra yavaş yavaş söze girdi:

“Ey Tavbanû, ey güzel kız... Ey Bengîn, ey yiğit delikanlı... Benim kara bahtlı oğlum, kızım... Kalbim, kaderinizin Şengal dağlarına, Yezidi dostlarımıza doğru bir yolculuğa çıkacağınızı söylüyor. Korunaklı bir yerdir orası, kartalların, şahinlerin, vahşi hayvanların, aslanların, kaplanların yurdudur. Ora insanı misafirperver, biriciktir. Dostla dost, düşmanla düşman, dostlarının düşmanlarına ise bulunmaz düşmanlardır. Sofraları zengin, yürekleri yufka, yiğitlikleriyle namlı, kavillerine ve dinlerine sıkı sıkıya bağlı, kavgada güçlüdürler. Kartallardan, kuşlardan başka kimse oralara kolay kolay ulaşamaz. Olur da birileri oraya ulaşmayı başarırsa eğer, Yezidiler kendilerini feda etmeden onlara bir zarar gelemmez. Yarın gün doğmadan erkenden yola çıkmalısınız. Eğit Bey’in ocağına ateş düşsün. Bu gece buralarda son gecemizdir.”

Bengîn ile Meyro’nun elinden ne gelirdi ki? Evdal’ın yardımıyla kendi düşümlerini kendileri çözeceklerdi. Evdal’ın sözleri onların ve Gulê’nin aklına yattı. O gece kimsenin gözüne uyku girmedi. Evdal’ın evi insan doluydu. Sabaha kadar oturdular, ülkenin ahvalinden, Osmanlı’nın yapıp ettiklerinden, Eğit Bey’den ve Bengîn ile Meyro’nun durumundan bahsettiler. Seher vakti henüz gün doğmadan atlar tavlardan çıkarıldı ve yolculuk hazırlıkları başladı. Köylülerden, şakirtlerden ve Evdal’ın dostlarından birkaç kişi de onlarla gidecekti.

Yola çıkmadan önce Meyro Bengîn’i تنها bir yere çekti, ağlayarak onu öpüp kucakladı. Bengîn de güzeller güzeline sıkı sıkıya sarıldı. Bir süre öyle sessiz kaldılar. Sonra Meyro yavaşça ona dedi:

“Bengîn, helalim benim. Sen hem kocam, hem de kader yoldaşısın. Ahir devran da gelse, kıyamet de kopsa, sen kalbimin tek erkeği olmaya devam edeceksin. Yolumuz uzak, önümüz derindir. Yüreğimin atışını bilmeni isterim; senden sonra bütün güzel şeyler haramdır bana. İbrişim fistanlar, taranmış örgülü saçlar, sürme çekilmiş gözler, kirpikler, yağlı pilav ve tuzlu ek-

mek, eyvanlara kurulu kerevetlerde uyku uyumak, eş dost meclislerinde yarenlik etmek, düğün derneklerde halay çekmek ve senden başka bir erkekle evlenmek haram olsun bana.”

Bu sözler üzerine Bengîn birkaç kez üst üste Meyro’yu öptü, sonra başını kaldırdı, alaca gözlerine baktı, iki gözünden de öptü ve sadece şu söz çıktı ağzından:

“Banà da...”

Kuşluk vaktiydi. Gitme zamanı gelmişti. Çocuklardan başka hiç kimse uyumamış, herkes köy meydanına toplanmıştı. Atları da meydana getirdiler. Küheylan atların koşum takımları teknil hazırды. Bengîn ile Meyro herkesle vedalaştı, her biriyle teker teker kucaklaşıp büyüklerin ellerinden öptüler. Evdal ile Gulé’ye de sarıldılar, ellerine atıldılar. O vakit Gulê yürek burkan bir sesle ağlamaya ve zılgıt çekmeye başladı. Meydandaki diğer kadınlar da Gulé’ye katıldılar, onlar da zılgıt çekmeye başladılar. Evdal da sesini yükseltti, onun sesine şakirtler de katıldı. Zılgıt ve stran sesleri arasında Bengîn atı binek taşına doğru çekti, önce Meyro’yu bindirdi, sonra kendisi de bindi. Bengîn ile Meyro üç koldan tekrar köydekilerle vedalaştılar ve ardından yüzlerini Şengal Dağları’na, Güney Kürdistan’a çevirdiler.

Ey dinleyenler, ey okurlar, şimdi biz de Bengîn ile Meyro’nun arkasından gideceğiz, daha sonra ne olup bittiğini öğrenmek için onları yalnız bırakmayacağız.

6.

Yolunu Kaybetmiş Yetimler

Firarilerin kervanı Şengal Dağları'na, Yezidilerin yurduna doğru yola çıktı, on beş gün süren bir yolculuktan sonra da asi dağa ulaştı. Şengal çetin, zahmetli, sarp ve dünyadan uzak bir yerdirdi. Dört tarafı dağlar ve yalçın kayalıklarla, derin koyak ve vadilerle çevriliydi. Ortalık yemyeşildi, her yerden pınar ve kaynak suları fışkırıyordu. Kuşlar, kartallar, hayvanlar gırlaydı ama pek az insan vardı. Huzurlu ama korku veren, sis ve dumanla kaplıydı her daim.

Orada yaşayanlar Kürttü ama Müslüman değillerdi. Asi dağların kızlarıyla oğlanları, doğanın aslanlarıyla kaplanları Yezidilerdi. Dinleri kadim bir dindi, tarihin derinliklerinden geliyordu. Kendilerini Zerdüşt peygamberin torunları, Rabbülalemin'in seçkin çocukları sayıyorlardı. O yüzden dostluk ve yakınlıkta, oturup kalkmada sade, düşünce, inanç ve aşta büyük ve mağrurdular. Misal kendileri ve Müslümanlar için şöyle derlerdi:

Müslüman kalan, öyle kalır

Yezidiler ise

Beyaz libaslıdır

Cennetliktir hepsi

Evet giysileri beyazdı, beyaz temizlik ve güzelliklerinin nişanesiydi. Dinlerinin tarik ve kurallarında Zerdüş, Musa, İsa ve Muhammed peygamberlerin izleri vardı.

Yezidi dini çok eskiydi ama okumasız yazmasız, kalemsiz deftersizdi. O yüzden tarihsel yolculuğunda aslından çok Şey yitirmiş, içine pek çok yabancı Şey girmişti. Dini kurallarını içeren esaslı bir kitapları yoktu ama yazılı pek çok kavil ve telkinleri vardı. Bu dünyanın göçebeleri, ahiretin de misafirleriydi. Ne zaman dünya kaynasa onların başına ateş yağardı. Herkes onların yakasına yapışardı. Kimsesizdiler, arkaları güçlü değıldi, dünyanın gidişatından, feleğın arkından hiçbir Şey anlamıyorlardı. Dört tarafı ateŐle çevriliydi. Müslüman denizinin tam ortasında kadim bir ada gibiydiler. Türkler, Araplar, Acemler, Müslüman Kürtler ve Ermeniler onlara düşman gibi bakıyor, kılıçlarını her daim Yezidi başlarının üzerinden sallamaya devam ediyorlardı. Ve ellerine geçen her fırsatta zorbalık ve gazap kılıçlarıyla evlerini yakıyor, onları yerinden yurdundan uzaklaŐtırıyor, zorla, iŐkenceyle, dayakla dinlerinden koparıyorlardı.

Bu yüzden dünyaya küsmüŐ, dağlara çekilip, gözden irak sessizce yaşıyorlardı. Tek dertleri, hür bir hayat ve kıt kanaat bir geimdi. Bir parça kuru ekmeğe, bir tas suya, kısacık bir sevince, bir karış toprağa, bir dost sözüne razıydılar. Dağlarıyla barıŐkıtlar, birbirine yetiyorlardı, kimseye dalaŐmıyor, kimsenin de kendileriyle dalaŐmasını istemiyorlardı.

Kahrolası dünya, her daim ihanet etmişti onlara. Yüzlerini ne-reye dönseler sakalları kesilmişti. O yüzden, ayet, telkin ve kavillerinin yazılı olduğu *Kitaba Cilwe*, *Mishefa ReŐ*, *Qewl  Zeb n  Meys r*, *Qewl  Sura Afir na Dinyay * gibi kitaplarını Şengal Dağı'nda, bir vadide bulunan kilitli bir demir sandığın içinde saklıyor, kimsele-re göstermiyorlardı. Sandığın başında nöbetçiler vardı ve anahtar Yezidilerin lideri İhtiyar Mergeh'in koynundaydı.

Yezidiler bahsini fazla uzatmayalım. Onlar dağlıydı, dıŐarıyla iliŐkileri yoktu ve bu hallerinden memnundular. Bir tek on-

ların da herkesinkine benzer bir dertleri vardı; evi yıkılası Pala Osman Paşa ve Kör Reşit Paşa... Kâh Pala Osman Paşa, kâh Kör Reşit Paşa saldırıp onları korkutuyordu.

Bengîn ile Meyro'nun kervanı Şengal'e ulaştığında Yezidiler onlara büyük bir misafirperverlik gösterdiler. Onları Evdalê Zeynikê göndermişti, onun evlatlarıydılar. Evdal Yezidilerin atadan dostuydu. Derlerdi ki, dostunun dostluğundan vazgeç ama atalarının dostunun dostluğundan vazgeçme. Evdal'a çok güveniyorlardı, sesini, sanatkârlığını, insanlığını ve yakınlığını seviyorlardı. O da onları hiç unutmuyor, yolu oralara düşünce onlarda aylarca misafir oluyor, beraber bolca vakit geçiriyorlardı. Şimdi Evdal'ın onlara işi düşmüş, onlardan evi yıkılasıca Egit Bey'in öfkesi dininceye kadar Meyro ile Bengîn'e sahip çıkmaları ricasında bulunmuştu.

Ama Egit Bey'in öfkesi dineceğine daha da büyüdü. Köye tekrar atlılar gönderdi. Fakat Bengîn ile Meyro kayıptı. Atlılar her yeri kolaçan ettiler, herkesi sorguya çektiler, bütün mahlûkatın izini sürdüler, fakat heyhat, Bengîn ile Meyro'nun izine hiçbir yerde rastlamadılar. Yer yarılmış içine girmişlerdi. Hiç kimse hiçbir şey bilmiyordu; görmemiş, duymamıştı. Ahali kör, lal ve sağır olmuştu. Bu durum da Egit Bey'i kudurmuştan beter etti, ağzından salyalar aktı. Her yere emir ve fermanlar uçurdu. Kendisinin ve Osmanlı'nın süvarilerini Bengîn ile Meyro'yu yakalasınlar diye her yere saldı. Böylece rahmetli Tahar Han'ın dengbêji Evdal'a öldürücü darbeyi indirmeyi düşündü. Ama Egit Bey, süvarileri ve zulmü bir başına kalmıştı; onlara kimse yardım etmedi.

Bu şekilde günler, aylar, yıllar geçti. Mesele meseleye eklendi, zaman ve devran döndü, dolaştı. Ama Egit Bey'in kini, nefreti, öfkesi yatışmak bilmedi. Ahali Bengîn ile Meyro hadisesini unuttu ama Egit Bey unutmak bir yana onu bilincine kazınmıştı.

Zaman bu ahval içinde yuvarlanıp gidiyordu; ta ki ocağı yıkılasıca Kör Reşit Paşa günün birinde Egit Bey'i ziyaret edinceye

kadar. Yağmurun habercisi rüzgâr, hastalığı nî nöbetse, kötülüğün ve musibetin habercileri de Egit Bey'le Kör Reşit Paşa'dır. Eğer Kör Reşit Paşa Egit Bey'in ziyaretine gelmişse, belli ki tekrar Azrail halaya duracak, ona çok iş düşecekti. Reşit Paşa birkaç gün Egit Bey'in yanında kaldı, bol bol Osmanlı devletinin durumunu, Egit Bey'in icraatlarını, devletin önemli işlerini konuştular. Her iki taraf da birbirinden memnundu. Son gün Egit Bey büyük bir ziyafet tertipledi. Rakkaseler, soytarılar, pehlivanlar, sazandeler, âşıklar birbirine karıştı. Kızarmış onlarca kuzu tüketildi, yakuti şaraplar su gibi aktı. Gecenin geç bir vaktinde Reşit Paşa ellerini sakallarına götürdü, sıvazladı, bir çöple dişlerinin arasını temizledi, bir kahkaha atarak Egit Bey'i dürtüp şöyle dedi:

"Egit Bey, Egit Bey... adına sahip çık.* Nerede senin yiğitliğin? Biz senin elin kolun uzun, hükmün, kudretin ağır, sözlerini kanun bilirdik. Fakat bakıyorum ki kimse seni takmıyor, ahali sözlerini çiğniyor. Egit Bey yüksekten uçmuş, enginlere düşmüşsün. İki sokak yetimini bulmaktan mustaripsin. Ahali sana gülüyor, seni alaya alıyor. Egit Bey! Palavrayla devran dönmez. Dikkatli bakacaksın, derin bakacaksın, uzaktan bakacaksın. O kör ihtiyarın yetimlerinin buralarda, sana bana yakın olduklarına inanıyor musun? Egit Bey! Uzaklara bak, uzaklara..."

Bu sözler üzerine Egit Bey, Kör Reşit Paşa'nın her şeyden haberdar olduğunu anladı. Ertesi gün Kör Reşit Paşa şehirden ayrılırken, Egit Bey de atlılarıyla birlikte birkaç beygir yükü mücevher, elbise kumaş, halı kilim, deri hançer yükleyip peşine düştü ve onunla Erzurum'a kadar gitti. Paşa'nın ayaklarına kapandı, bir top gibi peşinden oradan oraya yuvarlandı, ardından koştı, gidip geldi. Paşa, Egit Bey'i yeterince yordu, onunla iyice eğlendi, dalga geçti, sonunda her sözünü ona belleterek şunları söyledi:

* "Egit" Kürtçede "yiğit" anlamına gelir. (ç.n.)

“Egit Bey, Egit Bey! Erkek ol, erkek. El at biraz kendine, biraz gürlü, elin iş tutsun. Egit Bey! Unutma devletin eli kolu uzundur, her yere yetişir, kulağı açıktır her şeyi duyar. Peşinde olduğun yetimler Şengal Dağı’nda, Yezidilerin içindeler. Egit Bey, siz Kürtlerin sözüdür; eceli gelen teke, gider çobanın ekmeğini yer dersiniz. Belli ki Yezidilerin canı tekrar kötek istiyor. Bizi utandırma, devletin sözünü boşa çıkarma. El at kendine, el...”

Kör Reşit Paşa’nın sözü ve beyanı üzerine, Egit Bey keyiflendi. Şimdi bütün yollar önüne açılmıştı. Yurduna döndü, tellal çıkardı, o haftayı şenlik haftası ilan etti, yeme içme saraydan dedi, düğün, dernek, her türlü eğlence serbest, diye ekledi. Kimse olup bitenlere bir anlam veremedi, Egit Bey’in neden böyle imana geldiğini kimse anlamadı. İki üç hafta sonra, silahlanıp kendi askerleri ve Osmanlı askerlerinden oluşan tam teçhizatlı otuz tabur askerle, top ve humbaralarla ülkenin güneyine doğru sefere çıktığında şenliğin sebebi anlaşıldı. Demek Bengîn ile Meyro’nun izine rastlamıştı, bu yüzden Şengal Dağı’na sefere çıkıyordu. Şimdi kini ve nefreti Yezidilere yönelmişti. Şöyle diyordu:

“Demek onları Şeytan’ın torunları koruyor ve benim bundan haberim yok ha! Şeytan’ın piçleri belalarını arıyor. Zaten onlar Muhammed’in dininin de günahkârlarıdır.”

O da, Yezidi düşmanı öteki zalimler gibi onları “Şeytan’ın çocukları” olarak nitelendiriyordu. Şengal yolculuğuna karar verdi ve virane Şengal’e doğru sefere başladı. Yoldayken iki seçkin komutanını önceden Yezidi büyüklerinin Mergeh İhtiyarı Şeyh Xelef’in yanına, Bengîn ve Meyro’yu kendisine teslim etsinler diye gönderdi. Onları kimsenin teslim etmeyeceğini biliyordu. Bununla, savaş istemediğini göstermek istiyordu.

Egit Bey’in seferi her yerde yankılandı. Kötü haber köye de ulaştı. Evdal ile Gulê haberle irkildiler. Onlar da herkes gibi meselenin bittiğine, unutulduğuna inanmıyorlardı. Şimdi ocağı batasınca Egit Bey, büyük bir kuvvetle, Şengal Dağı’na, Bengîn ile Meyro’nun mekânına doğru sefere çıkıyordu. Egit Bey’in kini,

nefreti öylesine büyüktü ki, iki yetime olan garezi ona bütün bunları yaptırabiliyordu. Evdal Kürt beylerine, ileri gelenlerine Egit Bey'i engelleyip kan dökülmesine mani olsunlar diye haber gönderdi.

Egit Bey'in bu yaptığı Kürt gelenek ve göreneklerine uymuyordu. O her türlü âdet ve usulü çiğniyordu. Beyler, ileri gelenler kabile kabile yola koyuluyor, Egit Bey'in yoluna çıkıyorlar, kâh kem sözle, kâh ricayla, seferden vazgeçip geri dönsün diye onu ikna etmeye çalışıyor, ona diyorlardı ki:

"Egit Bey! Bu çıktığın sefer senin gibi bir makul adama yakışmaz. İki masum yetim için, alay alay, tabur tabur asker kaldırmış, tekmil ülkeyi gama kedere gark etmişsin. Egit Bey kanla yıkanmaz. Gün aklın, mantığın günüdür. Büyüksün sen, rahmet ve ululuk senin elinde. Onlar etti sen eyleme, onlarla birlikte günahsız Yezidileri de yakma."

Yezidilerin lideri Şeyh Xelef de, komutanlarla haber salıp demişti ki:

"Egit Bey'in sözü başımız gözümüz üstünedir. Fakat bizim bir de âdetlerimiz, usullerimiz var. Egit Bey bunları bilmez mi? Mesela birisi gidip Egit Bey'in bahtına, merhametine sığırsa, onu geri verir mi? Bengîn ile Meyro'nun biz Yezidilere sığındığını bilmiyor mu? Onlar merhametli Yaradan'ın ve bizlerin misafirleridir. Bizim nezdimizde Egit Bey'in kadri kıymeti hiçbir şeyle ölçülmez. Bizden her şeyi istesin, bir tek Bengîn ile Meyro'yu geri vermemizi istemesin. Gelip bize misafir olsun, onun için oğullarımızı, kızlarımızı ona kurban ederiz ama misafirlerimizi veremeyiz. Savaşa gelince, biz bundan kaçıyoruz, Egit Bey'i ve Osmanlı devletine gücümüz yetmez, onlara kafa tutamayız ama elâlemi de kendimize güldüremeyiz, âdetlerimizle, usullerimizle oynayamayız."

Şeyh Xelef'ten gelen haber ve selamlar, araya giren beylerin, ileri gelenlerin çabası para etmedi. Egit Bey'in eline bir fırsat geçmiş, Kör Reşit Paşa'nın sözleriyle de arkasını sağlama almıştı.

Kimseleri dinlemedi ve Şengal Dağı'na saldırdı. Dağ pek asiydi, geçit vermiyordu, yol bulmak imkânsızdı. Egit Bey toplarını, humbaralarını orada bıraktı ve Şengal'e atlılarla girdi. Yezidiler direnmedi, dağın iç kısımlarındaki Laleş Vadisi'ne doğru geri çekildiler. Bengîn ile Meyro'yu gözü gibi koruyor, sürekli yerlerini değiştiriyorlardı. Laleş Vadisi, en kutsal mekânları, dinlerinin merkeziydi. Yezidilerin ulu kişisi İhtiyar Mergeh'in evi oradaydı. Bütün kutsal tapınakları, kutsal kitap ve defterleri de orada gizliydi. Orada Berê-reşê Mieleq, Kaf, Zimzim ve Kaniye Spi adlı dört ziyaretgâhları vardı ve bir Yezidi buraları ziyaret etmeden hacı olamıyordu. Laleş Vadisi o kadar kutsal bir mekândı ki, Yezidiler orası için *Qewlê Sura Afrina Dinyayê'*de şöyle derler:

*Hüdavendimiz ustanın çırağıdır
Laleş'i yukarıdan aşağı getirdi
Laleş güzel bir yer, yurt oldu
Yerde yeşerdi her türlü bitki
Pek çok canlıya rızık oldu.*

Laleş Vadisi Yezidilerin kalbiydi.

Ama bu Egit Bey'in umurunda değildi. Atlılarıyla Laleş Vadisi'ne saldırdı, bir aylık bir uğraş sonucu, kayaları aştı, sarp yerleri geçti ve en sonunda vadiye girmeye muvaffak oldu. Şeyh Xelef'e bir haber daha gönderdi, Bengîn ile Meyro'yu teslim etmeleri istedi. Ama Egit Bey'in nasıl sözse, Yezidilerin de sözü sözdü. Bunun üzerine Egit Bey'in atlıları bütün gücüyle saldırdı. Doğrudan ziyaretgâhlara değil, çevrelerine yöneldiler. Orada büyük bir kapışma oldu. Yezidiler yiğitçe direndiler ve Bengîn ile Meyro'yu korudular. Fakat Yezidilerin kazanması imkânsızdı. Egit Bey'in adamları Laleş'in etrafındaki köylere saldırıp her yeri viraneye çevirdiler, kadınları, erkekleri, yaşlı ve çocukları katlettiler, taşı toprağı ateşe verdiler, koyunları davarları telef ettiler.

Yezidiler çaresizliklerini anladılar. Bütün güçlerini bir araya getirip Laleş'in merkezine çekilmeye ve vadiyi kendileri gibi Egit Bey'in askerlerine de mezar kılmaya karar verdiler. Kimse kutsal mekânlarına, kitap ve defterlerine dokunmamalıydı. Ölüm bu ayıptan yeğdi. Ve Bengîn ile Meyro'yu korumak, onları yaşatmak canlarından daha kıymetliydi. Bu yüzden Bengîn ile Meyro'yu birkaç süvariyle birlikte savaş meydanından ve Laleş Vadisi'nden uzaklaştırıp Şengal Dağı'nın öteki yüzüne götürdüler.

Ama Şengal Dağı'nda da bazı sahtekâr ve hilebazlar vardı. Bengîn ile Meyro'nun gidiş haberini yıldırım hızıyla Egit Bey'e ulaştırdılar. Egit Bey sırttı, bıyıklarını burdu ve bir bölük süvariye Bengîn ile Meyro'nun yolunu kesmeye gönderdi. Süvariler hemen yetimlere saldırmadılar. Hücüm etmek yerine, yolunu kaybetmişlerin küçük kervarına, vadiyi tamamen terk edinceye kadar yol verdiler. Ve bir gece, kervana saldırıp onları bir mağarada kısırdılar. Kan dökücü süvariler Bengîn ile Meyro'ya eşlik eden fedakâr Yezidileri öldürdüler, ikisini sağ yakalayıp ocağı batasıca Egit Bey'e getirdiler.

Egit Bey kazanmıştı. Boynu bükük yetimleri alıp, izlerini kaybetti. Sanki yer yarılmış içine girmişlerdi. Bengîn ile Meyro arkalarında hiçbir iz bırakmadan kaybolmuşlardı. Ölü mü sağ mı olduklarını kimse bilmiyordu. Akıbetlerini sormak için Egit Bey'e giden elçiler ve ricacılar eli boş dönüyordu. Egit Bey bıyıklarıyla oynayarak, sırtıp dalga geçerek soruyordu:

"Kör Evdal'ın hali nicedir, hiç söylemiyorsunuz bana?"

Evdal, Süphan Dağı'na sığındığı o Newroz gününden on gün kadar önce Bengîn ile Meyro'nun yakalandığını öğrendi. Kapkara dünyası cehennem oldu, bedeni ve ruhu o cehennemin ateşiyle yanmaya başladı. Gulê çığlık çığlığa ağlamaya başladı. Evdal'ın evi, medresesi taziye evine döndü. Yüzlerce binlerce kişi gelip gözyaşı dökerek onları teselli etmeye çalıştı.

Yaşlı Evdal çaresizdi.

Egit Bey'in yaptığı kötülük ülkenin bütün köylerine, şehirlerine, dört bucağa yayıldı. Ahali olup bitenlere kahroluyor, Egit Bey'e lanet okuyordu. Ama hiç kimse hiçbir şey yapamıyordu. Ülkede Egit Bey'in kinine, nefretine karşı koyacak, halkın feryadına ses katıp yükseltecek hiç kimse yoktu.

Ey sabırlı okur ve dinleyiciler! Evdal'ın Süphan Dağı'na sığınma kararı verdiği gün, tekmil ahval ve şerait böyleydi, insanlar bu haldeydi ve bu yüzden onlar da Evdal'ın peşine takılıp dağa gitmişlerdi.

Biz şimdi tekrar Süphan'a varacak, Evdal, Gulê ve ahalinin yanına gideceğiz.

ŞAFAK

1.

Güzel Haber

Güzel ve iyi bir gün daha devrilmişti. Bir şafak gitmiş, yeni bir şafak gelmişti. Bütün o uzun gün boyunca, Evdal'ın, Gulê'nin ve ahalinin beklediği haberler ise henüz ulaşmamıştı. Gökyüzü açıktı, yavaş yavaş aydınlanmaya başlıyordu. Uzaklardan gelen ince hafif bir sıcaklık Süphan Dağı'na ulaşmak üzereydi. Ortalık sessizdi, Evdal'ın sesinden başka hiçbir ses yoktu. Evdal'ın, Gulê'nin ve yanlarında kalarların gözüne uyku girmemişti. Dağdan inip kara çadırlarına girmemiş, uykuyla yoldaşlık yapmamışlardı. Haber bekliyorlardı. Yorgundular, beyaz gölün kıyısında yanan ateşin etrafında toplanmış, Evdal'ı dinliyorlardı. Odun ateşi harlı harlı yanıyordu hâlâ. Orada, külden bir tepelik oluşmuştu, ateş de o tepelikten yükseliyordu. Ateşin yalazları beyaz gölün yüzeyinde yansıyarak parlıyordu.

Şafak atıyor, yeni bir gün başlıyordu. Yeni bir hayat başlıyordu. Yıldızlar sönüyor, batıyordu. Güneş ışığı ağır ağır yayılıyordu. Yeni çiçekler açıyordu. Kuşlar yumurtalarını kırıyor, yeni civcivler yeni bir hayata gözlerini açıyordu. Sabah çiyinin damlaları otlara, çiçeklere, yaprak ve ağaç dallarına düşüyordu. Göl renk değiştiriyordu, gecenin koyu rengini bırakıp kuşluk vaktinin alaca rengine bürüyordu. Aşağıda çadırların oralarda bir at kışneye kışneye bir yavru getiriyordu dünyaya. Yükseklerde bir kuş ötüyor, yeni güne merhaba diyordu. Dünya uyanıyordu.

Evdalê Zeynikê, karısı Gulê, oğlu Temo, öğrencileri, dostları arkadaşları seher vakti Süphan Dağı'nda, beyaz gölün kenarında oturmuş dünyanın çarkına, devr u devranın hızla geçip gidişine şahitlik edip, Temo'nun karısı Zinê'nin doğurmasını, Bengi ile Meyro'nun izini bulan ve yanlarına gelmek üzere yola çıkmış olan köylülerin ve rehberlerin gelmesini bekliyorlar. Evdal'ın gözleri uykusuzluktan, yorgunluktan, deritten, tasadan ve kederden bir yanardağ tutuşmuş gibi acıyor, yanıyordu. Yeni baharın, yeni başlayan kokusu ve nefesi ve kuşlarla turnaların gelişi, kanadı kırık turnayı deliye döndürmüştü, sakinleşmek bilmiyordu.

Bekliyorlardı, beklerken Evdal'ın stranlarına kulak kesilmiş, dinliyorlardı.

Aşağıda çadırların arasında da hayat başlıyordu. İnsanlar uyanıyor, kara kıl çadırlarından çıkıyor, soğuk pınarda ellerini yüzlerini yıkıyorlardı. Süphan Dağı'nın çevresi çadırlarla donanmıştı. Çadırlar keçi kılından dokunmuştu. Kürtler kara çadırları çok sever, şöyle derlerdi: "Kara çadır en güzel mekândır." Bu şekilde Süphan Dağı'nın dört bir yanına çadır kurmak, ortalığı kara çadırla donatmak bir tür haykırıştı. Sessiz bir haykırış. Ahali çadırların kazıklarını çakmış, başlarını kaldırmış, sessizce bir ses vermişti.

Bu sessiz haykırışın sesi Evdal'dı. Dur durak bilmeden sesini yükselttikçe yükseltiyor ve okuyordu. Yeni şafağı, yeni günü görmüyordu ama sesiyle onu karşılıyordu?

Vay bana ey felek

Bana bunu neden yaptın?

Kartalını salıp öbeğimi dağıttın

Beni çelik bir kutuya çevirdin, ağzıma

dudaklarıma balmumu sürdün

Her kim dostumsa, onu üzdün

Her kim düşmanımsa onu mesut ettin

Vay bana ey felek

*Süphan Dağı yaylası güzeldir ağaç gölgesinde
Felek şaşkına çevirdi beni, bir aşağıdayım bir yukarıda
Felek haindir, devran bedbahttır, ne etsem, ne yapсам fayda etmez
Vay bana ey felek...*

Evdal sesle, tınıyla yaşardı, gözleriyle değil. Son yıllarda hem o hem de Gulê pek zayıflamış, bir yumruk kadar kalmışlardı. Onları ayakta tutan şey ses, deyiş, söz, şarkı ve stranlardı. Evdal şimdi nasıl yaşlandığını gözleriyle görmüyordu ama yüreği ruhu ve güneşin altında kalan çöl gibi kavrulmuştu. Öte yandan anuların ardına düşme ve geçmişi hatırlama hissi Evdal'da çok gelişkindi. Geçmiş zamanları, eski dönemleri şimdi berrak su damlası gibi tane tane hatırlıyordu. Dünü ve bugünü, duyduğu, yaşadığı hadiseleri, maceralarını, kendi kaderini, Gulê, Temo, Bengîn, Meyro, Tahar Han, Şeyh Silê ve turnayı büyük bir ustalıkla birbirine ekliyor, muhteşem stranlar vücuda getiriyordu. Çoğu zaman eski stranları, eskide olup bitenleri okurdu; ancak gerçekte yaşanan günü, kendi yaşadığı olayları ima ederdi. Bu yüzden günlük durumları ve hadiseleri stranlara ekliyor, onlara kendine göre yeniden biçim veriyordu. Evdal tam bir keyif ve neşe adamıydı. Ancak yaşadığı ülke, kederden, acılardan uzaklaşmasına izin vermiyordu. O yüzden çoğu stranı melûl, içli, gamlı, kederli ve yaraktı. Kör olduğundan beri hiç kimse neşeli bir stran okuduğuna şahit olmamıştı. Yedi yıldan beri kederin, acının, hüznün dengbêjiydi. Stranları, eserleri hayatının aynası, ruhunun, yüreğinin sesi gibiydi.

Ama bu yeni şafak vakti, neşeli, keyifli stranlar söylemeyi umut ediyordu.

Ahalide bir hareketlenme başlamıştı. Sesler çoğalıyor, her geçen an daha çok kişi Evdal'ın etrafında birikiyordu. Çocuk sesleri yükseliyordu. Güneş ışıkları Süphan'ın yükseltilerine ulaşır karanlığa tamamen baskın geldikten sonra, bir delikanlıyla üç yaşlı kadın çadırların bulunduğu yerden çıkıp, bağıra çağıra,

gürültü patırtıyla dağın doruğunda birikmiş kalabalığa doğru yürümeye başladılar. Kalabalığa yaklaşıncaya hep birlikte cemaate seslendiler:

“Müjdeler olsun, müjdeler olsun... Temo ile Zinê'nin bir çocuğu oldu, bir çocuk geldi dünyaya. Zinê, Evdal ile Gulê'nin ocağını şenlendirdi, nur topu gibi bir oğlan getirdi dünyaya...”

Cemaate bu şekilde güzel bir haber ulaştırdılar. O vakit Evdal'ın zayıf bedeni sallandı, titremeye başladı. Böyle güzel bir haber beklemiyordu. Yeni yıldan beri kara bir gece üzerine çullanmış, ekmeğin suyun tadı kaçmış, dert ve keder soluğunu kesmiş, uyku haram olmuştu ona, güzel bir habere hasret kalmıştı. Bir süre sessiz, nefessiz kaldı. Vay dünya vay! Bu kutlama ve bahtiyarlık nefesini kesmiş, sesi çıkmıyordu. Bir süre sonra Gulê Temo'ya seslendi:

“Temo, oğlum... garibim, helal süt emmişim... sen baba oldun, ben nine, Evdal da dede. İyi oldu, yeni gün iyi başladı, güzel başladı. Kalk tez davran, çadıra koş, gör oğlunu, Zinê'nin gözlerinden ve alından öp.”

Temo da güzel haberi almıştı. Gülümseyerek etrafına bakıyordu. Evdal ise sessizdi hâlâ ama keyfine diyecek yoktu. Temo ayağa kalktı, Gulê ve diğer kadınlar zılgıt çekmeye, Temo da koşmaya başladı. Ama çadırlara doğru değil. Gölün etrafında koşarak dönmeye başladı. Bir şeyler söylüyordu ama kimse ne dediğini anlamıyordu. Mutluydu. Birkaç kez gölün etrafında dolandı. Sonra gelip annesinin, babasının tepesinde dikildi; onlara, kalabalığa birkaç nefeslik baktı, ardından birdenbire çadırlara doğru koşmaya başladı. Temo'nun koştuğu tarafta güneş ışıkları çıkmış geliyordu. Temo ufku sarılığını, güneş ışıklarının kızılığını önüne katıp koşu koşu çadırların bulunduğu yerde gözden kayboldu.

Haber iyiydi ama dünyanın da bir düzeni vardı; kâh şimdi, kâh sonra, kâh yukarıda, kâh aşağıda... Şimdi de kötü habere geldi sıra.

2.

Kara Haber

Batsın bu dünya. Yaraları sağaltmıyor, hastaları iyileştirmiyor, hastalıkları ortadan kaldırmıyor, bahtiyarlığı, sevinci daim kılmıyor. Yaşlı kadınların Evdal ve cemaate ulaştırdıkları haber, herkesin üstüne mutluluk boca etti. Aylarca süren gam, keder, üzüntü ve sıkıntıdan sonra bir bahar yağmuru gibi geldi. Gulê ve kadınlar zılgıt çekti, gençler halaya durdu, dengbêj ve ozanlar ses verip avazın yankısını göğe ulaştırdılar, ortalık alkıştan inlemeye başladı, Evdal ise hayallere daldı. Acaba kaderleri değişiyor muydu? Kahrolası felek yüzünü onlardan çevirmiş olabilir miydi? Köyde ona malum olanlar başlıyor muydu yoksa? Süphan Dağı imdatlarına mı yetişiyordu?

Acaba gözleri de açılabilir, turnanın kanatları iyileşebilir, uçup sürüsüne katılabilir miydi?

Kısa süren bir sessizlikten sonra Evdal tekrar elini kulağına götürdü. Şimdi neşesi ve heyecanı daha da büyümüş, inancı ve umudu daha da güçlenmiş, sesi ve avazı daha da kuvvetlenmişti.

*Çadırlarımız çıkmış Süphan Dağı'na, buralara
Evdalê Zeynikê kördür, firaridir kaçır
Vaylar bana, ahlar bana
Belanı bulasın ey dünya
He turna he, ötersin Süphan'ın doruğunda*

Kalbimi, ciğerimi eritirsin

Ne mutlu o yıllara, o zamanlara

Kanatların sapasağlamdı, ben de sağ salim çıkardım yaylaya

Söyle ey turna, haydi söyle

Çoktur derdin, kanatların kırık

Haydi gel, Süphan'ın kudretine, hikmetine sığınalım

Ki gözlerimi iyileştirsin, senin de kanatlarını

Turna da ötmeye başlamış, sesi öteki seslere karışmıştı. Evdal iyice coşmuştu. O şafakta söyledikçe söyledi. Stranı strana ekledi, macerayı maceraya, hadiseyi hadiseye. Kürdistan bitimsiz bir strana dönüp Evdal'ın diline düştü. Dünya onun kelimeleleriyle sıvandı. Kader onun stranlarına dize oldu. Egî Bey ve namertliği, Evdal'ın stranlarının seline kapıldı, bir çakıla dönüştü. Evdal diyordu ki:

“Lo lo ey şagirtler, lo lo... mesut yüreğe her gün bayram. Mutlu kalbin sahibine ölüm yok, her mevzuya bahistir. Büyük şairimiz Ehmedê Xanî'ye bakın ve iyi öğrenin onu. Üstat Ehmedê Xanî'den sonra pek çok emir, bey, mühim adam gelip gitmiş. Hani hangisinin adı sanı kaldı geride? Ama büyük üstadın adı ebedidir, memleketin kale ve burçlarına yazılıdır. Egî Bey'in yaptıkları adı sanı, zürriyeti, yolu olmayanların ettikleridir. Egî Bey bugün var, yarın yok.”

Şüphesiz stran ve söz seli altında, mevzunun nirengi noktası Bengîn ile Meyro'ydu. Evdal'ın akli fikri onlardaydı. Acaba ne olmuştu onlara? Temo'nun oğlunun hayırlı haberinden sonra, gün içinde Şengal Dağı'ndan da hayırlı bir haber gelir miydi? Bengîn ile Meyro'nun sesini tekrar duyabilecek miydi? Yoksa bir daha dizlerinin dibinde oturtup onlara stran okumayacak mıydı? Evdal sözü söze bağlıyor, iç içe geçiyor, en sonunda da Bengîn ile Meyro'nun macerasına bağlıyordu.

“Ey arkadaşlar, dostlarım. Ömrümün sonbaharının yoldaşları... Yakalanmalarına üzülmiyorum. Er kişi yakalanabilir. Pran-

ga, aslanın halhalıdır. Benim asıl derdim geleneğin, usulün bozulmasıdır. Beylerin, büyüklerin yetimlerin peşine düştüğünü, âşıkların izini sürdüğünü nerede duydunuz, nerede gördünüz? Ülkemiz kar gibi beyaz, temiz ve güzeldir, geleneğin, göreneğin yurduudur. Ama bugün eşekler anıyor, köpekler havlıyor her yerinde. Bu sözleri sarf ettiğim için bağışlayın beni fakat kardan daha temiz başka bir şey yokken üstünde itler havlıyor, eşekler anıyor. Ama ben bağışlayan Yaradan'dan umudumu kesmedim, mutlaka Bengîn ile Tavbanû'yu kavuşturacak beni."

Evdal daha böyle konuşurken, birkaç yaşlı kadın çadırların oradan gelip Gulê'ye el salladılar. Elleriyle Gulê'nin yanlarına gelmesini işaret ettiler. Gulê kalkıp onlara doğru gitti. Bir süre orada Evdal ve cemaatten uzakta fısıldaştılar, sonra birlikte çadırlara doğru gittiler. Evdal Gulê'nin gittiğini hissetmişti, gülererek dedi ki:

"Gördünüz... Mahrume Gulê dayanamadı. Torununu görmeye gitti."

Evdal'ın peşine düşüp Süphan Dağı'na gelenlerin büyük çoğunluğu köylüydü. Pek çok dengbêj, şair, halaycı, masalçı, sazband, zurnacı, kavalcı ve sanatkâr destek verip pirlерinin yanına gelmişti. Evdal'a değer veren ve Egit Bey'in yaptıklarını münasip görmeyen pek çok bey ve ileri gelen ise selam gönderiyor, yeme içme ve giysi masraflarını karşılıyorlardı. O zamanlar tuhaf bir şekilde bütün ülkenin dengbêjlerinin birbiriyle ilişkisi vardı. Hepsi birbirini tanıyordu, birbirlerinden haberdardılar. Sözlerini, fikirlerini birbirlerine ulaştırıyorlardı. Bir haber, bir söz, bir istek bir gün içinde ülkeyi baştan başa dolaşabiliyordu. Şengal Dağı ile Süphan Dağı arasında onlar haber getirip götürdü. O yüzden haberler tez gidip gelirdi.

"Bir âlim bir âleme bedeldir," dedi Evdal ve sözünü sürdürdü. "Yarasını yaralı bilir, hekim değil. Ülkemizde âlim azdır, bir elin parmakları kadar. Bir tarafta Osmanlı, bir tarafta da Egit Bey ve onun gibiler kar kadar bembeyaz tertemiz ülkeyi cahil cühe-

lanun piknik alanına çevirmişler, âlimlerin meclis ve divanhane-sine değil... Kitapların, defterlerin, âdet ve usullerin düşmanları yönetiyor bizleri. Haydi gelin, bencileyin Allah'ın Evdal'ına izah edin bu durumu, bu nice haldir böyle? Duyduğuma göre Egit Bey Yezidilere de büyük bir zulüm yapmış."

Bu arada Gulê yanında bir grup kadın, erkek ve gençle cemaatın yanına döndü. Yüzü solgun, gözleri ağlamaklıydı. Kimseden ses çıkmıyordu. Yavaşça gelip saygıyla oturdular. Gulê Evdal'ın yamacına oturdu. Cemaat kötü bir şey olduğunu anlamıştı. Ama Evdal, Gulê ve gelenleri görmüyordu. Yine de Gulê'nin tek başına dönmediğini hissetmişti. Sözü kesip Gulê'ye döndü:

"Gulê, mahrumem. Koşturup torununa gittin. Haydi anlat hele, torunun nasıl, kime benziyor? Ya Zinê nasıl?"

"Evdal, mahrum Evdal. Torunun bir parça şeker, bir altın damlası gibi. Ağlıyor, ağlaması bir stran gibi. Dedesine, ülkenin dengbêji Evdalê Zeynikê'ye çekmiş. Gözleri kocaman, alnu geniştir. Yüzü nur saçıyor. Zinê'ye gelince, sevinçten adeta uçuyor, oğlunu kucağına almış ona rınni söylüyor. Anne oğul, ikisi yatakta, iki melek gibi uyuyor. Ama neyleyeyim ben, batsın bu dünya, sevincimizi kursağımızda bıraktı işte. Halimiz hal değil."

Gulê burada durdu, daha fazla konuşmadı.

"Mahrumem Gulê... kaç yıllık karımsın; hayatımın, canımın, ruhumun ortağısın. Birbirimizden saklımız, gizlimiz yok. Sözü dolaştırıp duruyorsun, bir şey demek istiyorsun. Sen de bilirsin, akmayan gölün suyu çürür. Sen ki açıksözlülüğünle meşhursun. Haydi gel mahrumem, ne olursa olsun söyle bana."

"Ne diyeyim ki mahrum Evdal. Bizim başımıza geleni Allah kimselere yaşatmasın. Kısa bir süre öncesine kadar yüzümüz güleç, yüreğimiz şendi, şükredip duruyorduk. Şimdi yüzümüz ağlamaklı, ağızımızda çığlık, kalbimizde yara var. Allah kötü yazmış yazımızı. Ne desem, nasıl anlatsam, nereden başlasam? Ortalık karmakarışık, bir taraf nur içinde, bir taraf karanlık. Ne diyeyim Evdalo? Yüreği dertli, içi yaralı Evdal!"

Gulê, Evdal'ın ellerini avuçlarına alıp sıktı. Evdal tekrar hüzünlendi. Hava serin olmasına rağmen alnında ter damlaları birikmişti.

“Vay bana vahlar bana,” dedi. “İşte şimdi ocağım battı, dirliğim bozuldu. Egit Bey şimdi belimi kırdı, ruhumu, canımı ezdi. Vay bana vay! Tavbanû, ela gözlü, sarı örüklü... Bengîn'im, yiğit, yakışıklı oğul... Ahhh! Gulê ey mahrume Gulê, söyle hele nasıl oldu, ne duydun, söyle...”

“Ey Evdal, kötü talihli Avdal! Başımıza neler geldiğini görüyor musun? Evimiz yandı, ocağımız battı. Ocağı batasıca Egit Bey, Bengîn ile Meyro'yu öldürtmüş... Ah ah, bu sözler ağzımdan çıkacak mıydı, ah... Biraz önce Yezidi iki süvari varıp kara haberi verdiler. Yezidiler, köylüler, dengbêjler Bengîn ile Meyro'nun izini sürüyorlarmış. Bengîn ile Meyro'yu Şengal Dağı'nın yamacında, bir geçitteki mağarada bulmuşlar. Yan yana yatıyorlarmış. Elleri birbirine kavuşmuş halde, yüzleri güleç, huzur içinde uyuyorlarmış. Karanlık mağarada yüzleri aydınlık ve dinginmiş. Bedenlerinde bir işkence, bir darp izi yokmuş. Temiz, beyaz kıyafetler içinde, uyuyan iki melek gibiymişler. Meyro'nun saçları örgülü, Bengîn'in bıyıkları burmaymış. Süvarilerin söylediğine göre zehirlenerek öldürülmüşler. Duy Evdal duy hele zalimler oğlumuz ve kızımıza neler yapmışlar, yetimlerimizi bizden nasıl ayırmışlar. Yezidilerin lideri dostun Şeyh Xelef kendisi cesetleri almaya gitmiş, alıp ikisini Lales Vadisi'nde toprağa vermiş. Şu anda Şengal Dağı karalar bağlanıp taziyeye durmuş. Ne diyeyim ben, hangi uçurumdan atlayayım... Mahrum Evdal, haydi elini kulağına götür, çığırma başla; güneşi ağlat, kat bulutları birbirine, yağmur yağdır, ateş yağdır ocağı batasıcaların üzerine, dağı dağa kavuştur ve sesini, avazını, yasını duyur bütün âleme.”

Evdal sessizce Gulê'yi dinliyordu. Bütün bedeni nöbete tutulmuş, titriyordu. Elleri Gulê'nin elleri arasında salıncak gibi gidip geliyordu. İçi yanıyordu. Bütün bedenini hararet içindeydi.

Bir iki kez yekindi, ayağa kalkmak için gücünü topladı. Gulê de yardımcı olduğu halde başaramadı. Çaresizce yerinde oturdu. Bir şeyler söylemek için ağzını açtı, ancak ağzından bir kelime dahi çıkmadı. Gulê, Evdal'ın zor durumda olduğunu anlamıştı. Yüksek sesle etrafa seslendi:

“Ey Evdal, ey Evdal! Tez davranın, birkaç kepenekle yorgan yetiştirin, Evdal'ın üstünü örtün. Evdal elden gidiyor, çabuk olun... Ah ah Evdalo, gönlümün avuntusu...”

Gulê Evdal'ın başını dizine koydu. Herkes başlarına birikti. Birkaç kepenek getirip Evdal'ın üzerini örttüler. Evdal hâlâ bir şeyler söylemek istiyordu. Fakat Gulê ağzını kapattı. “Konuşma mahrumum, konuşma” dedi, alnını sildi, yüzünü, alnını usul usul ovmaya başladı ve Evdal'ın yerine geçerek, ince ince, son derece hüzünlü bir sesle, Evdal'a ağır ağır bir ağıt yakmaya başladı.

Aziz okurlar ve dinleyiciler, gördüğünüz gibi o günün şafağı, karmakarışık bir şafaktı. İnsan güçlkle, melekleri şeytanlardan, ocağı tütenleri ocağı yanmışlardan, yeni gelenleri kaybolmuşlardan, bahtiyarlığı dert ve elemden ayırabilirdi. Zavallı Evdal'ın bunu yapabilecek gücü yoktu, üstüne üstlük kara haber yüküne yük katmıştı... kuşkusuz Evdalê Zeynikê'yi bu halde tek başına bırakıp onu terk etmeyeceğiz. Şimdi onunla gidecek, bu sabah ağır ağır yükselmekte olan güneşin bize neler göstereceğine şahit olacağız.

3.

Güneşin Aydınlığı ve Gökyüzünün Güzelliği

Evdal kendinden geçmiş, bilincini yitirmişti. Yaşlı ve zayıf bedeni bütün bu olup bitenlere karşı nasıl dayanabilirdi ki? Taş olsa erirdi. Gözleri açık, yerde uzanmış, başı Gulé'nin dizinde yavaş yavaş soluk alıp veriyordu. Bedeninde ruh ve kuvvet kalmamıştı. Gözleri yuvalarına kaçmış, yüzü kırışmış, bir yumruk kadar kalmıştı. Ses, söz ve stranlardan dudakları büzülmüş, çatlamaşmıştı. Sakalları bıyıkları uzamış, pamuk gibi beyazdı. Alnına, yüzüne, gözaltlarına derin kırışıklıklar düşmüştü. Kabarmış damarları ince derisinin altından fırlayacak gibiydi. Kahrolası zaman, mührünü bütün yüzüne, bedenine acımasızca basmıştı.

Gulé'nin elleri ağır ağır Evdal'ın alnında ve yüzünde dolaşiyor, bir yandan da onu sakinleştiriyordu. Evdal'ın şakirt, dost ve arkadaşları ve ahali biraz uzakta oturmuş, hüzünlü bir yürek ve endişeli bir ifadeyle ona bakıyor, kan dökücü Egîr Bey'e beddua yağdırıyorlardı. Kadınlar da yavaş yavaş gözyaşı döküyorlardı.

Evdal'ın başucunda Gulé'den başka birkaç kişi daha vardı. Bir köylü acele etmiş, çadırlardan süt ve ayran getirmişti. Gulé önce süt tasını Evdal'ın ağzına götürmek istedi. Ama Evdal ağzını sürmedi. Sonra Gulé ayran tasını ağzına tuttu, bu kez ağzını açtı, birkaç damla ayran içti. Bütün tası bitirinceye kadar tut-

maya devam etti Gulê. Güneş birkaç karış yükselmişti. Ortalık güneş ışıklarıyla parıldıyordu. Güneş Evdal'ın yüzüne vuruyor, bıyık ve sakallarını parılatıyordu. Güneşin altında yüzü nurani bir hal almıştı. Şimdi titremesi az buçuk geçmişti. Huzurlu bir sükûnet içinde, sessizce Gulê ve öteki sesleri dinliyordu. Belli ki birazcık kendisine geliyordu.

Bir süre sonra ellerini kepenegin altından çıkardı, Gulê'nin elini tutup göğsüne bıraktı. Ağzı dudakları hafifçe aralandı ve çok ağır bir edayla şöyle dedi:

"Ey Gulê, mahrumem... gördün işte... bilincim ve bedenim de ihanet etti bana. Dünya bu ey Gulê, dünya... Canımı, bedenimi tanıyınca kadar ömrümü tükettim."

Gulê ve başında bekleyenler onun konuşmasını istemiyorlardı. Kelimeler güçlkle çıkıyordu ağzından. Yüzü renk değiştirmiş, boynu sarkmıştı. Gulê elini yavaşça onun ağzına götürdü ve dedi ki:

"Ey Evdal, ey gönlümün hazinesi. Dur, dinlen biraz, nefes al, uyu biraz. Sözlerin zaten hiç kulaklarımızdan çıkmıyor. Uyanınca tekrar söylersin onları."

Evdal Gulê'nin elini sıktı, başını biraz kaldırdı, dilini dudaklarında biraz gezdirdi ve sözünü kesti:

"Gulê, mahrumem... Ben gücümü sesimden alıyorum, istirahatim ise şarkı ve stranlarımdır. O stranlar sayesinde bedenim sıcak, ruhum yumuşak, kalbim atıyor. Sesim çıkmayınca, stranlarım kalbe, ruha ulaşmayınca o vakit ruhum bedenimi terk edip gider. Gulê'm benim. Umut her şeyin başıdır. Umut her zaman her yerde varlığımdır. Kötülük boldur; alçaklık, pislik sınırsız. Hepsinin kılıcı ve ilacı ise inanç ve umuttur."

O anda Evdal sustu, tekrar nefesi kesildi. Biraz daha ayran istedi. Gulê bir tas ayran daha verdi, sonra da yüzünü soğuk suyla yıkadı. O vakit Evdal gözlerini kapattı, uykuya daldı. Gulê ve Evdal'ın arkadaşları sessizce bakıştılar. Geceleri uyku yüzü görmeyen Evdal'ın tatlı bir uykuya daldığını düşündüler. Fakat

kısa bir süre sonra Evdal tekrar kımıldadı, elleriyle Gulê'nin ellerini aradı. Gözlerini açmadı. Zaten gözleri açık veya kapalı fark etmezdi. Onun için sadece tek bir dünya vardı; gecenin karanlığı... Bu gerçek nasıl değişebilirdi? Gulê ona dedi ki:

"Ey Evdal, artık ses çıkarmadan uyu, her şeyi unut ve uyu. Daha vaktimiz bol, zamanımız geniş. Uyanınca konuşuruz."

Evdal Gulê'nin sesini tekrar kesti:

"Gulê, mahrumem. Zaman uyku, rüya zamanı değil. Ölülerimiz var, yasımız bizi bekliyor. Zaman karaları bağlama zamanı. Bir an önce taziyeye oturmalı, Bengîn ile Tavbanû'yu mezarlarında yetim ve boynu bükük bırakmamalıyız. Taziyeye oturmayan, ölülerinin kadir kıymetini bilmeyen ne insandır ne de Kürt. Talihsiz Tavbanû ile Bengîn rahmet diyarına gittiler, başlarını mezar toprağına koydular. Gulê! Gulê! Vay bana vay! Kürtlerin kesesinden gittiler. Gulê, bahtı kara Gulê! Birkaç ricam var senden. Taziyeleri kimsenin şahit olmadığı sınırsız bir yas olmalı. Ve bana öyle geliyor ki, yastan sonra ben de onların ardına verecek, gözlerimi yumacağım. Ama şimdi yas zamanı, karaları bağlama zamanı. Haydi kalk, Temo'yla Zinê'nin çadırına var, Temo'yla oğlunu al getir."

Evdal'ın sözü üzerine Gulê ve birkaç yaşlı kadınla birlikte varıp Temo ve yeni doğmuş oğlunu alıp getirdiler Evdal'ın yanına. Çocuk çığlık çığlığa ağlıyordu. Temo yüzünde bir gülümsemeyle etrafına bakıyordu. Evdal sırtını bir taşa vermiş oturuyordu. Gulê çocuğu getirip Evdal'a verdi. Evdal onu kucağına aldı, üzerine eğildi, kokladı, elini yüzünde gezdirdi ve en sonunda yüzünü ve alnunu öptü.

"“Yarabbi! Doğum ve hayat kokusu yayılıyor bu çocuktan,” dedi Evdal. “Bu emsalsiz koku hayatın, dünyanın varlık sebebi. Allah'ım, nasıl iştir bu böyle? İşlerine akıl sır erdirilemez. Bir yandan bize bir çocuk veriyorsun, bir yandan da çocuklarımızı bizden alıyorsun, üzerimize gazabını salıyorsun. Güneş doğmuş, herkese doğmuş ama bize değil. Bu nasıl devirdir, bu nasıl

devran! Temo oğul, sıhhatin yerinde olsun, şuur eksik olmasın. Bana iyice kulak ver. Gulê mahrumem, arkadaşlar, dostlar, şakirtler, kadirbilirler! Gözlerinizle görüyor, kulaklarınızla duyuyorsunuz. Bengîn gitti, Bengîn geldi. Güneş battı, güneş doğdu. Bengîn toprağın altında, Bengîn yanımızda, Süphan Dağı'nda. Bengîn öldü, Bengîn doğdu. Eğer siz de benim gibi arzu ediyorsanız, kabul ediyorsanız eğer, bu sabinin, Temo ile Zinê'nin oğlu, benle Gulê'nin torununun adını Bengîn koyuyorum. Bengîn'in izinden gider umuduyla, onun gibi zeki ve âlim, onun gibi ince ve hassas, onun gibi yakışıklı ve becerikli, onun gibi kadirbilir ve hürmetkâr olması dileğiyle... ve umarım Bengîn'in öcü ile Tavbanû'nun ahuru yerde komaz."

Evdal'ın sözü ahalinin gönlüne göreydi. Gulê ve ahali hep bir ağızdan bağırdılar:

"Dediğin gibi olacak. Temo'nun oğlunun adı Bengîn'dir. Bengîn ölmez. Bengîn ile Meyro yaşıyor. Bengîn ölmez... Bengîn ölmez."

Gulê çocuğu Evdal'ın kucağından aldı, yanaklarından öptü ve onu yanındaki ihtiyara verdi. Yaşlı adam da aynı şeyi yaptı, çocuğu alnından öptü ve yanındaki yaşlı kadına verdi. Kadın da aynı şeyi yaptı. Bu şekilde küçük Bengîn, elden ele, kucaktan kucağa dolaştırıldı. Bu iş derin bir sessizlik içinde yapıldı. Yeni doğmuş Bengîn'in sesinden başka tek bir ses çıkmadı. Sanki topluluk bir ayın içindeydi. Sessizlik dalga dalga yayıldı. Bu şekilde ahali çocuğu annesi Zinê'ye ulaştırdı. Süphan Dağı'nda birikmiş topluluğun sessizliği her tarafı sardı. Güneş sessizce yükseliyordu. Ağaçlar, otlar sessizce sallanıyordu. Seher yeli sessizce esiyordu. Turna, Evdal'ın yamacında, sessizce toprağı eşeliyordu. Taziye başlamıştı.

Evdal, tekrar sessizliğin perdesini yırttı:

"Dostlar.. âdet ve usuller, tarih, zaman, millet ve ülke çadırının direğidir. Bedbahtlar ve sahtekârlar bunların düşmanıdır. Bunlara sahip çıkan halk başı dik, buna sahip çıkmayan hal-

kın ise başı eğiktir. Başı eğiklik uzak dursun bizden, başı dik gezmek düşsün payımıza. Kadim geleneğimizdir, Memê Alan Destanı'nda yeri var; yas ağacıyla yas tutulur. Yas ağacı süslenir ve ahali yasa oturur. Bu yüzden tez davranın, kesin ağacı, onu yeşil, kırmızı, sarı ve siyah renklerle süsleyin. Ve siz gençler, vatanımın âşıkları... siz de atları hazırlayın, koşumlarını vurun sırtlarına, yas ağacını alın elinize, güneş tepemize varıncaya kadar Süphan Dağı'nın doruğu ve çevresinde koşturun; güneş batınca da bu kez yas ağacıyla salın atlarınızı ovaya ve yasımızı, kalbimizin feryadını bütün memlekete, bütün dünyaya yayın."

Evdal'ın konuşmasından sonra ahalide bir hareketlenme oldu ve bir ağlamaya başladı. Ahaliden bazıları, öbek öbek etrafa dağıldı. Bazıları ise ağaçların altında, pınar başında yere kilim ve çul serdiler. Yaşlı kadınlar sözü söze, kelimeyi kelimeye ekledi, yasin feryadı gökyüzüne ulaştı. Dengbêjler ve stranbêjler yas şarkılarını oturdu. Gençler aşağı doğru gitti, atlara yem ve su verdi, onları hazırlayıp koşumlarını bağladı.

Gulê, Temo, birkaç arkadaşı ve turna Evdal'ın başında bekliyorlardı. Gulê bir çul sarmalamış, Evdal'ın sırtına dayamıştı. Halsizdi. Evdal biraz daha ayran içti, bir parça ekmek yedi. Yanındaki dostundan kaval çalmasını istedi. Dostu ağır ağır çalmaya başladı. Hüzünlü, melûl ve uzun bir ses çıkmaya başladı kavaldan ve bütün seslere baskın geldi. Kavaldan bir yas havası çıkıyordu. Kaval sesi kesilmeden Evdal sesini çıkardı, yüzünü güneşe çevirip dedi ki:

"Gulê mahrumem... Süphan Dağı'nın sesi yankılanıyor kafamın içinde, rahmet ve kudreti içimde dalgalanıyor. Gözlerim acıyor, boğazım kurumuş, sesim kısılmış, karanlık her yeri bana dar etmiş. Sen ve arkadaşlarım beni Süphan'ın en yüksek doruğuna çıkarsanız da, orada güneşin aydınlığını ve ısınıyını yüzüm sürsem, orada kısık sesimi bütün memlekete ulaştırsam diyorum. Kalk hadi, sen ve buradaki arkadaşlarım bir iyilik daha yapın bana... turnayı da getirin yanınızda."

“Ey Evdal, halsiz Evdal... mecalsiz olduğunu bilmiyor musun?” dedi Gulê. “Yerinden kalkamazsın sen, bir yere kımldayamazsın.”

“Gulê mahrumem...” dedi Evdal ve ona şu cevabı verdi: “Bana malum oldu, en yüksek doruğa tırmanmalı ve kaderimize dair bütün gücümle bir stran okumalıyım. Eğer ölümümü istiyorsanız, buyurun götürmeyin beni... ama ne olursa olsun, en yüksek yere gitmeliyim.”

Çaresi yoktu, Evdal’ı götüreceklerdi. Bir koluna Gulê, öbür koluna bir dostu girdi, beraber, hep birlikte, yavaş yavaş dağa tırmanmaya başladılar. Temo da kucağında turnayla verdi onların ardına. Doruğa varınca, artık Evdal iyice mecalsizdi, nefesi çıkmıyordu. Orada onu bir kepeneye uzattılar, Gulê yanına oturdu, başını tekrar dizine koydu.

Yer düz taşlıktı, hiç yeşillik yoktu, Süphan Gölü kadar genişti, kartalların mekânuydu. Her yere hakim bir konumdaydı, her yer göz alabildiğine ayak altındaydı.

Ama Evdal’ın gözleri bu güzelliği görmüyordu. Gözleri açıktı ama dünyası kördü. Bir süre sonra yavaşça kımldadı, elini Gulê’nin dizine dayayıp doğrulup oturdu. Güneş yüzünü ısıttı. Turna da kımldadı. Orada, güneş ve sabah yeli iç içe geçmiş Evdal’ı ve diğerlerini canlandırıyor. Evdal, Temo’dan turnayı kendisine vermesini istedi. Turna bir türlü sakinleşmek bilmiyordu. Çırpınıyor, yine de Evdal’ın kucağından çıkamıyordu. Evdal yavaş yavaş başını çevirdi ve güneşin ışığı ile sabah yelini hissediyormuş gibi etrafına bakındı. Kulağı seslerdeydi. Bir kartal sürüsü çığıra çığıra başlarının üzerinden uçtu. Kadın topluluğunun içinden bir kadın Meyro adını çağırarak yas iniltisini uzattıkça uzattı. Aşağıda, çadırların orada atlar kişnemeye başladı. Birkaç çocuk çığlık çığlığa ağlamaya başladı. Dengbêjlerin içinden bir dengbêj Evdal’ın adını anarak, “Ocağı yıkılasıca Egit Bey geberip gidecek, Evdal yaşayacak,” dedi. Murat suyu aşağıda, huşirtısını dengbêjin sesine ulaştırdı.

Vakit gelmişti.

Evdal elini kulağına götürdü, usulca bir strana başladı.

“Lee lê lê...”

Stranla ve yükselen sesle birlikte Evdal’ın nefesi açıldı. Yüzünü ve gözlerini güneşe çevirip okudu.

O okumaya başlayınca diğer dengbêjler sustu, yaşlı kadınlar sesini kesti, at sırtındaki gençler başlarını Evdal’ın sesine çevirdiler. Evdal’ın sesi tekrar etrafı sarmış, dalga dalga her yere yayılmış, vahşi hayvanları uyandırmış, kartalları uçurmuş, bülbül-lerin, arıkuşlarının sesini kesmiş, ağaçları, otları dalgalandırmış, suları ve pınarları coşturmuştu.

Evdal’a çarkıfelek de hükmedememişti. Heyecanı, coşkusu ateşi her an daha da artıyordu. Uyanmıştı, tekrar kendisine gelmiş, sesini bulmuştu.

Evdal’ın sesi Süphan Dağı’nda, asi kayalıklarda, derin koyak ve vadilerde, aşağıda göz alabildiğine uzanan ovada yankılanıyordu. Ses dalga dalga, halka halka yayılıyor, daha da yükseliyor, daha da güçleniyordu. Herkes şaşkınlık içindeydi, can çekişmekte olan Evdal şimdi sesiyle ölüleri diriltiyordu.

Evdal stran söyleyerek alıp başını gitmişti. Başka bir diyara, başka bir dünyaya... Süphan Dağı’nın doruklarından aşağı doğru akan Evdal’dı. Aşağıda, dağın eteklerinde akan sular ve pınarlardı. Güneş gittikçe kızışıyor, ısınıyordu. Evdal’ı hararet basmıştı, damarları genişlemişti. Alnında, yüzünde, boğazında boncuk boncuk ter vardı. Bütün vücudu ter içindeydi. Elleri kalkıyordu... Uçuyordu, bulutların üzerinden uçuyordu, göğün yedinci katına yükselmişti sanki. Birden o ve turna kanatlanmış, birlikte uçmaya başlamışlardı.

Bir yurnruk kadar kalmış olan Evdal, şimdi bir ferîştaha dönüşmüştü. Süphan Dağı boğazı, ova ağzı, sel ise sesi olmuştu. Hadsiz hudutsuz büyümüştü.

Aziz dinleyiciler ve okurlar, şimdi hikâyeye ettiğimiz o tuhaf olay o gün orada, Süphan Dağı’nın doruğunda vuku buldu;

Evdal'ın içine gömüldüğü karanlık kayboldu, yırtıldı perde, kara talihi değişti... Evdal'ın gözleri açıldı. Önce gözlerine bir damla ışık düştü. Buna inanamadı. Vücudunu sarmış olan haretin yanılması sandı. Ama sonra aydınlık yavaş yavaş daha da genişledi, derinleşti ve büyüdü. Gecenin karanlığı gitti, gözlerine şavk doldu. Şimdi her yer, etraf tuhaf bir aydınlık içindeydi. Her yer aydınlık, her yer bembeyazdı. Aydınlık dalga dalga üzerine geliyordu. Gözlerini kapatmaktan korkuyordu. Kımıldamaktan korkuyordu. Boyuna karşıya, güneşin şavkına bakıp stran okuyordu.

Kimse neler olduğunu anlamamıştı. Evdal da yüzünü çevirmiyordu. Sesi herkesi suspus etmiş, serseme çevirmişti. Evdal'ın stranı şimdi, güneşin aydınlığı ve görmeye dairdi. Aydınlık karanlığı yenmişti. O zaman Gulê ve oradakiler ne olduğunu anladılar. Gulê zılgıt eşliğinde alkışlamaya başladı. O sırada çevresindeki herkes Evdal'ın etrafını sarıp onu kucakladılar. Evdal konuşmaya başladı:

“Aydınlık, güzel aydınlık. Aydınlıktan daha iyisi yoktur. A dostlar... dünya âleme duyurun, aydınlık karanlığı yenmiş, ışık gecenin karanlığına baskın gelmiştir.”

Tuhaflikler bitmemişti. Tuhaf şeyler, günün aydınlığıyla, Evdal'ın gözlerinin açılmasıyla sınırlı değildi. Turna da kımıldamaya başlamıştı. Kanatlarını çırpamak için bütün gücünü kullanıyordu. Gulê ve oradakiler Evdal'le konuşurken, aniden tuhaf bir şey daha oldu; turna uçmaya başladı. Turna uçuyordu. Kanatlarıyla. Kanatları iyileşmişti. Turna öte öte uçuyor, Evdal da gören gözlerle onu seyrediyordu.

Evdal'a ayan olan şey gerçekleşmişti şimdi. Aydınlık geri dönmüştü, turnanın kanatları iyileşmişti. Evdal alkış tutarak turnaya bakıyordu. Turna tepesinin üzerinde uçup duruyordu. Bir aşağı, bir yukarı gidiyor, kayalıklardan dönüyordu. Sonra yukarılara doğru uçmaya başladı, birkaç kez döndü, dolandı, sonra yüzünü taziyeye durmuş kalabalığa çevirdi.

Taziye kalabalığının üzerinde alçaldı, üzerlerinden uçtu. Ahali şaşkınlıkla yukarı baktı. Uçan turna, kanatları kırık, yaralı turnaydı. Allah'ım! Kanatları iyileşmişti! Kanatlanmış uçuyordu.

Turna bir süre kalabalığın üzerinde uçtuktan sonra tekrar yükselmeye başladı. Şimdi beyaz gölün üzerinde uçuyordu. İyi-ce yukarı, daha da yukarı çıktı ve aniden kendini o yükseltiden bırakarak gölün sularına daldı. Böyle birkaç kez yükselip göle daldı. Su dalgalandı. Dalgalar ahaliye kadar geldi. İnsanlar ayağa kalktı, hayretler içinde bu tuhafıklara baktılar ve gölün buz gibi soğuk suyunda ellerini yüzlerini yıkadılar.

Turna oradan da Evdal'a doğru uçtu, bir süre başının üzerinde dolanarak ötmeye başladı. Evdal gülüyordu... Gulê gülüyordu... Temo gülüyor, alkış tutuyordu. Dostlar, arkadaşlar gülüyordu. Ahali gülüyordu... Turna ise çığlık çığlığa ötüyordu.

Turna uçtu. Doyasıya uçtu. Sonra Evdal'a döndü ve gelip dizine kondu. Evdal gülüyordu... Gulê gülüyordu. Temo gülüyordu.. Ahali gülüyordu...

Bize gelince... Bize daha söyleyecek söz kalmadı.

Efsanevi dengbêj Evdalê Zeynikê'nin trajedi, zorluk ve yoksulluklarla dolu hayatını, Kürt Beyleri arasındaki çekişme ve zıtlaşmaları, Süphan Dağı'nın hikmet ve heybetini, bin yıllık Xecê ile Siyabend destanının kudretini, dönemin sosyal, siyasal ve kültürel gelişmelerini bir çatı altında buluşturan *Evdalê Zeynikê'nin Hayatından Bir Gün*, Kürtlerin sözlü edebiyat geleneğinin en büyük parçasını oluşturan dengbêjlerin, söylencelerin ve halk anlatılarının modern edebiyat biçemleriyle harmanlanıp birbirini tamamladığı, çok katmanlı, deneysel bir kurgu...

ISBN: 978-605-772-870-8

9 786057 728708

25 TL (KDV'den muafdir.)

► selyayincilik f selyayin @selyayincilik

www.selyayincilik.com